

Razvojne perspektive Općine Postira

Mišetić, Andrija

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Science / Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:217:074130>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-24**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Faculty of Science - University of Zagreb](#)

Andrija Mišetić

Razvojne perspektive Općine Postira

Diplomski rad

**Zagreb
2022.**

Andrija Mišetić

Razvojne perspektive Općine Postira

Diplomski rad

predan na ocjenu Geografskom odsjeku
Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
radi stjecanja akademskog zvanja
magistra geografije

**Zagreb
2022.**

Ovaj je diplomski rad izrađen u sklopu diplomskog sveučilišnog studija Geografija; smjer:
Prostorno planiranje i regionalni razvoj na Geografskom odsjeku Prirodoslovno-
matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, pod vodstvom izv. prof. dr. sc. Aleksandra
Lukića

Sveučilište u Zagrebu
Prirodoslovno-matematički fakultet
Geografski odsjek

Diplomski rad

Razvojne perspektive Općine Postira

Andrija Mišetić

Izvadak: Osnovni cilj rada je proučiti karakteristike prostora Općine Postira i potom pronaći moguća rješenja koja bi doprinijela boljem razvoju općine i omogućila kvalitetniji život stanovništva. Rad obuhvaća osvrt na prirodno-geografska obilježja prostora, osnovnu demogeografsku analizu i povijesni razvoj te usporedbu razvojnog konteksta hrvatskog i francuskog ruralnog prostora u 20. stoljeću. Analizira se utjecaj otočnosti i ruralnosti na ukupne razvojne potencijale i proučava se stupanj razvijenosti različitih ekonomskih sektora. Rad obuhvaća i analizu prostorno-planskih i razvojnih dokumenata, a također je i provedena anketa lokalnog stanovništva u cilju dobivanja saznanja o njihovim mišljenjima i stavovima o razvojnim perspektivama općine. Na kraju se iznosi prijedlog budućeg razvoja upotpunjen rezultatima provedenih intervjua.

72 stranice, 46 grafičkih priloga, 13 tablica, 46 bibliografskih referenci; izvornik na hrvatskom jeziku

Ključne riječi: Postira, Brač, otoci, ruralni razvoj, prostorno planiranje

Voditelj: izv. prof. dr. sc. Aleksandar Lukić

Povjerenstvo: izv. prof. dr. sc. Aleksandar Lukić
doc. dr. sc. Lana Slavuj Borčić
doc. dr. sc. Ivan Zupanc

Tema prihvaćena: 11. 2. 2021.

Rad prihvaćen: 10. 2. 2022.

Rad je pohranjen u Središnjoj geografskoj knjižnici Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Marulićev trg 19, Zagreb, Hrvatska.

BASIC DOCUMENTATION CARD

University of Zagreb
Faculty of Science
Department of Geography

Master Thesis

Developmental perspectives of the Municipality of Postira

Andrija Mišetić

Abstract: The main goal of this paper is to study the characteristics of the area of the Municipality of Postira and then find possible solutions that would contribute to better development of the municipality and enable a better life for the local population. The paper includes a review of physiographic features of the area, a basic demographic analysis, a review of the historical development, and a comparison of the development context of Croatian and French rural areas in the 20th century. The impact of islands and rurality on overall development potentials is also analysed as well as the degree of development of different economic sectors. The paper also includes an analysis of spatial planning and development documents, and a survey of the local population which was conducted in order to gain information about their opinions and views on the development perspectives of the municipality. Finally, a proposal for future development is supplemented by the results of the conducted interviews.

72 pages, 46 figures, 13 tables, 46 references; original in Croatian

Keywords: Postira, Brač, Islands, rural development, spatial planning

Supervisor: Aleksandar Lukić, PhD, Associate Professor

Reviewers: Aleksandar Lukić, PhD, Associate Professor
Lana Slavuj Borčić, PhD, Assistant Professor
Ivan Zupanc, PhD, Assistant Professor

Thesis title accepted: 11/02/2021

Thesis accepted: 10/02/2022

Thesis deposited in Central Geographic Library, Faculty of Science, University of Zagreb, Marulićev trg 19, Zagreb, Croatia.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Geografska obilježja Općine Postira	3
2.1. Općina Postira i njena naselja	3
2.2. Prirodno-geografska obilježja Općine Postira.....	11
2.3. Osnovna demogeografska obilježja.....	15
2.4. Povijesni razvoj naselja Općine Postira	24
3. Analiza razvojnih potencijala i ograničenja Općine Postira	29
3.1. Otočnost prostora	29
3.2. Ruralnost prostora u periodu modernizacije 20. stoljeća – usporedba Francuske i Hrvatske	30
3.3. Ekonomske aktivnosti Općine Postira.....	34
3.3.1. Poljoprivreda	34
3.3.2. Industrija.....	37
3.3.3. Turizam	39
4. Analiza prostorno-planskih i razvojnih dokumenata Općine Postira.....	49
4.1 Prostorni plan	49
4.2. Razvojna strategija Općine Postira 2020. – 2027.	51
5. Mišljenja i stavovi lokalnog stanovništva o razvojnim perspektivama Općine Postira - rezultati ankete	54
5.1 Uzorak	54
5.2. Identitet Općine	57
5.3. Gospodarske djelatnosti	60
5.4. Kvaliteta života i stanovanje	64
6. Prijedlog razvoja Općine Postira.....	69
7. Zaključak.....	71
8. Literatura i izvori.....	73
9. Prilozi	VI

1. Uvod

Pitanje razvoja jedno je od najvažnijih u sagledavanju prostora s namjerom utjecanja na promjene njegovih obilježja. Kroz promišljanje o prostornom razvoju tijekom 19. i 20. stoljeća su se pojavljivale brojne paradigme, pristupi i modeli od kojih su pred kraj 20. stoljeća bile suprotstavljene dvije dominantne struje, tzv. neoklasicistički modeli nasuprot tzv. radikalnih modela i pogleda (Morris, 1998). U neoklasicističke modele spadaju model centar-periferija te model polova rasta koji podrazumijevaju razvojni međuodnos centra, najčešće urbanog područja, i periferije, većinom ruralnog prostora, rezultirajući općim razvojem oba sudionika na način da kapitalna sredstva periferije služe razvoju centra, koji se kasnije ponaša difuzno te se razvoj iz središta prelijeva na periferiju u trenutku stjecanja određenih tržišnih uvjeta, čija je pojavnost, po teoretičarima tog modela, neminovna (Morris, 1998). Njima suprotstavljeni, „radikalni“ pogledi su kritički orijentirani prema takvim modelima. Ističu se njihove mane i manjkavosti, kao što su pretjerana ovisnost perifernih prostora o centralnim mjestima razvoja, rast nejednakosti u korist središta, ali i neuravnoteženost moći u njihovom međuodnosu što daljnje onemogućava slobodu razvoja i koči napredak perifernih područja. Glavna kritika se sastoji u nepriznavanju nužnosti stjecanja tržišnih uvjeta koji determiniraju difuziju razvoja iz centra te ukazivanje na kontinuirano iskorištavanje kapitalnih dobara na štetu periferije (Morris, 1998).

U 21. stoljeću promišljanje prostornog razvoja se dalje razvija, pogotovo na području Europske unije (EU), gdje ublažavanje prostornih i regionalnih nejednakosti postaje prioritet. U aplikativnom smislu, pojavljuju se nove paradigme poput strateškog prostornog planiranja i integrativnih pristupa razvoju prostora koje preuzimaju dominantnu poziciju u razmatranju navedene problematike. Radi se o pristupima koji se odmiču od pasivnosti pukog određivanja namjene zemljišta te se prostorni razvoj razmatra kao pojava koja se može konkretno stimulirati za razliku od prijašnjeg shvaćanja njegove pojavnosti kao rezultata djelovanja vanjskih čimbenika na pretpostavljene parametre poput prethodno navedene namjene zemljišta (Faludi, 2009). Koncepti koji počinju dominirati u sagledavanju prostornog razvoja uključuju postojanje konkretne vizije razmatranog prostora i uzimanja u obzir njegovih posebnosti te mogućnosti djelovanja svih postojećih aktera na uključiv, demokratski, participativan i sveobuhvatni način gdje se kroz njihovu integraciju ostvaruje cjelovit i specifičan model čija je svrha uspješna realizacija svih potencijala razvijanog prostora (Albrechts, 2004).

Ciljevi ovog rada su utvrđivanje načina na koji su se trendovi u promišljanju prostornog planiranja odrazili na Općinu Postira tijekom 20. stoljeća do danas te istraživanje procesa i događaja koji su doveli do trenutnog stanja proučavane općine. U ovom radu će se trenutno stanje pomno analizirati, uzimajući u obzir aktere, već postojeće projekte, ali i moguće neiskorištene potencijale i buduće planove. Sagledat će se važnost prostornog planiranja na području općine te će se istražiti načini njegovog poboljšavanja. Poseban naglasak stavit će se na geografski kontekst položaja, funkcija i veza koje općina ima s okolnim jedinicama lokalne samouprave. Provest će se osnovna demogeografska analiza, kao i pregled povijesnog razvoja ekonomskih djelatnosti, posebice turizma, industrije i poljoprivrede. Zasebna pozornost posvetit će se identitetskoj percepciji naselja od strane lokalnog stanovništva. Sagledat će se pretpostavke, od kojih prva tvrdi kako se primjenom strateškog prostornog planiranja dolazi do boljih rezultata u usporedbi s korištenjem pasivnijih mjera prostornog planiranja poput isključivog planiranja namjene zemljišta (H1). Također će se razmotriti tvrdnja da utjecaj otočnog položaja i otočna izoliranost Općine Postira negativno utječu na njen napredak i sputavaju njene razvojne potencijale (H2). Konačno, razmotrit će se tvrdnja da članstvo Republike Hrvatske u EU pozitivno doprinosi razvoju ove Općine (H3). Metode koje će se koristiti u ovom radu uključuju pregled i proučavanje stručne literature, prostornih planova i razvojne strategije, analizu prikupljenih statističkih podataka, anketiranje lokalnog stanovništva, intervju s načelnikom općine i predstavnicom turističke zajednice te korištenje GIS alata u svrhu vizualizacije i analize prostorne problematike.

Prostor Općine Postira do sad je bio predmet brojnih stručnih i znanstvenih radova. Jedan od njih je studija slučaja autorica Tonković, Ž. i Zlatar Gamberožić, J. (2014) koja pokazuje kako se Postira uspješno nose s klasičnim problemima hrvatskog obalnog prostora poput pretjerane izgrađenosti obale, okolišnih zagađenja, prekomjerne orijentiranosti prema turističkim djelatnostima i sl. te da se na tom prostoru može prepoznati zavidna razina uspješnosti provođenja principa održivog razvoja. Diplomski rad o kvaliteti života mladih na otoku Braču (Babić, 2019) ističe Postira kao jedno od povoljnijih naselja za život na otoku zbog blizine i povezanosti s gradom Supetrom, a u radu Cvitanića, D. (2019), Postira su navedena kao jedna od najrazvijenijih općina na otoku, odmah iza Grada Supetra. Vidljivo je kako se pregledavanjem dosadašnje literature često ističu pozitivne strane razvoja Općine Postira, što može, ali ne mora, biti znak pozitivnih trendova upravljanja prostorom, no potrebno je provesti daljnju analizu.

2. Geografska obilježja Općine Postira

2.1. Općina Postira i njena naselja

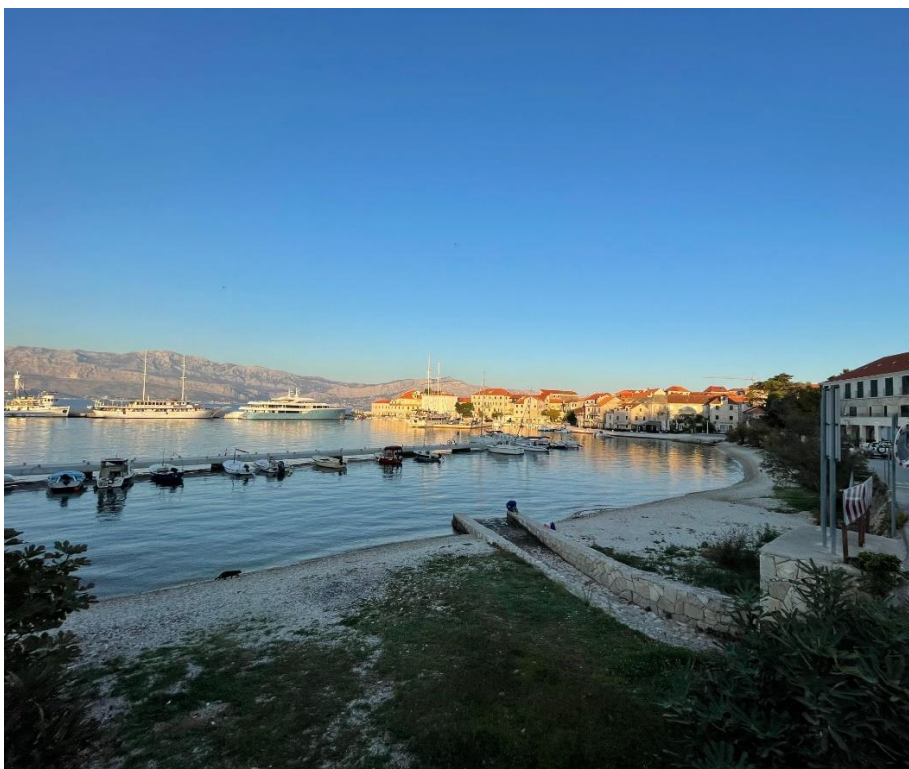
Općina Postira, jedna je od 8 jedinica lokalne samouprave otoka Brača (Grad Supetar i 7 općina) i zauzima prostor središnje unutrašnjosti otoka Brača te se prostire od njegove sjeverne obale, koja gleda na Brački kanal i na kojoj se nalazi samo naselje Postira, ujedno i njezin centar, gotovo skroz do južne obale gdje joj granica prestaje na Vidovoj gori, u blizini njenog vrha (sl. 1). Površina općine iznosi oko 47 km² (Općina Postira, 2021), a na njenom području se nalaze samo dva naselja, već spomenuta Postira, koja broje 1448 i obližnje omaleno naselje Dol sa 108 stanovnika (DZS, 2022) te su pozicionirana na njenom sjevernom dijelu, što ostavlja veliku površinu općine nenaseljenom i odsječenom od središnjeg naselja zbog neprohodnog i cestovno nepovezanog brdskog terena.

Sl. 1. Općina Postira na otoku Braču

Izvor: Sentinel-2 (ESA) pristupljeno sa stranica USGS-a, 2020; SRPJ, 2013

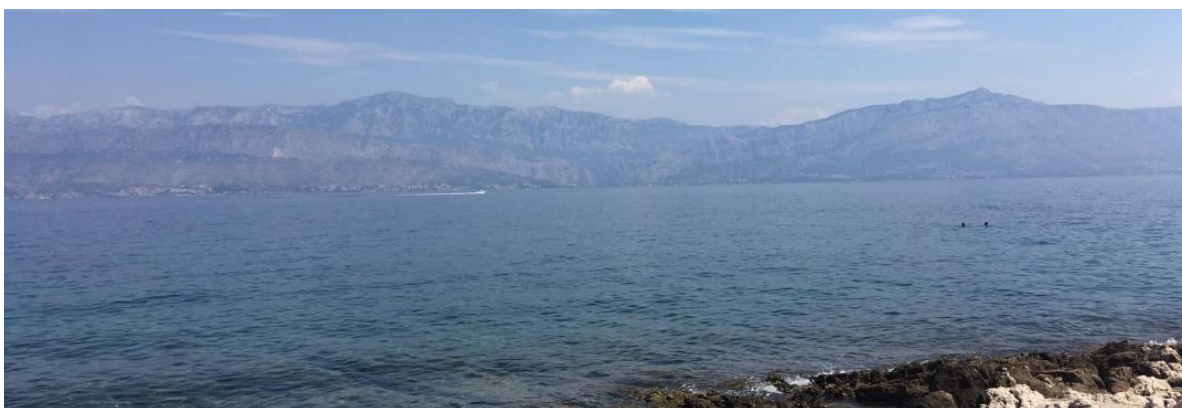
Naselje Postira je obalno, izgledom tipično za Dalmaciju. Starijim dijelovima naselja dominiraju velike i raskošne kamene kuće izgrađene u 19. stoljeću (Vlahović, 2006) između kojih se prožimaju uske uličice od kojih se glavna naziva Kogule te je ime dobila po kamenim blokovima i mozaicima kojima je popločana, a vodi od mora i rive preko Pjace (glavnog trga) i sve do župnog središta crkve sv. Ivana Krstitelja (Vlahović, 2006). Rivom dominiraju hoteli i ugostiteljski objekti, neki stariji poput hotela Pastura (nekadašnji hotel Park) i hotela Vrilo koji djeluju preko 50 godina (Vlahović, 2006), ali i noviji hotel Lipa koji zauzima centralnu poziciju na postirskoj rivi.

Sl. 2. Postirska riva

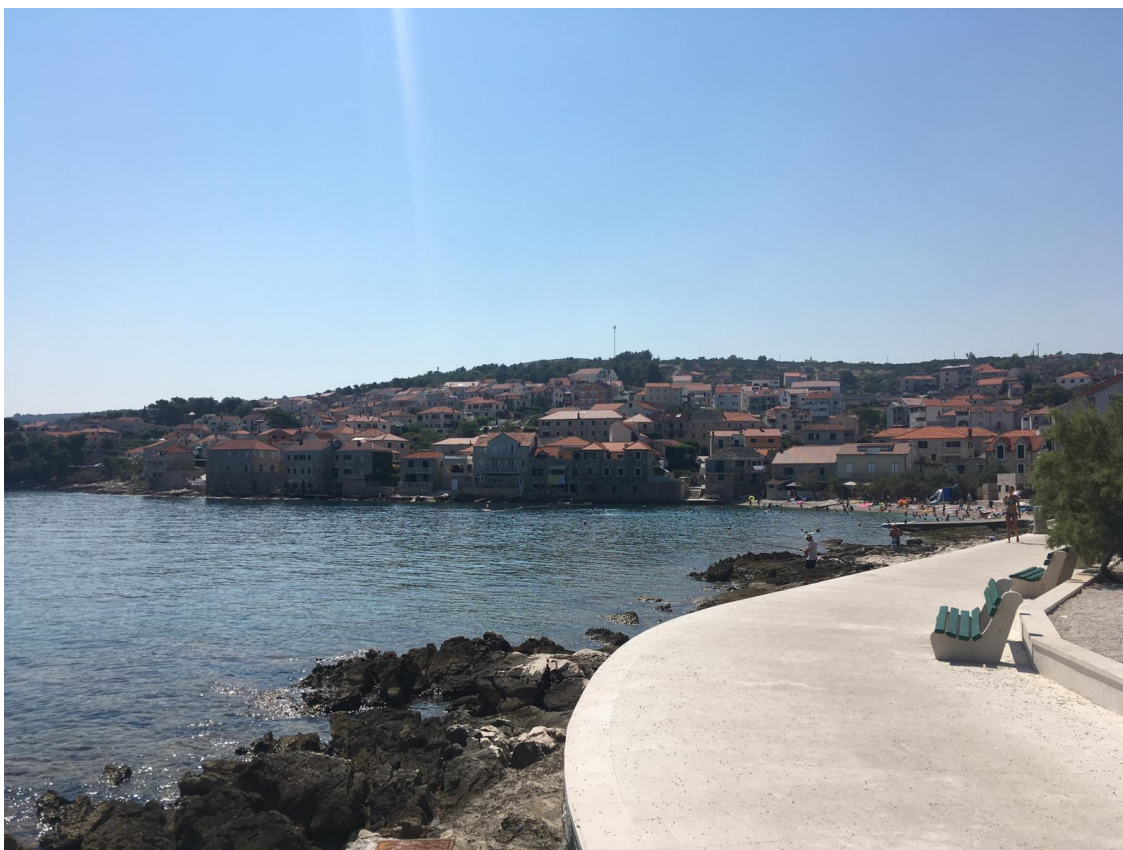
Izvor: A. Mišetić, listopad 2021.

Vizura Postira ipak nije isključivo uvjetovana rivom, uličicama, novoizgrađenim dijelovima naselja ispunjenima kućama za odmor, hotelima i parkovima, već ju i čine okolne uzvisine, poljoprivredne površine u neposrednoj blizini središta naselja, kao i obala, Brački kanal i pogled koji seže od okolice Trogira do Biokova (sl. 2, sl. 3, sl. 4).

Sl. 3. Ušće rijeke Cetine iz Postira

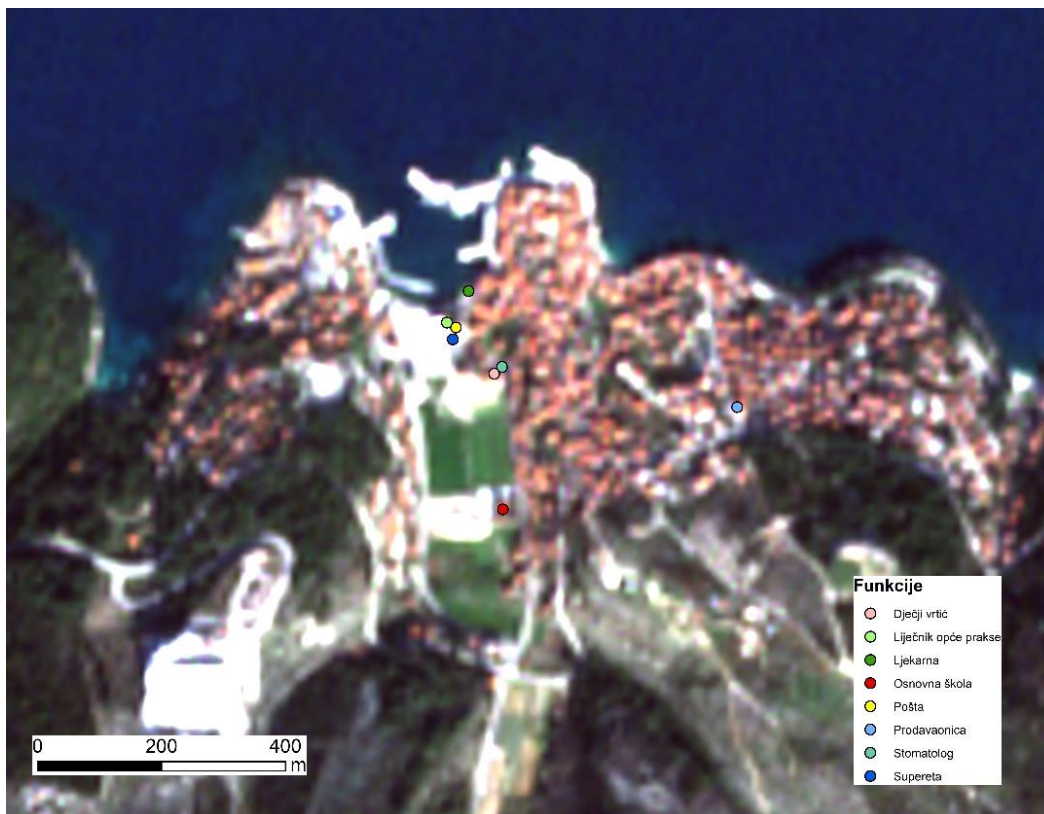
Izvor: A. Mišetić, kolovoz 2020.

Sl. 4. Pogled na Postira (Mala Lozna)

Izvor: A. Mišetić, kolovoz 2020.

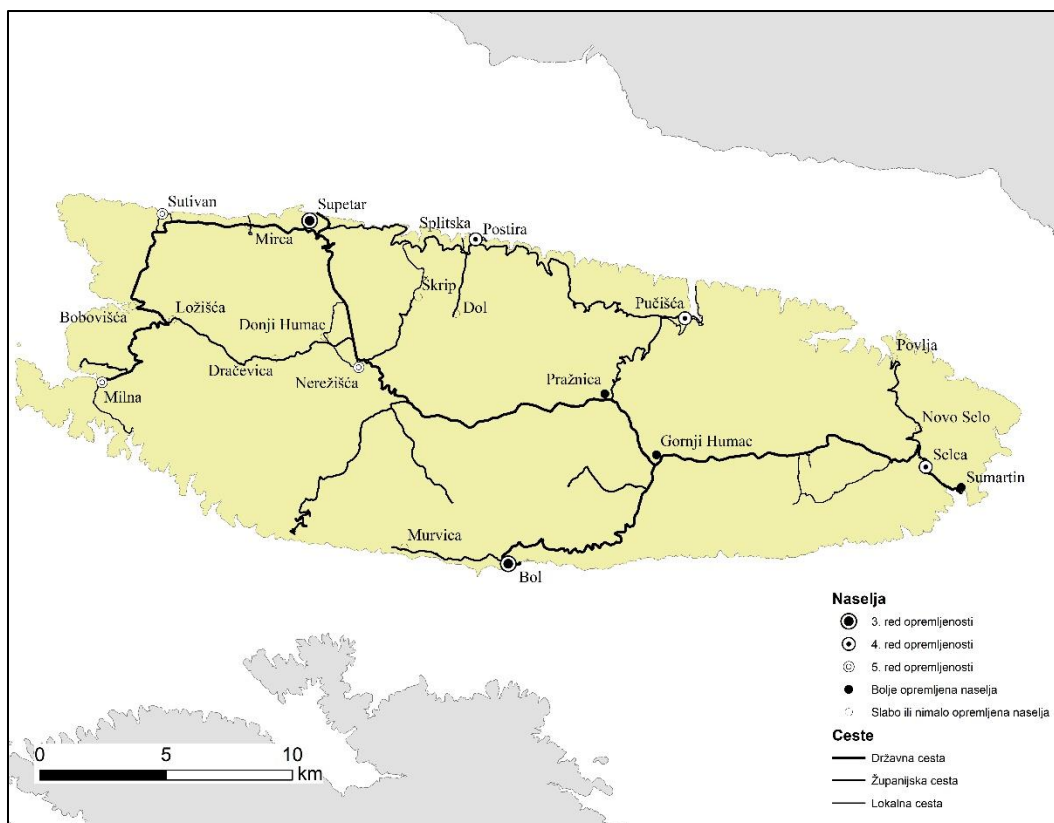
Postira, po centralitetu, spadaju u kategoriju područnog centra (Lukić, 2012) te imaju sve potrebne funkcije koje karakteriziraju takav tip naselja (sl. 5). Broj i važnost funkcija u Postirima ukazuju na postojanje gravitacijskog potencijala koji nadilazi granice same općine te u nekim segmentima može privući ne samo Dol, nego i Splitsku koja se nalazi unutar Grada Supetra. Spliskarska djeca koja pohađaju Osnovnu školu Vladimir Nazor u Postirima te činjenica kako Postira, Dol i Splitska dijele istog župnika (Brač danas, 2019), kao i gotovo neposredna blizina Splitske i Postira predstavljaju samo neke aspekte širenja postirskog utjecaja izvan općinskih granica (sl. 6). Ipak, veći značaj ovog naselja u prostornom kontekstu cijelog otoka Brača je ograničen njegovim prometnim položajem između Supetra, koji je subregionalni centar u punom smislu (Lukić, 2012) i Pučišća, koja spadaju u kategoriju područnog centra (Lukić, 2012) s nešto više funkcija od Postira, npr. srednja škola i glazbena škola. Dodatna otegotna okolnost se nalazi u prometnoj ovisnosti Postira o županijskoj cesti koja vodi prema Supetru ili Pučišćima, koja predstavlja jedinu mogućnost dolaska u samo naselje, isključujući li se opcija privatnog pomorskog prijevoza (sl. 6).

Sl. 5. Funkcije naselja Postira

Izvor: Sentinel-2 (ESA) pristupljeno sa stranica USGS-a, 2020

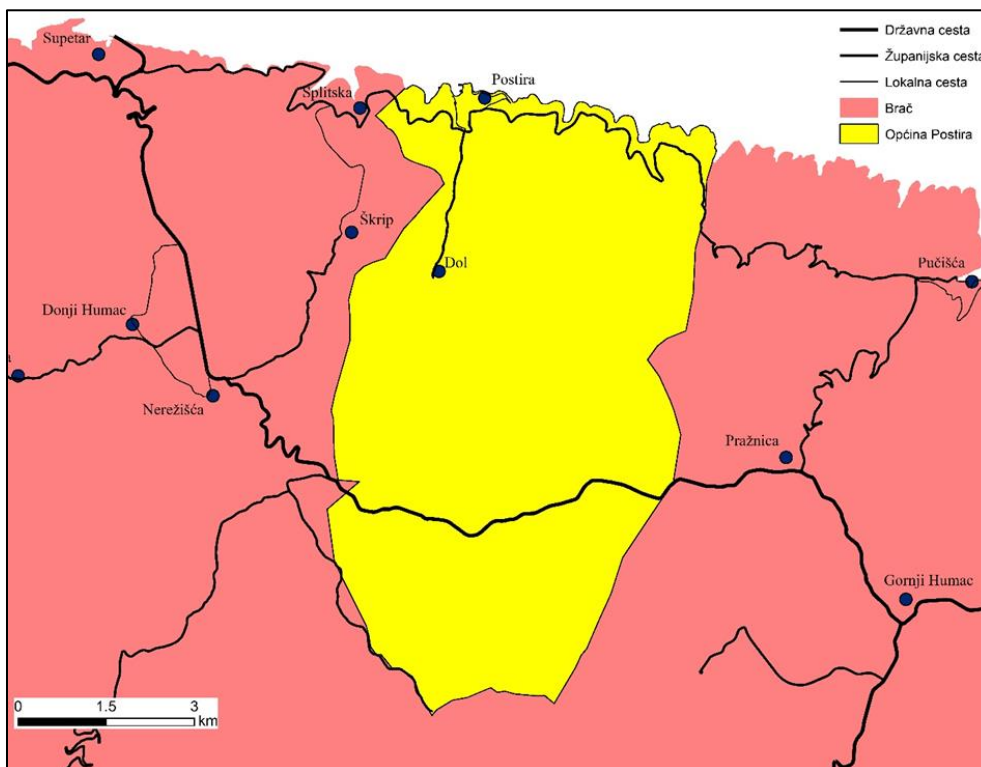
U odnosu na cijeli otok (sl. 6.) Postira su među 5 najvažnijih naselja po funkcionalnosti (Radeljak Kaufmann, 2015) što potvrđuje njihov velik značaj za otok Brač. Gravitacijsko područje im ipak ograničava nedovoljno razvijena prometna mreža, ali je upravo iz tog razloga bitno da stanovnici tog dijela otoka, s obzirom na njihovu brojnost, imaju sve potrebne funkcije za kvalitetan svakodnevni život.

Sl. 6. Centralitet naselja Brača i njihova prometna povezanost
Izvor: SRJP, 2013; Radeljak Kaufmann, 2015; Geofabrik, 2021

Ovisnost Postira o jednoj cestovnoj prometnici može biti problem u određenim situacijama poput vrhunca turističke sezone, no s obzirom na veličinu naselja i objektivne potrebe lokalnog stanovništva može se pretpostaviti kako nema pretjeranih poteškoća u prometovanju. Problem parkinga je riješen velikim besplatnim parkiralištem u blizini centra mjesta, no povećanjem turističkih dolazaka bi to pitanje moglo postati sve važnije. Najizraženiji problem prometa u Postirima se ne nalazi na području općine, već je vezan uz otočnu poziciju naselja. Naime, glavna veza otoka Brača s kopnom se nalazi u Supetru koji posjeduje trajektnu liniju sa Splitom čije putovanje traje oko 50 minuta, dok je druga veza ona između Splita i Bola katamaranom (Jadrolinija, 2022), no s obzirom na udaljenost do Bola ona nema nikakvu važnost za Postira. Za vrijeme turističke sezone trajektna linija prometuje redovito, 14 puta dnevno (ponekad uz uključivanje dodatnih izvanrednih linija), u prosjeku otprilike svakih sat vremena i 20 minuta između 5:00 i 23:59 (Jadrolinija, 2022). U predsezoni i postsezoni (lipanj i rujn) prometuje 12 puta dnevno, u prosjeku otprilike svakih sat vremena i 35 minuta između 5:00 i 23:59 (Jadrolinija, 2022). Izvan sezone ta linija ima 9 dnevnih vožnji (nedjeljom 7), u prosjeku svaka dva sata između 6:15 i 23:59 (Jadrolinija, 2022). Generalno govoreći učestalost putovanja bi trebala biti zadovoljavajuća, no problem nastaje u slučaju nepovoljnih vremenskih prilika poput jakog vjetrova koji se pojavljuje u hladnijem dobu godine i čitav otok ostaje odsječen

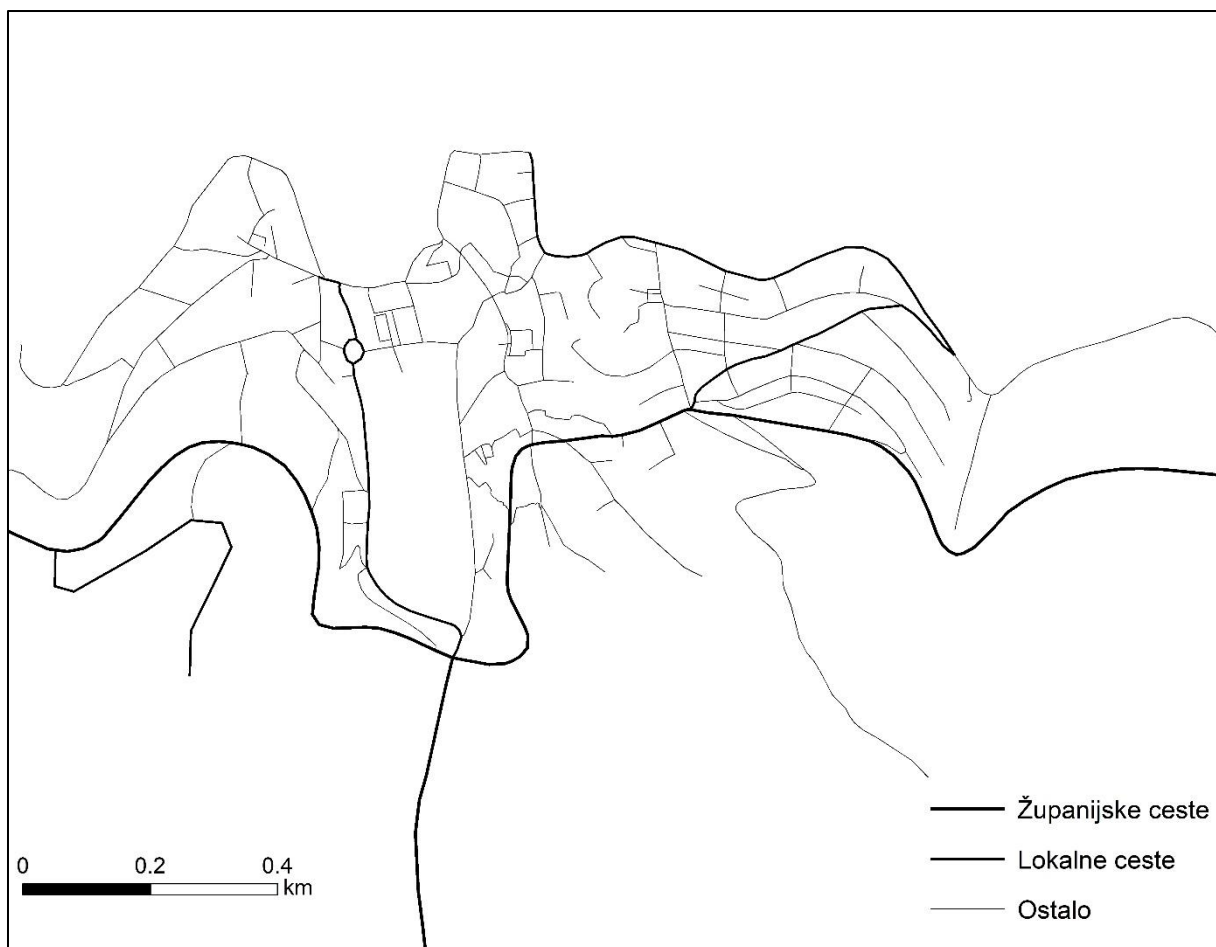
od kopna zbog nemogućnosti prometovanja trajekata. Kada se govori o prometu u Postirima važno je spomenuti projekt koji će zasigurno promijeniti prometnu sliku Postira, a radi se o uvođenju brodske linije „OMIŠ-POSTIRA i obrnuto“, koja će omogućiti više turističkih dolazaka, kao i pružiti alternativu brodskog prometovanja sa sjeverne obale otoka Brača na kopno te dodatno ojačati funkcionalne veze između Općine Postira i Grada Omiša (Splitsko-dalmatinska Županija, 2018).

Sl. 7. Cestovna povezanost Općine Postira

Izvor: SRJP, 2013; Geofabrik, 2021

Postira su naselje slobodne i nepravilne mreže ulica koje su građene u nizovima koji prate slojnice terena (sl. 8). Centar se sastoji od trga, crkve i rive, a rt na zapadnoj strani je hotelska zona (Margeta, 2015). Istočni dio mjesta se uglavnom sastoji od stambenih objekata, a u centru i njegovoj blizini se nalazi većina funkcija ovog naselja.

Sl. 8. Plan ulica Postira
Izvor: Geofabrik, 2021

Dol je omaleno naselje u unutrašnjosti otoka te je funkcionalno gotovo potpuno ovisno o Postirima. Njegova prometna izoliranost i osamljenost ujedno predstavljaju i njegovu posebnost i vrijednost. Smješteno u dolini između dva brda, po čemu je naselje i dobilo ime (Šimunović, 1972), sa svojim starinskim kamenim kućama predstavlja sliku Brača kakav je bio nekada. Nekoliko konoba i jedna samoposluga predstavljaju sve funkcije koje Dol može ponuditi, a manjak telefonskog signala u dnu mjesta ostavlja njegove posjetioce i stanovnike izoliranima u dolskoj mjesnosti. Kontinuirano iseljavanje (Općina Postira, 2021) je uznemirujuće vidljivo u brojnim, naizgled napuštenim, a ponekad i poprilično oštećenim kućama (sl. 9), ali se najviše ogleda u vidu zapuštene osnovne škole u samom srcu Dola, koji naposljetku odaje dojam prirodne idile, bogate povijesti i baštine, ali i izrazito očite stvarnosti propadanja hrvatskih ruralnih područja.

Sl. 9. Naselje Dol

Izvor: A. Mišetić, kolovoz 2020.

Prometno gledano Dol je *cul de sac* otoka. Radi se o naselju raštrkanog tipa čiji je organski rast pratio serpentine puteva (Kunst, 2018). Jedna glavna cesta vodi do i od naselja, a nedavni projekt njezine obnove koji je završio 2021. godine je izrazito važan za njegovu prometnu pristupačnost. Uz kolnik je postavljena i šetnica, kao i biciklistička staza, koja omogućava sigurniji pristup naselju korištenjem alternativnih prometnih sredstava, što može smanjiti problem parkiranja u slučaju veće posjete jednodnevnih turista iz Postira.

Sl. 10. Plan ulica Dola
Izvor: Geofabrik, 2021

2.2. Prirodno-geografska obilježja Općine Postira

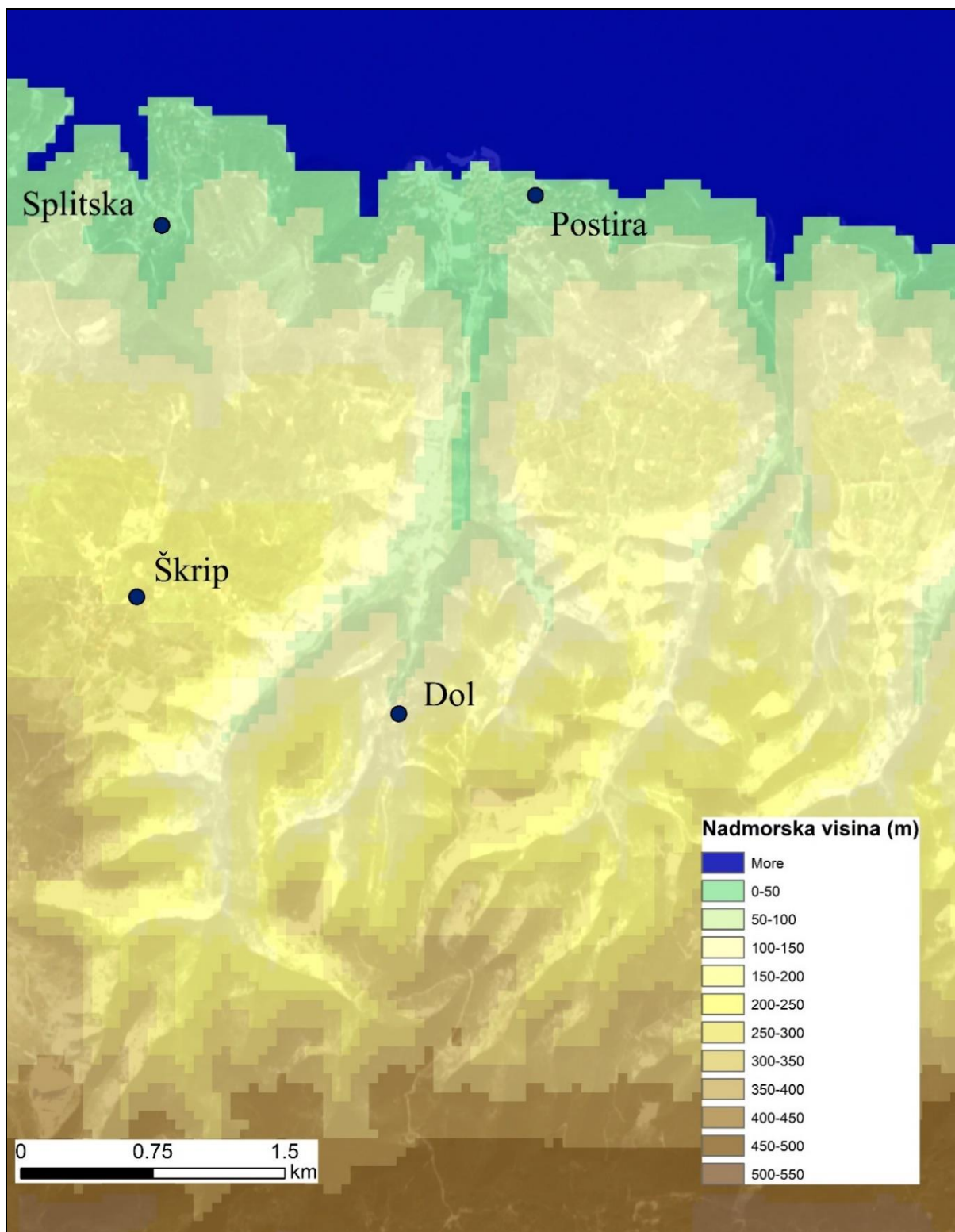
Obalu općine Postira karakterizira razvedenost s brojnim uvalama i slabije izraženom dinamikom reljefa. Prema unutrašnjosti, nadmorska visina postupno raste i doseže preko 800 metara na Vidovoj gori koja se nalazi krajnjem jugu te općine. Ne dopuštajući monotoniju, nekoliko dolina koje su prvotno tektonskog postanka, a svoj današnji oblik duguju fluvijalnim procesima jakog spiranja, protežu se iz obale prema unutrašnjosti narušavajući pravilno i unisono uzdizanje reljefa prema jugu, a za lokalno stanovništvo najvažnija se naziva Postirski dolac te povezuje naselja Postira i Dol. Usječena je između brdskog reljefa visokog i preko 200 m (sl. 12) (Derado, 1984; Digitalni atlas Hrvatske, GDi GISDATA, 2012). Za razliku od ostatka općine, čiji je reljef oblikovan u pretežito dolomitskim i vapnenačkim stijenama, Postirski dolac (sl. 11) je kvartarnog postanka, a radi se o mladim pleistocenskim naslagama (Derado, 1984), što je nekadašnjim stanovnicima Postira i Dola omogućilo transformaciju prostora u poljoprivredno tlo antropogenog postanka koje sada leži na skeletnom kvartarnom koluviju (Miloš, 1984).

Sl. 11. Postirski dolac

Izvor: A. Mišetić, kolovoz 2020.

Upravo je Postirski dolac jedna od najbitnijih vizualnih odrednica ovog prostora te služi kao poveznica jedina dva naselja u općini. Njegova prisutnost ne svodi se na samu agrarnu površinu te njegova važnost nadilazi tradiciju poljoprivrednih djelatnosti u identitetu ovog kraja, već on simbolizira i kontinuitet ljudskog djelovanja na relaciji Postira – Dol i njihovu neraskidivu povezanost te služi kao podsjetnik na nužnost međuovisnosti ta dva naselja.

Sl. 12. Hipsometrijska obilježja sjevernog dijela Općine Postira

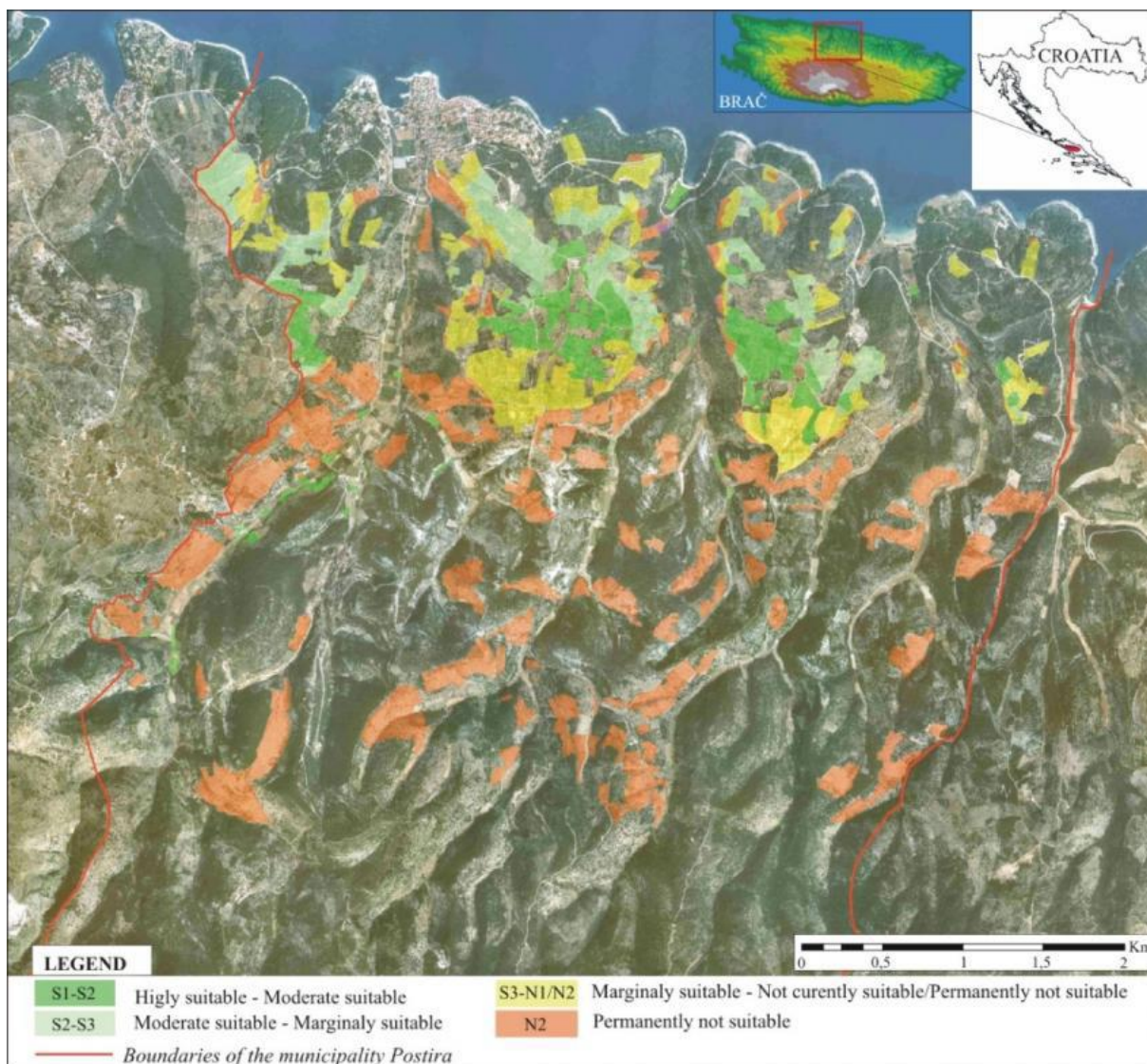
Izvor: SRPJ, 2013; Digitalni atlas Hrvatske, GDi GISDATA, 2012; Sentinel-2 (ESA) pristupljeno sa stranica USGS-a, 2020.

Po Köppenovoj klasifikaciji Postira se nalaze na području Csa klime, koju on naziva klimom maslina i karakteriziraju ju vruća i suha ljeta, predstavljajući otegotnu okolnost u razvoju poljoprivrednih djelatnosti (Miloš i Bensa, 2013) te blage i kratke zime (Juras, 1984).

Razdoblje mjerenja padalina između 1981. i 2000. godine je pokazalo kako na prostoru Postira padne 734 mm kiše godišnje, dok je u srpnju ta brojka na omalenih 22 mm (Miloš i Bensa, 2013), što bi u slučaju manjka postojećeg vodovoda Omiš-Brač-Hvar-Šolta-Vis bilo iznimno otežavajuće poljoprivrednim djelatnicima ovoga kraja (NZJZ SDŽ, 2020). U kontekstu potencijala za poljoprivrednu proizvodnju prednjače masline i vinova loza, kao i ostale klasične poljoprivredne sorte sjevernog Mediterana (Juras, 1984).

Upravo su masline glavna odrednica posebnosti postirske poljoprivredne djelatnosti, što se ogleda u činjenici da je riječ o općini koja proizvodi najviše maslina na cijelom otoku Braču, a radi se o 482 ha maslinika s 52 346 stabla maslina (Miloš i Bensa, 2013). Istraživanjem je utvrđeno kako se od 482 ha maslinika, samo 139 ha (28,5%) nalazi na tlu prikladnom za napajanje, dok se ostala zemljišta nalaze na nepromjenjivo manje kvalitetnim prostorima s obzirom na dubinu tla, nagib ili vrstu terena (sl. 13) (Miloš i Bensa, 2013). Pozitivnu okolnost čini lokacija prikladnog zemljišta koji se nalazi u relativnoj blizini naselja i obale (Miloš i Bensa, 2013) te je time i pristupačnije lokalnom stanovništvu.

Vinova loza je, s druge strane, manje zastupljena u poljoprivrednoj površini općine, premda se radi o trećoj općini po veličini površina pod vinogradima na otoku, oni zauzimaju samo 18,42 ha (Jagatić Korenika i dr., 2019). Dugoj tradiciji vinogradarstva na području same općine svjedoče ostaci tijeska za grožđe iz rimskog doba u uvali Lovrečina, dok je u novijoj povijesti od 18. do 20. stoljeća proizvodnja vina bila iznimno razvijena na Braču te je činila između 1/7 i 1/8 cjelokupne dalmatinske proizvodnje (Jagatić Korenika i dr., 2019). O razvijenosti proizvodnje svjedoči i osnivanje vinogradarsko vinarskih zadruga po cijelom otoku, od kojih je ona u Postirima osnovana još 1935. godine (Bašić, 2018; Jagatić Korenika i dr., 2019), a naselje Dol je zahvaljujući vinogradarstvu doživjelo razdoblje velikog ekonomskog uzleta u 19. stoljeću (Jagatić Korenika i dr., 2019). U tom razdoblju se proizvodnja vina borila s raznim poteškoćama poput pojave pepelnice i filoksere, ali je završni udarac masovnoj proizvodnji vina na Braču dao Drugi svjetski rat i prebjeg lokalnog stanovništva u El Shatt nakon kojeg se proizvodnja vina svela na male proizvođače koji vino proizvode u količinama dostatnim samo za vlastite potrebe (Jagatić Korenika i dr., 2019).

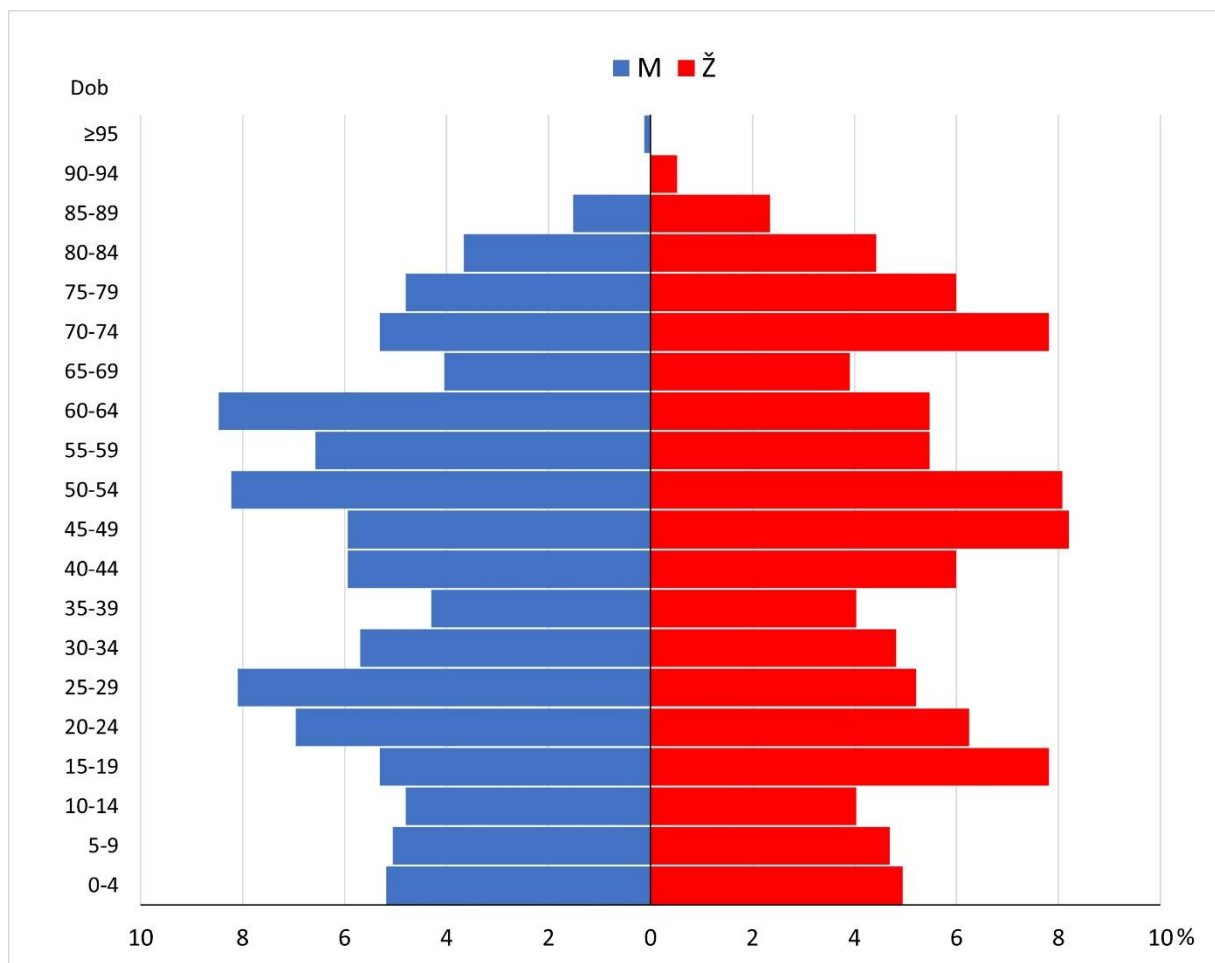
Sl. 13. Prikladnost tla za napajanje maslinika (Legenda: S1-S2 – izrazito pogodna – srednje pogodna, S2-S3 – srednje pogodna – granično pogodna, S3-N1/N2 – granično pogodna – trenutno/trajno nepogodna, N2 – trajno nepogodna)

Izvor: Miloš i Bensa, 2013

2.3. Osnovna demogeografska obilježja

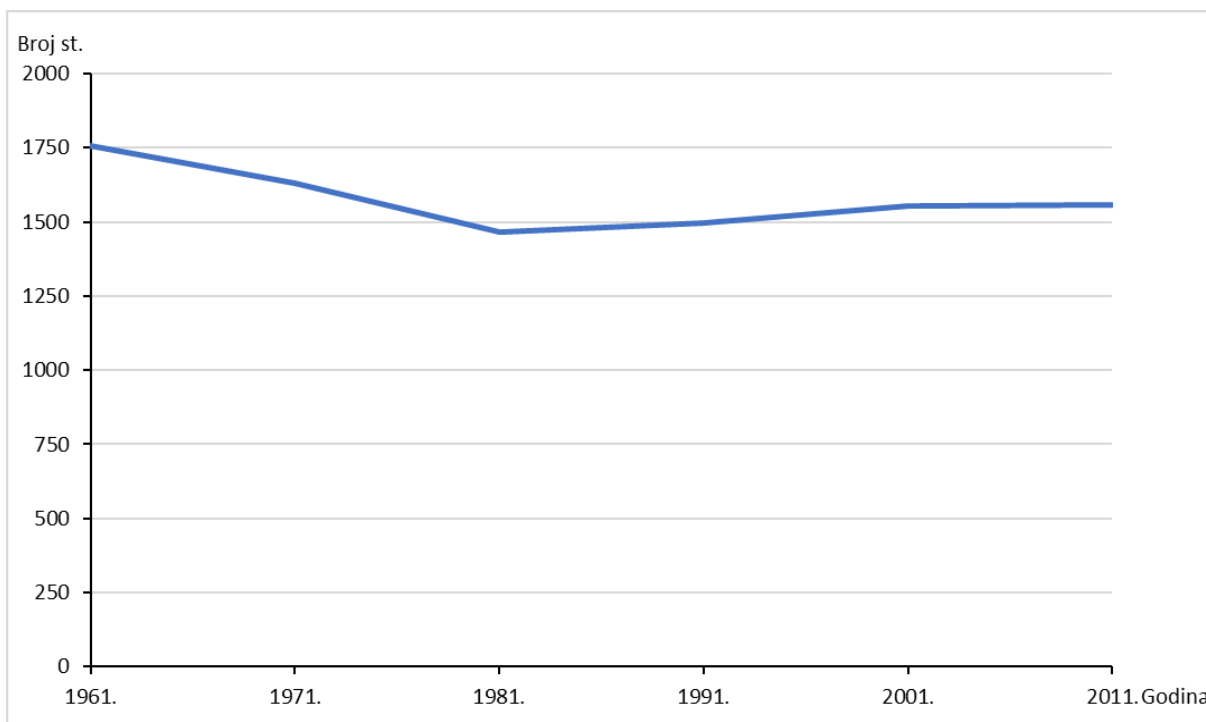
Postira su, kao i ostatak Hrvatske, u demografskom smislu suočena s velikim problemom starenja stanovništva (Nejašmić, 2005). Dobno-spolna piramida (sl. 14) pokazuje kako su Postira prošla kroz periode padova i rasta stanovništva te je istaknut manjak stanovnika između 65 i 69 (Drugi svjetski rat), 35 i 39 (vojno sposobna populacija za vrijeme Domovinskog rata) te općenito mlađih od 14 godina. Oblik postirske dobno-spolne piramide nalik je urni te su se na nju odrazila povijesna zbivanja, no najviše zabrinjava proces smanjenja najmlađih dobnih skupina, koji je najviše pridonio zauzimanju takvog oblika te predstavlja izrazito veliku ugrozu budućnosti ovog prostora. Nadalje, zabrinjava i činjenica kako po tipovima dobnog sastava (Friganović, 1990; Nejašmić, 2005) Općinu Postira karakterizira duboka starost (udio

mladih (0-19) – 20,9%; udio starih (60 i više) – 29,2% (DZS, 2013a)), a po indeksu starosti koji iznosi čak 139,6% (DZS, 2013a), stanovništvo ove općine spada u tip izrazito duboke starosti (Nejašmić, 2005).

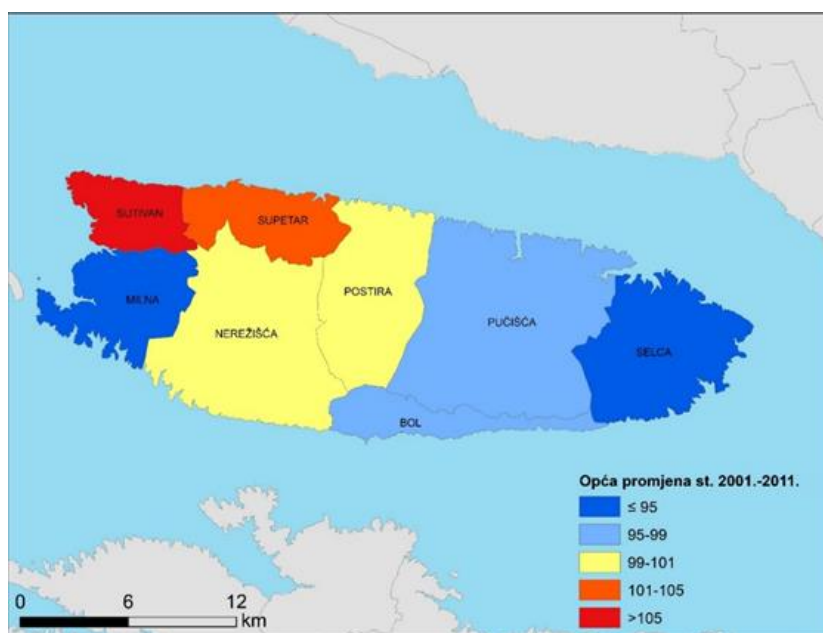

Sl. 14. Dobno-spolna piramida Općine Postira 2011. godine
Izvor: DZS, 2013a

Ipak, gledajući međupopisna razdoblja od 1981.. do 2011., broj stanovnika Općine Postira stagnira (sl. 15). Uspoređujući stopu opće promjene stanovništva svih bračkih općina u međupopisnom razdoblju od 2001. do 2011. (sl. 16) je vidljivo kako broj stanovnika na sjeveroistoku otoka raste što može biti rezultat blizine Grada Supetra, budući da su pozitivni trendovi koncentrirani u njegovim graničnim općinama, među kojima je i Općina Postira, a koji je funkcionalno vrlo dobro povezan sa Splitom i nije neutemeljeno o njemu govoriti kao dijelu urbane cjeline splitskog područja. Nadalje, procjene broja stanovnika Državnog zavoda za statistiku (DZS, 2021a) su utvrdile kako je nakon popisa 2011. godine, broj stanovništva Općine ipak nastavio rasti, bez obzira na utvrđenu negativnu stopu prirodne promjene (pp(2011.-2019.) = -38.44) (DZS, 2012; DZS, 2013b; DZS, 2014; DZS, 2015; DZS, 2016; DZS, 2017; DZS, 2018a; DZS, 2019; DZS, 2020).

Sl. 15. Promjena broja stanovnika Općine Postira od 1961. do 2011. godine
Izvor: DZS (2005; 2013a)

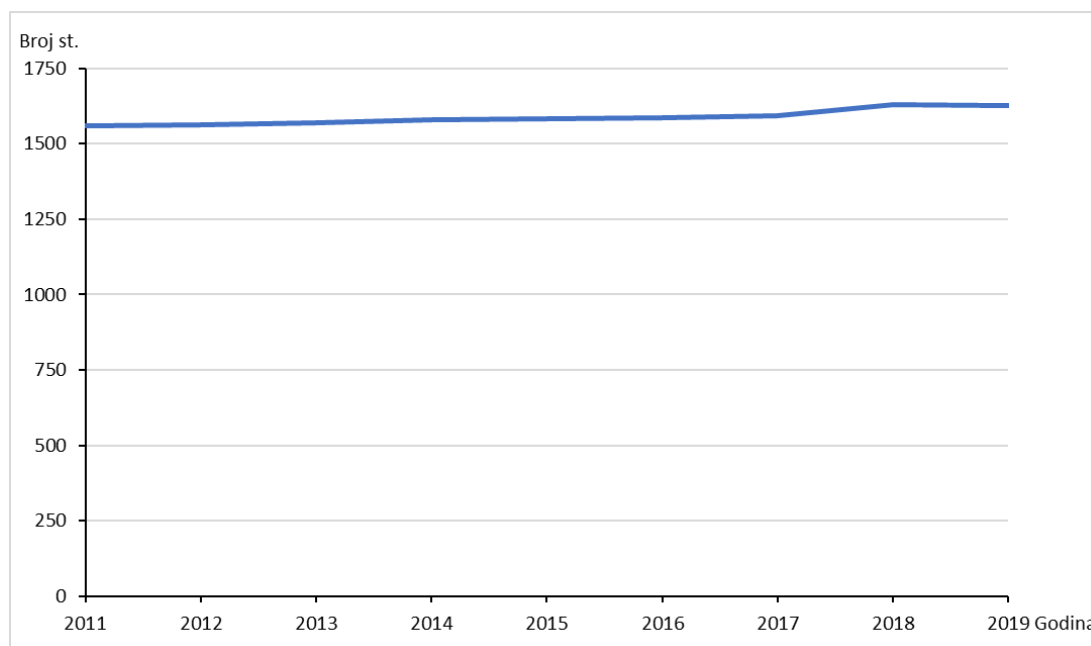

Sl. 16. Opća promjena stanovništva na otoku Braču po općinama između 2001. i 2011. godine
Izvor: DZS, 2005; DZS, 2013a; SRJP, 2013

Dodatni pokazatelji koji potvrđuju kako Općina Postira u demogeografskom smislu zaostaje u bioreprodukciji stanovnika su vitalni indeks čiji je prosjek u razdoblju od 2011. do 2019. iznosio 67.56 (DZS, 2012; DZS, 2013b; DZS, 2014; DZS, 2015; DZS, 2016; DZS, 2017; DZS, 2018a; DZS, 2019; DZS, 2020), što ukazuje na proces prirodne depopulacije (Nejašmić, 2005) te indeks vitaliteta, koji je 2011. godine iznosio 3.68 (DZS, 2013a; DZS, 2012a), što upućuje na izrazito malu biodinamiku lokalne populacije (Nejašmić, 2005). Usprkos takvom,

gotovo poražavajućem stanju, broj stanovnika je rastao zahvaljujući pozitivnom migracijskom saldu koji je za period 2011. do 2019., u prosjeku iznosio 13,86 (DZS, 2021b) i time potvrdio izrazito važnu ulogu trajne imigracije za područje ove općine.

Takvo stanje je potvrdio i načelnik Općine u provedenom intervjuu: „Nažalost, ako gledamo period od zadnjih 10 godina prirodni prirast je u minusu, više je umrlih nego rođenih, međutim broj stanovnika u Općini ima blagi rast jer nam dolaze ljudi iz inozemstva ili iz urbanih sredina živjeti u našoj Općini.“

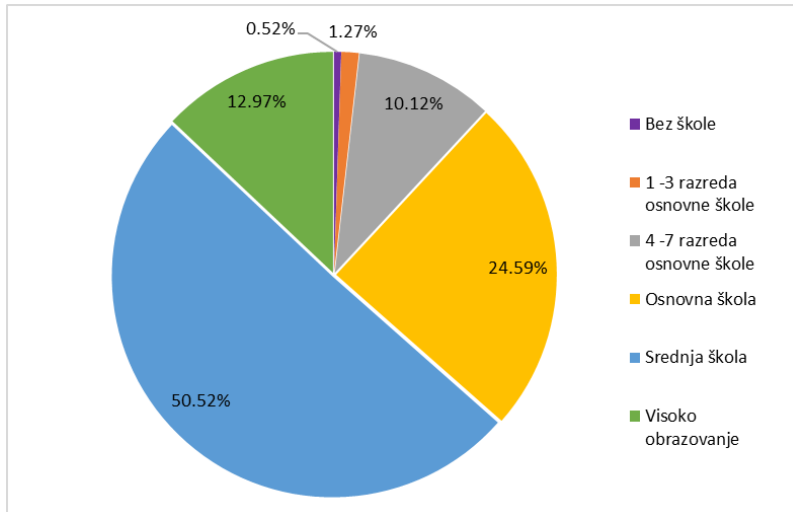
Sl. 17. Procjena broja stanovnika Općine Postira za razdoblje 2011. – 2019.

Izvor: DZS, 2021a

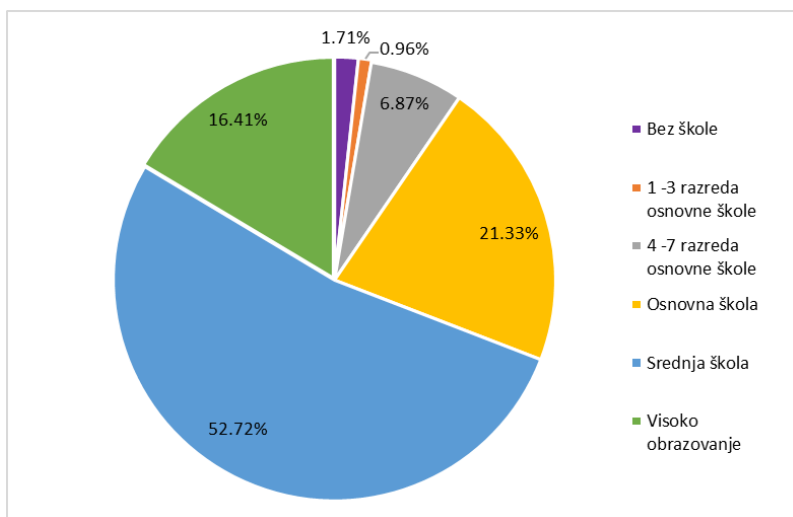
Predstavljeni podaci nameću pitanje zašto ljudi trajno emigriraju iz svojih naselja stanovanja u Postira. Naime, jasno je kako po teoriji potiskivanja-privlačenja E. S. Leeja (Nejašmić, 2005) pozitivni čimbenici nadvladavaju negativne u kontekstu odredišta migracija, odnosno Postira. Ipak, u migracijskoj populaciji se većinom radi o starijim dobnim skupinama (Nakićen i Ćuka, 2016), a dodatni dokazi takve tvrdnje su očiti s obzirom na izrazito smanjene udjele najmlađih populacija. Starija imigracijska populacija najvjerojatnije smatra ovo područje privlačnim zbog relativne blizine splitske urbane cjeline, seoskog karaktera naselja u dodiru s estetski ugodnim prirodnim okruženjem i dobrim uvjetima za miran život na morskoj obali, kojeg dodatno pospješuje element otočke izoliranosti, ali i činjenica kako je velik udio imigranata nekoć živio na otoku te se sada vraćaju u poznato i voljeno okruženje (Nakićen i Ćuka, 2016).

U intervjuu s načelnikom su spomenute i neke demografske mjere poput: „ ...roditeljske naknade, sufinanciranje 70 posto cijene vrtića, uveli smo poticajni komunalni doprinos, financiranje radnih bilježnica, stipendiranje učenika i studenata. Nedavno smo imali natječaj koji je još u tijeku u odnosi se na natječaj za osnivanje prava građenja mladim obiteljima radi rješavanja stambenog pitanja u vidu dodjele zemljišta.“

U obrazovnoj strukturi Općine Postira (sl. 18) dominira skupina sa završenim srednjoškolskim obrazovanjem. Uspoređujući Postira s Republikom Hrvatskom (sl. 19) je vidljiva slična struktura, no može se primijetiti i veći postotak slabije obrazovanog, kao i manji udio visokoobrazovanog stanovništva, što ipak ukazuje na zaostajanje za nacionalnim prosjekom. S obzirom na dobnu strukturu stanovništva i obnavljanje migracijom, Postira će sve više u budućnosti gubiti autonomiju nad razvijanjem svoje obrazovne strukture preko obrazovnih funkcija te će se više morati fokusirati na selektivnu migraciju stanovništva prikladnog obrazovanja, koje će biti u stanju kvalitetno iznijeti razvojne politike općine. Također će, vrlo vjerojatno, jedan od problema biti odlazak mlade populacije na visoko školovanje i velika mogućnost pretvaranje tog preseljenja u trajno. Ukoliko se želi povećati udio visoko obrazovanog stanovništva, ključno je raditi na povratku mladih Postirana u njihovo naselje.

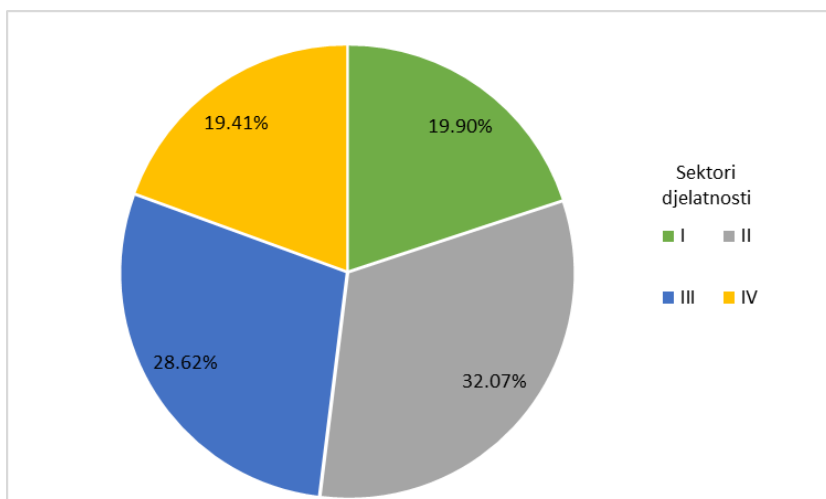

Sl. 18. Obrazovna struktura Općine Postira 2011. godine
Izvor: DZS, 2013c.

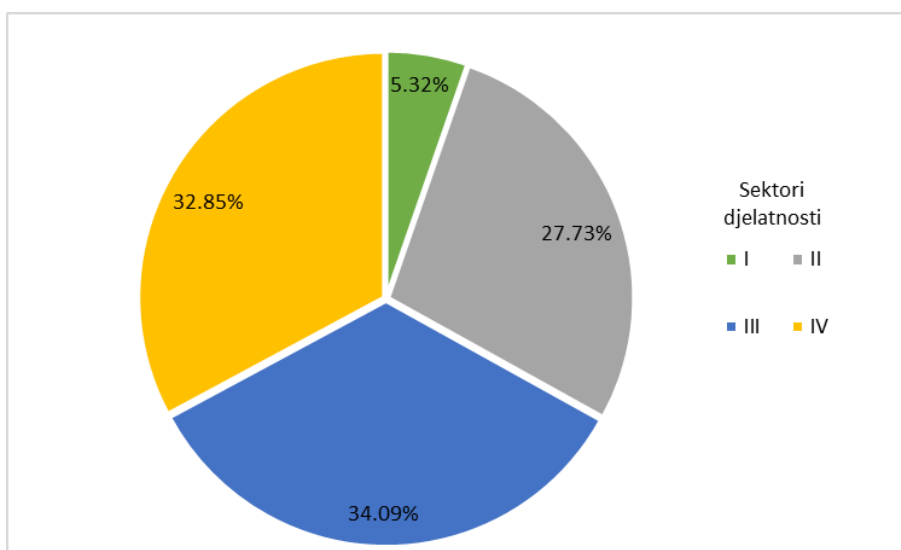
Sl. 19. Obrazovna struktura Republike Hrvatske 2011. godine
Izvor: DZS, 2013c.

Struktura stanovništva po sektorima djelatnosti Općine Postira (sl. 20) pokazuje gotovo ravnomjernu raspodjelu zaposlenih po sektorima što može označavati zaostatak u razvoju u odnosu na RH (sl. 21), ali i može biti posljedica usmjerenog i ujednačenog razvoja koji uzima u obzir sve potencijale prostora te raspršuje rizik koji donosi pretjerana orijentacija prema jednom sektoru. Gotovo 20% zaposlenih u primarnom sektoru ukazuje na već spomenut manjak tehnološkog osuvremenjivanja poljoprivrede (Jagatić Korenika i dr., 2019) što za sobom vuče potrebu za većom radnom snagom, no potrebno je uzeti u obzir kako se radi o obalnom naselju, sa snažnom ribarskom tradicijom i dio zaposlenih u primarnom sektoru otpada na ribarstvo. Prema podacima Državnog zavoda za statistiku (2013d), 13.15% svih stanovnika Općine prima prihode od poljoprivrede, što uključuje i ono stanovništvo koje ih koristi samo za vlastite potrebe. Prema podacima Državnog zavoda za statistiku (2013d), 13.15% svih stanovnika Općine prima prihode od poljoprivrede, što uključuje i ono stanovništvo koje ih koristi samo za vlastite potrebe. Uspoređujući Postira s Republikom Hrvatskom, koja ima 1.85% stanovništva s prihodima iz poljoprivrede u ukupnom stanovništvu (DZS, 2013d), vidljiv je značaj te djelatnosti na području ove općine.

Sl. 20. Struktura stanovništva Općine Postira po sektorima djelatnosti 2011.
Izvor: DZS, 2013e.

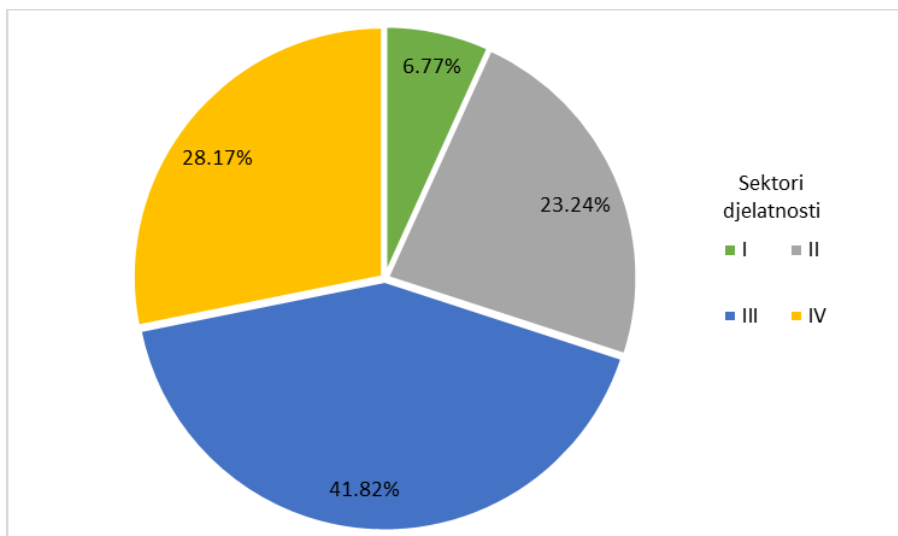
Industrija, odnosno sekundarni sektor, zauzima relativno najveći udio u strukturi zaposlenosti po sektorima u Općini Postira (sl. 20) te je ova općina u tom smislu iznad hrvatskog prosjeka (sl. 21), makar ne mnogo (manje od 5% razlike). U usporedbi s ostalim primorskim općinama (sl. 22), Postira su izrazito industrijski i poljoprivredno orijentirana. Ono što je značajno kod ovog podatka je da usprkos činjenici kako tercijarne djelatnosti u Općini Postira zauzimaju važno mjesto u strukturi zaposlenosti, dokazuje kako Postira razbijaju mit o nužnosti pretjerane orijentacije manjih primorskih naselja Republike Hrvatske prema tercijarnim djelatnostima, čija je pojava uzela maha u hrvatskim primorskim općinama gdje u tercijarnom sektoru radi čak 41,82% zaposlenih (DZS, 2013e) (sl. 22). Na tercijarni sektor se u Postirima može gledati kao važan stup lokalne ekonomije, koji se u ovom slučaju, različito od nekih primorskih prostora, dovoljno ograničava da u prenesenom značenju ne preuzme vlast nad njime.

Sl. 21. Struktura stanovništva Republike Hrvatske po sektorima djelatnosti 2011.

Izvor: DZS, 2013e.

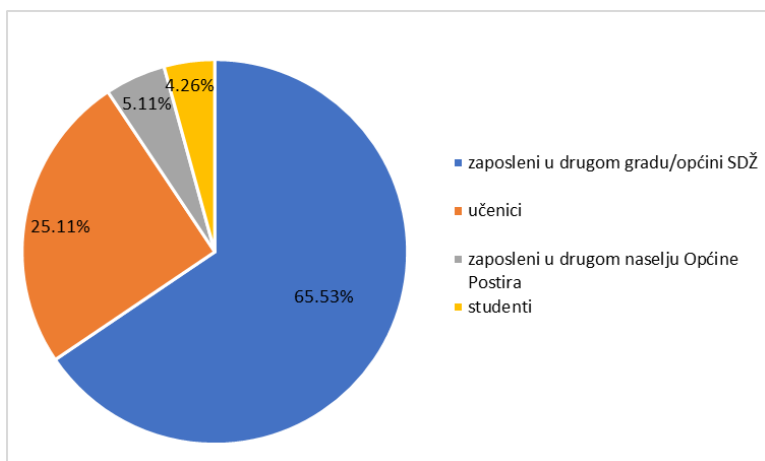
Manji broj kvartarnih zaposlenika u Postirima (sl. 20) u usporedbi s Republikom Hrvatskom (sl. 21) i njenim primorskim općinama (sl. 22), najvjerojatnije je rezultat slabijeg prosječnog obrazovanja te manjka prilika za zapošljavanje u tom sektoru s obzirom na veličinu gravitacijskog područja naselja Postira, u smislu njegovog centraliteta, i same brojnosti funkcija koje ono nudi. Pitanje problematike takvog stanja će se detaljnije razraditi u idućim poglavljima ovog rada. Također je važno naglasiti i problematiku stop3 iskorištenosti radnog kontingenta koja je 2011. iznosila 56,7 (DZS, 2013a; DZS, 2013e), što je tada bilo iznad prosjeka RH od 51,9 (DZS, 2013a; DZS, 2013e), ali je itekako bilo prostora za napredak.

Sl. 22. Struktura stanovništva primorskih općina Republike Hrvatske po sektorima djelatnosti 2011.

Izvor: DZS, 2013e.

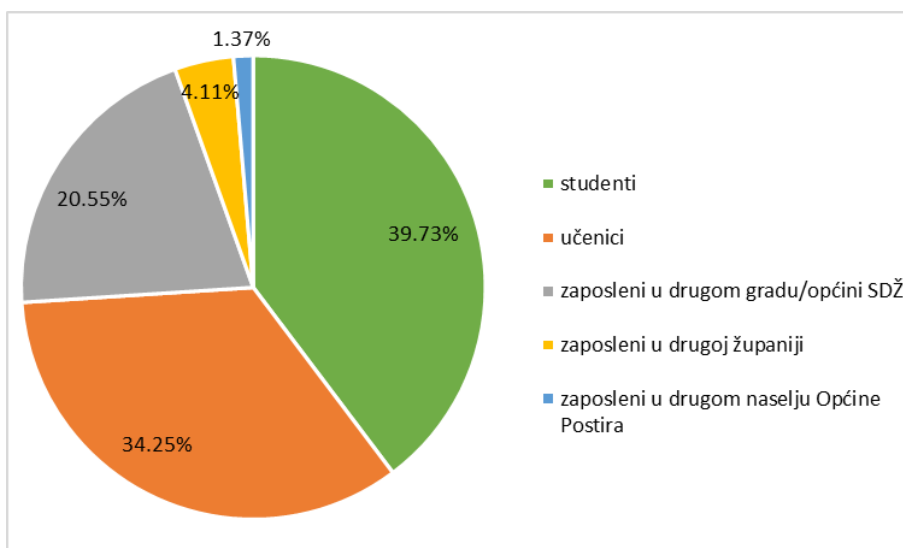
U dnevnim migracijama (sl. 23) na području općine sudjeluje malo više od 15% stanovnika (DZS, 2013f) od kojih gotovo dvije trećine kao razlog dnevnih migracija navodi zaposlenje u drugom gradu/općini Splitsko-dalmatinske županije, dok 25% otpada na učenike, a ostatak je gotovo podjednako raspoređen između zaposlenih u drugom naselju općine, odnosno migracija iz Dola prema Postirima ili obratno (DZS, 2013f).

Sl. 23. Dnevni migranti na području općine Postira

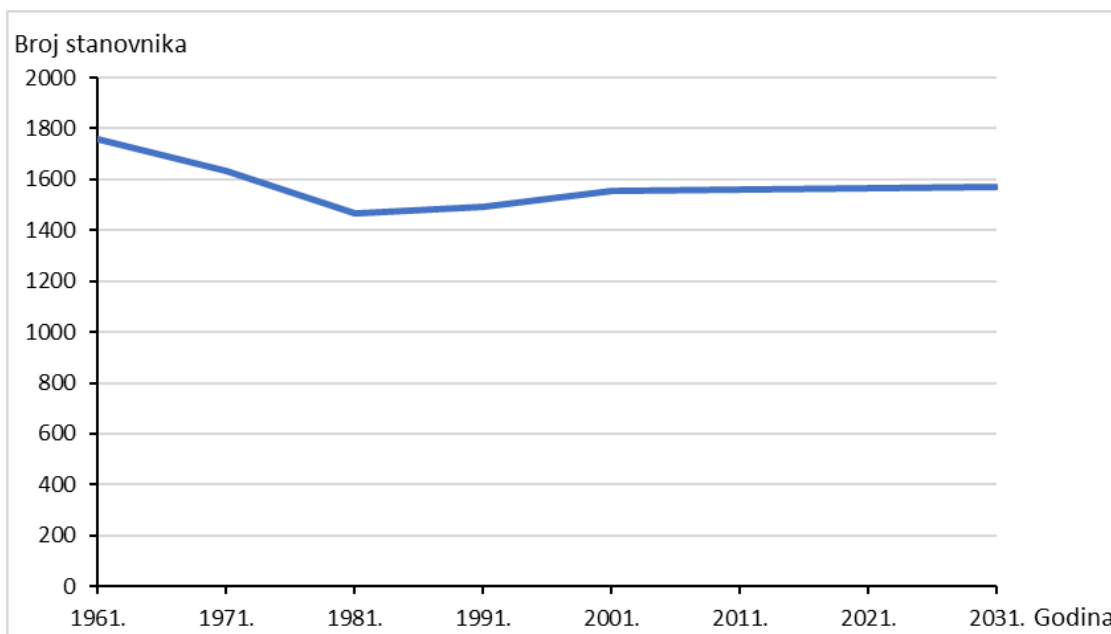
Izvor: DZS, 2013f.

Što se migracija na tjednoj razini tiče, radi se o 4,7% stanovnika (DZS, 2013f), a uglavnom se radi o studentima i učenicima te zaposlenicima u Splitsko-dalmatinskoj županiji (sl. 24) (DZS, 2013f). Može se zaključiti kako stanovnici Općine Postira uglavnom ne ovise o funkcijama drugih prostornih jedinica.

Sl. 24. Tjedni migranti na području Općine Postira

Izvor: DZS, 2013f.

Sl. 25. Projekcija kretanja stanovništva Općine Postira do 2031. godine

Izvor: DZS (2005; 2013a)

U budućnosti će, po metodi linearne ekstrapolacije, broj stanovnika Postira nastaviti dalje vrlo blago rasti (sl. 25). Ipak, ova metoda ne može buduća kretanja pokazati dovoljno detaljno niti dovoljno točno iz razloga što se radi o „matematičkoj“ metodi koja je primjenjivija na područjima s većom populacijom (Nejašmić, 2005), no može dovoljno dobro prikazati buduće stanje stvari u slučaju da se dosadašnji trendovi nastave. Ipak, s obzirom na ostale pokazatelje, uz rast broja stanovništva, očekuje se i dodatno starenje što će dugoročno biti problem iz razloga što se Postira većinom obnavljaju starijim stanovništvom koje je direktno obiteljski ili imovinski prethodno vezano uz njih, a dodatnim starenjem će se taj bazen imigracije postupno prazniti.

2.4. Povijesni razvoj naselja Općine Postira

Ostaci ranog ljudskog djelovanja se u ovoj općini mogu pronaći u vidu raznih arheoloških lokaliteta poput ostataka starokršćanske bazilike u uvali Lovrečina (5./6. st.), kao i na brdu Mirju, čiji arheološki lokalitet nije dovoljno istražen, no može se zaključiti kako se radi o većem samostanskom starokršćanskom sklopu (Vlahović, 2006). U Lovrečini su za vrijeme oseke vidljivi i ostaci pristaništa za brodove iz rimskog doba, a istočno od Postira su pronađeni i starokršćanski sarkofazi (Vrsalović, 1968). Također, u samom srcu mjesta, pokraj crkve sv. Ivana Krstitelja su 1988. otkriveni ostaci trobodne crkve iz 6. stoljeća s pripadajućom krstionicom (Vlahović, 2006). Povjesničar s kraja 18. i početka 19. stoljeća, Andrija Ciccarelli, spominje postojanje čak četiri samostana na području današnje općine u ranom srednjem vijeku, a crkva sv. Mihovila nad Dolom je jedna od najstarijih na cijelom otoku (Vrsalović, 1968). U

Povaljskoj listini, napisanoj 1250. godine, ne spominje se nijedno današnje naselje s područja općine, već je jedini spomenuti toponim koji je obuhvaćen današnjom općinom Vrečina, odnosno Lovrečina (Šimunović, 1972).

Premda se ne spominje u Povaljskoj listini, Dol je jedno od najstarijih naselja na otoku te je prvi put spomenut 1337. i 1345. godine u agrarnim ugovorima između stanovnika naselja i splitske nadbiskupije koja je imala posjede na obali u blizini naselja, tada poznate pod nazivom „*in portu Postire*“ (Šimunović, 1972). Radi se o ugovorima kojima je lokalnom stanovništvu bilo dopušteno obrađivati vinograde u vlasništvu splitske nadbiskupije, ali se radi i o prvom sačuvanom zapisu u kojem se spominje toponim Postira (Vrsalović, 1968). Dol se također spominje u povijesnom spisu Dujma Hrankovića iz 1405. godine (Lučin, 2002) i opisan je kao naselje u blizini obradivog tla i pašnjaka te govori kako je najbliže moru od svih bračkih naselja, naime radi se o razdoblju u kojem su obalna naselja bila neodrživa zbog gusara (Šimunović, 1972). Nedugo nakon toga, u prvoj polovici 15. stoljeća, nastupaju mirnija vremena i pašnjaci se šire prema obali, što dokazuje dokument o raspodjeli pašnjaka privatnim vlasnicima iz 1423. u kojem je spomenut i Dolski distrikt, ali je lokacija same sudske vlasti 1426. za područje naselja Dol bila locirana u Donjem Humcu (Vrsalović, 1968). Posljedica širenja pašnjaka je i migracija stanovništva iz unutrašnjosti prema obali te ona proživljava veliku populacijsku ekspanziju (Vrsalović, 1968). Dol također spominje Giovanni Battista Giustiniano 1553. godine kao jedno od 12 sela otoka Brača te spominje i Postira kao jednu od uvala prema koju postupno naseljava stanovništvo iz unutrašnjosti (Vrsalović, 1968).

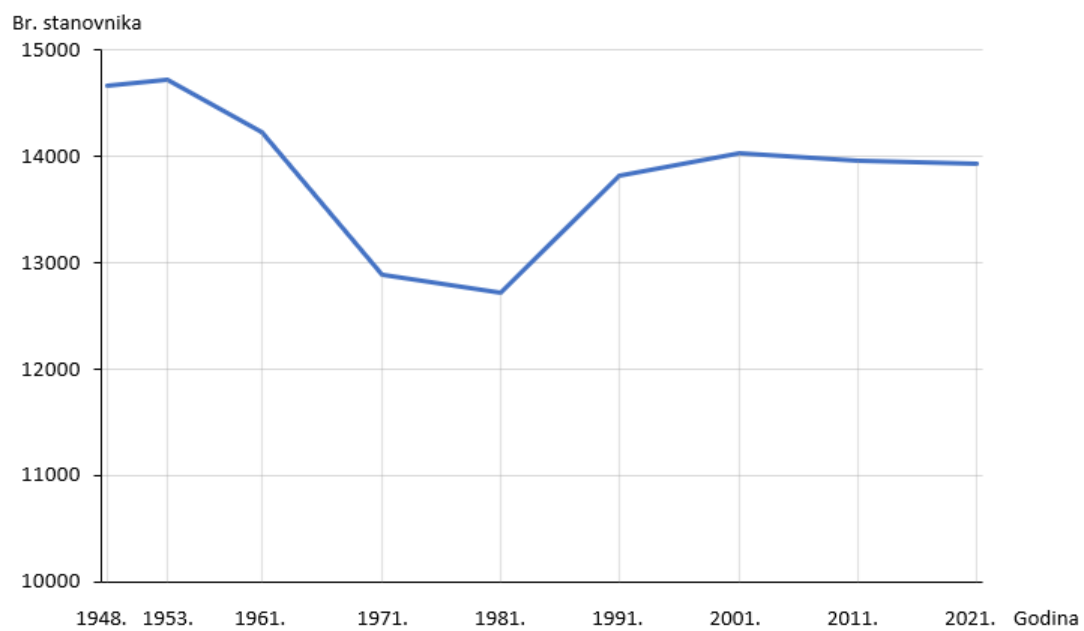
Sl. 26. Lokacije arheoloških lokaliteta

Izvor: Google Maps, 2021; Sentinel-2 (ESA) pristupljeno sa stranica USGS-a, 2020

Već 1579. se u Valerijevoj vizitaciji Postira spominju kao zasebno naselje od 100 stanovnika, a značajan rast dodatno osnažen kroz nove dolaske već postojećeg bračkog stanovništva iz unutrašnjosti te prebjega iz Poljica, Omiša i Makarskog primorja dovelo je do relativno brzog razvoja, kojem svjedoči službeno odvajanje župe od Dola 1584. godine, kao i izgradnja kaštela Lazanić-Lazaneo (Vrsalović, 1968). Dokazi o naseljavanju Postira izbjeglicama iz Poljica se mogu naći u dokumentu iz 1596. godine koji u uputstvima braniteljima Klisa spominje naseljenost Postira Poljičanima (Vrsalović, 1968). Naselje se tada gradilo intuitivno s malo promišljenog planiranja, a stil izgradnje je kombinacija pučkog graditeljstva i visokih, raskošnih kuća prvobitnih postirskih zemljoposjednika (Vlahović, 2006). U 17. stoljeću, točnije 1637., Postira i Dol imaju svoje mjesne sudove, a Postira su također spomenuta i 1672. u kontekstu širenja prava obrađivanja zemlje u Postirima i na nove doseljenike (Vrsalović, 1968). Dol se u 17. i 18. stoljeću razvijao zahvaljujući nekoliko plemićkih obitelji no njegov je rast usporen te brojem stanovnika stagnira zbog migracije stanovništva u Postira koja u 17. stoljeću prvi put postaju brojnija stanovništvom od Dola (Vrsalović, 1968).

Do 19. stoljeća su se Postira razvila do te razine da je 1823. godine prvi put osnovana samostalna Općina Postira pod austrijskom vlašću, a škole se osnivaju 1838. u Postirima (muška), 1868. u Dolu (muška) te 1891. u Postirima (ženska), što ukazuje na dodatan razvoj naselja kao i na sveukupni razvoj bračkog društva te uz osnivanje ispostave Centralne zdravstvene i preventivne ustanove za suzbijanje zaraza u Postirima 1822. označava i znatan porast u brojnosti funkcija ovog naselja (Vrsalović, 1968). U drugoj polovici 19. stoljeća Brač se razvija zbog izrazito uspješne proizvodnje i prodaje vina uslijed filoksere koja je u Francuskoj uništila vinograde, što je bračkim vinogradarima omogućilo lak proboj na tržište vina (Vrsalović, 1968). U tom periodu iznimnog rasta vinogradarstva, događa se pad maslinarstva te su krajem 19. stoljeća Postira proizvodila oko 10000 hektolitara vina godišnje, a samo 1100 hektolitara maslinovog ulja (Vrsalović, 1968). Stočarstvo se u tom periodu na cijelom otoku razvijalo s pretežitim fokusom na ovčarstvo, a ribarstvo se počinje razvijati intenzivnije osnivanjem tvornice za preradu ribe u Postirima 1907. godine (Sardina, 2021) te je u iduće 3 godine najviše slane ribe na otoku izvezeno upravo iz Postira (Vrsalović, 1968). Također je bitno spomenuti kako su Postira tada imala 16 ribarskih brodova na kojima je radilo 68 ribara (Vrsalović, 1968).

No, rast i razvoj otoka je početkom 20. stoljeća zaustavila upravo filoksera zbog koje je došlo do velike emigracije s otoka te je populacija Brača pala s 23708 stanovnika 1900. na 14664 stanovnika 1948., a Postira i Dol su za to vrijeme pali s 2244 na 1587 stanovnika (Nakićen i Ćuka, 2016). U drugoj polovici 20. stoljeća Brač prolazi kroz period stagnacije stanovništva, no važno je uočiti kako većina naselja gubi stanovništvo, a Supetar bilježi izrazit rast koji je nesumnjivi povezan s rastom Splita, a prelio se i na ostala obalna bračka naselja u blizini Supetra (Postira, Splitska, Sutivan) (Nakićen i Ćuka, 2016). Dol je, za razliku od Postira, prošao kroz period izrazitog pada broja stanovnika u kojem je od 1948. do 2011. izgubio oko 70% populacije (Nakićen i Ćuka, 2016).

Sl. 27. Kretanje broja stanovnika otoka Brača 1948. – 2021.
Izvor: DZS (2005, 2013a, 2022)

3. Analiza razvojnih potencijala i ograničenja Općine Postira

3.1 Otočnost prostora

Kako bi se uopće mogao utvrditi optimalan razvojni smjer nekog prostora, potrebno je sagledati mogućnosti koje on nudi, ali i probleme te potencijalne zamke na koje je potrebno obratiti pozornost. Kontekst prostora je iznimno bitan pri planiranju, a u primjeru Postira se najočitiije pokazuje u vidu otočne lokacije same općine, tj. njene otočnosti. Nadalje, postavlja se pitanje što uopće otočnost implicira te koja njena obilježja zapravo mogu utjecati na razvoj prostora. Šimunović (1997) tvrdi kako je izoliranost jedna od glavnih obilježja otočnosti, a izazovi koje u razvojnog smislu donosi proizlaze iz kombinacije ograničenosti otočnog prostora i njegovih resursa, koji uvjetuju postojanje posebnih gospodarskih prilika, i potreba lokalnog stanovništva, koje postojeći ograničeni resursi ne mogu u potpunosti zadovoljiti. Takve prilike stvaraju potrebu za rješavanjem problema odvojenosti otoka od kopna u svrhu ostvarivanja kvalitetnih životnih uvjeta za stanovnike, za koje navodi i karakterna obilježja poput žilavosti i suživota s prirodom te time sugerira kako otočnost nije isključivo obilježje prostora, već i samih otočana. Također, Šimunović (1997) ističe i važnost ograničavanja gospodarskog rasta otoka uslijed većeg naglaska njihove prostorne i resursne ograničenosti u usporedbi s kopnom te premda govori o dobroj infrastrukturi otoka Brača kao prednosti, u isto vrijeme i poziva na oprez. Sagleda li se otok Brač, na prvi pogled može se reći kako je njegova najveća razvojna prednost blizina kopna, što je, uzevši u obzir blizinu Splita, opravdana pretpostavka. Ipak, otočni sistemi (ekonomski, ekološki i sl.) su međusobno povezani i osjetljiviji na promjene i vanjske utjecaje (Starc, 1992) te je blizina i utjecaj velikog urbanog centra poput Splita ujedno i opasnost po ravnotežu bračkih sustava.

No jesu li otoci zaista toliko izdvojene prostorne jedinice kao što se na prvi pogled čini? Opravdano je sagledavati svaki otok kao zasebnu mikroregiju, ali često, pogotovo u Hrvatskoj, nekoliko otoka može predstavljati i zasebnu subregionalnu teritorijalnu jedinicu (u slučaju Brača radilo bi se o regiji Srednjodalmatinskih otoka) (Starc, 1992), što ima potencijala postati dio osnovne razvojne politike hrvatskih otoka kroz koju bi se otoci unutar subregije međusobno podupirali i funkcionalno nadopunjavali, ali takvi pristupi poput projekta „Plava magistrala“ su više zastupljeni na Kvarneru nego u Dalmaciji (Prodan, 2019). Starc (1992) također daje i drugačiji pogled na more koje ih okružuje te o njemu ne govori kao o elementu odvajanja, što se može pronaći u većini literature, već o sredstvu spajanja s ostatkom svijeta i jedinstvenoj razvojnoj prilici, koja je rezultat tehnološkog unaprjeđenja prometnih mogućnosti i razvoja trgovine. Dihotomija u odnosu između mora i otoka je prisutna i u slučaju Brača, no potrebna

je dublja analiza specifičnosti konteksta prostora kako bi se moglo utvrditi odvajaju li more Brač od drugih ili ga s njima spaja.

3.2. Ruralnost prostora u periodu modernizacije 20. stoljeća – usporedba Francuske i Hrvatske

Uz određivanje važnosti otočnih obilježja Općine Postira, jednaki značaj u sagledavanju razvojnih potencijala i prilika ima i utvrđivanje ruralnosti ovog prostora. Za početak je važno naglasiti kako definiranje ruralnog kao pojma i obilježja nije jednoznačno niti apsolutno, već izrazito kompleksno i ovisno o faktorima poput „diskursa tumačenja i namjene definicije, konkretnom geografskom prostoru i vremenu te definiciji urbanog kao referentnoj točki“ (Lukić, 2010, 51). Određivanje granica ruralnog je toliko teško da se čak i jedinice lokalne samouprave u Republici Hrvatskoj dijele na Gradove i Općine, implicirajući tako da je „negrad“ nekakav poopćen i neodređen teritorij. Ono što dodatno doprinosi slici lutanja u Hrvatskoj po pitanju spoznaje ruralnog je činjenica kako postoji kontinuirani manjak adekvatnih planova za razvijanje ruralnog prostora, a kad se i planira, često se selo stavlja u kalupe urbanističkih paradigmi razvoja i uređenja (Petak, 2004).

Nekoć je glavno obilježje ruralnog prostora bila ekstenzivna poljoprivreda, no tijekom 20. stoljeća je seoski prostor Europe prošao kroz period dinamične promjene u kojem je došlo do restrukturiranja tih područja i uvođenja novih djelatnosti, funkcija i obilježja u njih poput industrijalizacije, ali i porasta uslužnih djelatnosti i turizma (Defilippis, 1969). Primjerice, za francuski ruralni prostor je druga polovica 20. stoljeća bila iznimno turbulentna i ispunjena promjenama. Naime, nakon Drugog svjetskog rata, ruralna područja Francuske gube svoje stanovništvo zbog neisplativosti poljoprivrede, koja je i dalje bila daleko najdominantnija djelatnost (Brunet, 1989). Čak 5 milijuna poljoprivrednika, izuzevši okolicu Pariza, tada nije živjelo u kvalitetnim uvjetima (prastare, neprikladne kuće), a oko četvrtina njihovog poljoprivrednog uroda nije mogla napustiti područja proizvodnje zbog nemogućnosti njihove prodaje. Dok su stanovnici bez zemlje odlazili, zemljišna struktura je bila fragmentirana i zbijena (Brunet, 1989), što je dodatno otežavalo gospodarsko funkcioniranje. Tek se u 50-im godinama stanje počelo mijenjati nabolje uslijed tehnološke revolucije i inovacija. Traktori su zamijenili konje, a njihova slaba uporabna učinkovitost na malim poljoprivrednim površinama rezultirala je potrebom za okrupnjivanjem zemljišta, što je i provedeno. Također je napredak tehnologije doveo do diverzifikacije djelatnosti u vidu pojave automehaničara, distributera, prodavača gnojiva i sl. (Brunet, 1989). Uz tehnološku se odvijala i „tiha revolucija“ putem obrazovanja koja je razbila dosadašnji obiteljski i individualistički pristup poljoprivredi i uvela novu paradigmu skupne poljoprivrede (Brunet, 1989).

S druge strane, na području Republike Hrvatske je u razdoblju neposredno nakon Drugog svjetskog rata došlo do potpune promjene vlasti, kao i ideološkog okvira vladajućih te je primijenjeni razvojni model bio neprikladan za seoske prostore, jer su 4 najveća grada bila prioritet pa su odvlačila „kvalitetnije“ (mlado, obrazovano, ambiciozno, itd.) stanovništvo iz ruralnih područja koja su time gubila funkcije i važnost bez da im se uzvratila razvojna podrška velikih gradova (Štambuk, 2014a). Glavna obilježja ruralne politike od 1945. do 1960. su ograničavanja veličine privatnih i nacionalizacija velikih posjeda putem osnivanja „seljačkih radnih zadruga“ koja su upravljanje uglavnom temeljila na kolektivizaciji zemljišta i proizvodnje, što je imalo izrazito negativan učinak na razvoj poljoprivrede, a i ruralnog prostora (Pejnović i dr., 2016). Takav pristup ne samo da je uzrokovao nisku proizvodnost rada, manjak motiviranosti i opće nezadovoljstvo proizvođača (Pejnović i dr., 2016), već je i bio izrazito funkcionalno ograničen iz razloga što je primjerice 1956. godine samo 7,8% poljoprivrednih površina otpadalo na posjede veće od 10 ha, što je, od 1953. godine, ujedno bila i najveća dopuštena površina u privatnom vlasništvu (Maticka, 2002). Potenciranje industrijalizacije na državnoj razini preko akumulacije kapitala kroz poljoprivredne djelatnosti, često na štetu seljaka zbog dispariteta cijena poljoprivrednih i industrijskih proizvoda (Pejnović i dr., 2016) dodatno odražava način na koji je poljoprivredno stanovništvo bilo viđeno u tom razdoblju. Rogić (2002) je ovaj period nazvao obračunom lijevog totalitarnog režima sa seljaštvom koje je bilo određeno pojmovima poput privatnika i nacionalista te kao rezultate opće politike navodi pad broja stanovništva, njegovo starenje, manjak kompetencije za razvojne inovacije i manjak poduzetništva. No, u kontekstu Općine Postira je važno napomenuti kako je Brač jedno od rijetkih područja za koje navodi kako seosko stanovništvo djeluje kao subjekt obnove ruralnih područja čime ukazuje na njegov potencijal endogenog razvoja.

Tijekom 60-ih godina francuskim se ulaskom na veće europsko tržište napustila politika protekcionizma, a rezultat je bila i veća proizvodnja te i veća zarada. Tržišne promjene su pratile i razne inovacije poput novih načina borbe protiv nametnika i uzgajanje novih sorti u svrhu većeg i kvalitetnijeg prinosa, a poljoprivrednik tada postaje sličniji upravitelju korporacije zbog masovnosti i standardizacije proizvoda, ali i novih mogućnosti dugotrajnog skladištenja pomoću rashladnih uređaja. Ipak, ne mijenja se samo poljoprivrednik već promjene zahvaćaju i same krajolike pa polja postaju nalik mozaicima, voćnjaka je sve manje, farme postaju sličnije tvornicama, a zapuštena područja zauzimaju više teritorija (Brunet, 1989). Proces modernizacije sela je tada bio u punom jeku, no nije donio sve željene rezultate. Turistička infrastruktura se počela razvijati, kao i diverzifikacija djelatnosti, ali je stanovništvo i dalje nastavljalo migrirati prema gradskim područjima zbog porasta važnosti uslužnog sektora te su

poneka decentralizirana tvornička postrojenja i dalje predstavljala utopističku verziju budućnosti (Brunet, 1989). Ovakav rezultat razvoja se može usporediti s Rogićevim (2002) gledanjem na promašaj paradigme modernizacijske politike koja govori o seljaku kao „industrijskom radniku na zemlji“. Uz ovo je izravno povezano osnivanje PIK-ova, Poljoprivedno-industrijskih kombinata koji su predstavljali svojevrsnu modernizaciju poljoprivrede i osiguravali dostupnost poljoprivrednih proizvoda za rastuće stanovništvo gradova. No s druge strane, djelujući u okviru real-socijalističke planske privrede niti oni nisu omogućili veće zadržavanje seoskog stanovništva na svojim poljoprivrednim gospodarstvima. Neodvojivost seljaka od zemlje i prirodnih procesa o kojima ovise rezultati njegovog rada je prepreka njegovom potpunom podvrgavanju modernizacijskim procesima koji teže ostvarivanju ljudske autonomije putem tehnološkog razvitka, koji ipak ne može biti takav da u potpunosti oslobodi poljoprivrednu djelatnost od prirodnih uvjeta.

Hrvatski ruralni prostor od 1960. do 1990. su obilježile promjene koje su dovele do nekih pozitivnih pomaka. U drugoj polovici 50-ih i prvoj polovici 60-ih godina se paradigma poljoprivrednog razvoja više fokusirala na samoupravljanje i kooperaciju između seljaštva (privatno vlasništvo) i socijalističke organizacije u kojem je poljoprivredne zadruge općeg tipa djelovale kao posrednici između poljoprivrednika i banaka, odnosno industrijskog sektora. Takva struktura upravljanja uz uvođenje slobodnijeg tržišta i praćenje tehnoloških inovacija je dovela do pozitivnih pomaka (Pejnović i dr., 2016). Takav sustav zadruga je potom ukinut iz prvenstveno ideoloških razloga te je početkom 70-ih ipak revitaliziran, doduše u nešto izmijenjenom obliku, iz razloga što su poljoprivredni kombinati rezultirali inertnošću i nezainteresiranošću za unaprjeđivanjem proizvodnje (Pejnović i dr., 2016). Glavna razlika između novog i prijašnjeg sustava zadruga je da novi objedinjuje privatni i društveni radni sektor putem zajedničkog sudjelovanja u proizvodnji, a seljacima su omogućena tri načina udruživanja (poljoprivredne zadruge, organizacije udruženoga rada i ugovorna suradnja s poljoprivrednim zadrugama ili drugim radnim organizacijama). Ovakav sustav je onemogućio autonomiju poljoprivredniku, ali mu je dao sigurnost u vidu opskrbljenosti repromaterijalom, stručnom pomoći i trajnim tržištem (Pejnović i dr., 2016). Ipak, krajem 80-ih je inflacija narušila uspjeh nove paradigme te su se počele događati nove promjene u pristupu razvoju poljoprivrede koje su težile većoj slobodi tržišta, no politička turbulentnost i ratno stanje 90-ih su ih naglo prekinuli (Pejnović i dr., 2016).

U Francuskoj su 70-ih procesi rekonstrukcije ruralnosti bili u zamahu. Gradsko stanovništvo seli u okolicu, ostavljajući radne obaveze u gradu te nastupaju procesi eksurbanizacije, periurbanizacije i rurbanizacije (Brunet, 1989). Ljudi postaju zainteresiraniji

za ekologiju, očuvanje krajolika i prirode te dolazi do porasta ruralnog turizma i sve češće pojave kuća za odmor. Ovakve nove okolnosti uzrokuju i sukobe između novopridošlog i starog stanovništva oko uporabe zemljišta, cijena nekretnina i sl. (Brunet, 1989). Također je ovo razdoblje i obilježeno padom poljoprivrednih prihoda zbog izmjene radne strukture, no u kontekstu Francuske države je došlo do regionalnih specijalizacija proizvoda (Brunet, 1989), što ih je učinilo konkurentnijima na globalnom tržištu i uvelike je povećalo njihovu održivost. Kroz 80-e godine su se pojavili novi izazovi poput dodatnog širenja tržišta i dolaska novih i konkurentnih namirnica, koje mogu, u slučaju zamjene potražnje na tržištu, ugroziti francuske poljoprivrednike (Brunet, 1989). Pad broja poljoprivrednika zbog smjene generacija je također problem, a pad cijena proizvoda kao rezultat svjetske, ali i francuske hiperprodukcije te pada potražnje nužno smanjuje i isplativost proizvoda stoga se smanjuje i proizvodnja, ali i propadaju poljoprivredne površine pa se produktivistički model pokazuje kao neadekvatan u novim povijesnim okolnostima (Brunet, 1989). Kao glavne smjernice za budućnost Brunet (1989) navodi očuvanje ljudskog potencijala i različitosti putem razvijanja dinamičnog seoskog društva preko zaštite ruralne industrije i tzv. „zelenih predgrađa“ sa svojom izraženom diverzifikacijom stanovništva i aktivnosti.

U razdoblju tranzicije koje je u Hrvatskoj nastupilo nakon 1990. zadruge su stigmatizirane kao relikv socijalističkog sustava te od državne razine vlasti nisu dobile prikladnu strukturu koja bi omogućila njihovo pravilno postojanje i funkcioniranje (Pejnović i dr., 2016). Glavne slabosti zadrugarstva su u tom periodu bile: „Percepcija zadruga kao ideološke, neekonomske tvorevine bivše države, nepostojanost zadružne revizije i edukacije, nedorečene i nejasne zakone, miješanje pojmova zadruga i trgovačko društvo (d.d., d.o.o.) u pravnom smislu te općenito nesklonost države razvoju zadrugarstva” (Nedanov i dr., 2012, 214; Pejnović i dr., 2016, 33). Tek je ulaskom Hrvatske u EU počela provedba europeizacije hrvatskog zadrugarskog sustava te su se počele pojavljivati naznake pozitivnih procesa, ali ipak vrlo sporo (Pejnović i dr., 2016).

Uspoređujući ruralni razvoj Francuske i Hrvatske u drugoj polovici 20. stoljeća potvrđuje se kako je seljaštvo imalo periferni položaj u kontekstu hrvatske modernizacije, kao i da Hrvatska i dalje kasni u procesima industrijalizacije i modernizacije, što uzrokuje dulje razdoblje propadanja sela (Štambuk, 2002). Štambuk (2002) je također označila decentralizaciju industrije i postupni razvoj tercijarnog i kvartarnog sektora kao preduvjete buduće revitalizacije sela. Takav prijedlog daljnjeg razvoja sugerira da suvremeno selo ne smije biti zaostao poljoprivredni teritorij, već prostor različitih aktivnosti i mogućnosti s potencijalom kvalitetnog življenja. Također se može primijetiti da se poljoprivreda i primarne djelatnosti ne

spominju u kontekstu sredstava revitalizacije, ali se ona u ovom slučaju treba shvatiti kao osnova. Poljoprivreda je više od djelatnosti, ona je način života i najznačajnije obilježje krajolika (Štambuk, 2014b) te najkonkretnije obilježje ruralnosti nekog prostora. Nepoljoprivredni sekundarni sektor unutar ruralnog područja ne predstavlja ono iskonski seosko, ali služi kao demografski stabilizator i privlačan čimbenik te podupire napredak, kao i zadovoljenje općih potreba zajednice (Štambuk, 2014b). Razvoj turizma u ruralnom prostoru ima ulogu dodatnog prihoda za stanovništvo, ali i dodatno motivira uređenje mjesta i unaprjeđivanje lokalne infrastrukture i podizanje higijenske razine (Štambuk, 2014b). Vidljivo je stoga da su sva tri sektora međusobno kompatibilna u ruralnom prostoru te, ukoliko ih se pravilo uravnoteži, mogu obavljati svaki svoju ulogu u izgradnji kvalitetnog životnog ambijenta za svoje stanovnike.

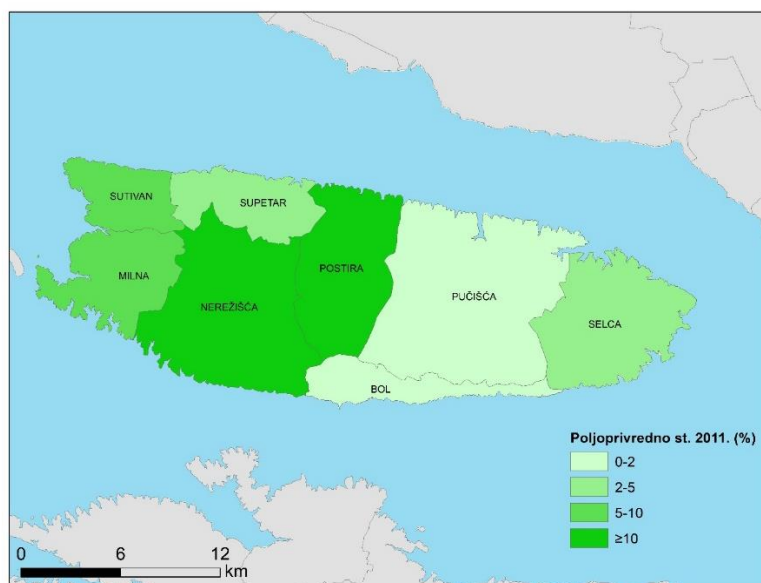
Sagledavajući Postira u kontekstu ovog poglavlja, izdvajaju ih tri obilježja po kojima su posebna: otočnost, ruralnost i duga tradicija prisutnosti svih sektora ekonomije. Obilježje mješovitosti ekonomije Općine Postira (Zlatar Gamberozić i Tonković, 2015) predstavlja priliku razvoja koja se izvan većih gradova teško može naći u Republici Hrvatskoj te ona, usprkos lošem općem razvoju ruralnih područja na hrvatskom teritoriju, mogu gotovo biti primjer razvitka idealne seoske zajednice, čak i po standardima puno razvijenije države poput Francuske. O tome govori sljedeće poglavlje.

3.3. Ekonomske aktivnosti Općine Postira

3.3.1. Poljoprivreda

Tradicija i dugotrajnost poljoprivrednih djelatnosti na području Općine Postira vidljiva je ne samo u krajoliku, već i u samom nazivu Postira koji dolazi od latinske riječi *pastura*, što znači pašnjak (Šimunović, 1972). Dominantne grane poljoprivrede su maslinarstvo i stočarstvo, pretežito ovčarstvo, kao i na cijelom otoku Braču, a prisutnost prerađivačkog pogona za proizvodnju maslinovog ulja Poljoprivredne zadruge Postira osigurava dodatnu važnost ovog mjesta u kontekstu bračkih poljoprivrednih centara (LAG Brač, 2020). Po koncentraciji stanovništva koje prima prihode od poljoprivrede je vidljivo kako Postira, uz Nerežišća, imaju najveći relativni udio, što sugerira jaku orijentiranost stanovnika na te djelatnosti (sl. 28). Spoji li se taj podatak s već navedenim, koji govori o Postirima kao mjestu s najvećom proizvodnjom maslina na otoku (Miloš i Bensa, 2013) može se zaključiti kako se radi o prostoru iznimnog poljoprivrednog potencijala. Uzme li se u obzir širi prostorni kontekst dolazi se do broja od gotovo milijun stabala maslina na otoku Braču (oko pola milijun obradivih (LAG Brač, 2020)), koja imaju potencijal proizvoditi čak 20% čitavog hrvatskog maslinovog ulja (Cvitanić, 2019).

Iz toga je vidljivo kako su Postira prostorno pozicionirana i trenutno dovoljno razvijena da u bliskoj budućnosti postanu jedno od glavnih maslinarskih centara u Hrvatskoj te bi specijalizacija tog tipa uvelike pomogla u njihovom napretku.

Sl. 28. Postotak poljoprivrednog stanovništva u Bračkim općinama
Izvor: SRJP, 2013; DZS, 2013d

Poljoprivredna zadruga Postira je izrazito važna institucija za to mjesto. Zbog osam desetljeća kontinuiranog djelovanja poljoprivredne zadruge Postira su se ujednačenije razvijala te je spriječena pojava monokulture turizma. „Zahvaljujući toj činjenici, Postira su proizvodila najviše hrane po glavi stanovnika na svim jadranskim otocima; mjesto s oko 1200 stanovnika godišnje je proizvodilo 50-100 tona maslinova ulja, oko 20 vagona vina, 50 tona agruma, te nekoliko desetaka tona voća i povrća; osim što mještani posjeduju više od dvije tisuće ovaca. I danas se postirska proizvodnja odvija gotovo na istoj razini, jedino je u proizvodnji mandarina i kivija nastupila osjetnija stagnacija (PZ Postira, 2021a).“ U periodu promjene sustava 90-ih i kasnije je i ova zadruga, kao i ostale, prošla težak period redukcije poslovnih aktivnosti te joj je uvelike otežano poslovanje, no u zadnjih nekoliko godina se počinju događati neki pozitivni pomaci (PZ Postira, 2021a). Što se budućnosti tiče, fokus neće biti samo i isključivo na proizvodnji, već na povezivanju poljoprivrede i turizma putem već ostvarenih projekata poput svjetskog natjecanja u branju maslina, koje je 2021. održano četvrti put te ga je *Creative tourism network* 2019. nagradio za „Najbolje kreativno iskustvo u turizmu“ (HTZ, 2021a), ali i putem projekata koji se tek moraju ostvariti poput otočne vinske ceste (PZ Postira, 2021b).

Premda je maslinarstvo najistaknutija grana poljoprivrede na otoku koja je već ostvarila brojne uspjehe u Postirima poput dobivanja oznake izvornog otočnog proizvoda (HOP, 2021) te i dobivanja oznake izvornosti „Bračko maslinovo ulje“ kojom se štiti naziv i osigurava

ispravnost geografskog porijekla na proizvodima (PZ Supetar, 2021), ono nije jedina poljoprivredna grana prisutna na području općine. Uzgoj vinove loze je na otoku tradicionalan skoro kao i maslinarstvo, premda je obujmom puno manji u današnje vrijeme, što je vidljivo u razlici između veličine poljoprivrednih površina posvećenih tim kulturama (Miloš i Bensa, 2013). Ipak, analizom samog vina koju su proveli Jagatić Korenika i dr. (2019) na području općine je utvrđeno kako ovdje uistinu postoji izražen potencijal za proizvodnju vrlo kvalitetnih vina uz prilagodbu procesa koju je moguće provesti tehnološkim osuvremenjivanjem i dodatnim razvojem, kao i većim naporima u svrhu brendiranja samog proizvoda (LAG Brač, 2020). Također je za Brač specifičan i varenik, a radi se o još jednom proizvodu za koji je Poljoprivredna zadruga Supetar pokrenula postupak dobivanja oznake izvornosti (LAG Brač, 2020). „Varenik je proizvod od soka grožđa koji se reducira laganim iskuhavanjem na trećinu količine, a isti je nutritivno neizostavan dodatak najboljim bračkim gastronomskim specijalitetima“ (LAG Brač, 2020, 15).

Djelatnost s dugom tradicijom na otoku je stočarstvo, tj. ovčarstvo budući da su ta dva pojma praktički sinonimi na Braču iz razloga što ovce zauzimaju čak 98% stočnog fonda na otoku (LAG Brač, 2020). U Postirima je stanje u ovčarstvu u skladu s ostatkom otoka te mještani posjeduju čak 2000 ovaca (PZ Postira, 2021a), što je više od broja stanovnika u samoj općini. Potencijal je vidljiv u brojkama, no kvalitativno gledajući, radi se o vrhunskom proizvodu, ne samo po pitanju kvalitete mesa, koje bi trebalo dodatno brendirati i zaštititi pod imenom „bračka janjetina“ (Agroklub, 2014), već i po pitanju njegovog tradicionalnog i specifičnog pripremanja kao što je bračko jelo vitalac (iznutrice na ražnju) ili janjetine na špic. No, ovčarstvo ne podrazumijeva samo proizvodnju mesa već se na otoku proizvodi i brački sir od ovčjeg mlijeka za koji je pokrenut postupak dobivanja oznake izvornosti (LAG Brač, 2020).

Uz navedene proizvode koje možemo smatrati zaista izvorno bračkima, na ovom prostoru uspijevaju i druge namirnice poput agruma i raznog voća i povrća te je uz neophodnu specijalizaciju poljoprivredne regije potrebno i ne zatvarati druge, nove mogućnosti, koje mogu dovesti do daljnjeg razvoja poljoprivrede. Prethodna iskustva u kojoj je fokus na jednu namirnicu s početka 20. stoljeća doveo do iseljavanja nakon pojave filoksere služi kao upozorenje kako moramo biti fleksibilni u planiranju poljoprivrede jer u toj djelatnosti radnici ne ovise samo o svom radu i sposobnostima. Također, Brač ima veliki potencijal u razvoju ekološke poljoprivrede s obzirom na sve veću osviještenost i potrebu potrošača za kupovinom takvih proizvoda, a dobra početna točka je već postojeća podružnica udruge ekopoljoprivrednika Dalmacije na Braču (LAG Brač, 2020). Ekološka poljoprivreda ne samo da bi

dala dodatan impuls u brendiranju Brača, a sukladno tome i Postira, već bi i osigurala pravilan razvoj sukladan s okolišnim kapacitetima opterećenja i pozitivno utjecala na održivost prostora.

3.3.2. Industrija

Kada se govori o Općini Postira i njenom razvoju, nemoguće je izostaviti dugotrajnu tradiciju industrijske proizvodnje. Velika prednost posjedovanja tvornice za preradu ribe na njenom području leži upravo u tome što ona doprinosi diverzifikaciji djelatnosti, osiguravanju veće otpornosti lokalne ekonomije i nudi mogućnost dodatnog povezivanja sektora djelatnosti, poglavito primarnog budući da je ribarstvo jedan od preduvjeta njenog postojanja. Tvornica kao takva je nešto za što se ruralni prostori u periodu modernizacije moraju boriti kako bi osigurali opstanak i razvoj, a Postira su svoju tvornicu dobila 1907. godine te od tada kontinuirano proizvodi, izuzev perioda od početka Drugog svjetskog rata do 1948. godine. Nakon 9 godina počelo je formiranje vlastite ribolovne flote, koje je 1961. nastavljeno kupovinom dodatnih brodova. Nakon promjene državnog sustava je u procesu pretvorbe društveno poduzeće Sardina pretvoreno u trgovačko društvo Sardina d.d. koje je 1996. kupila švicarska tvrtka Ambeco AG iz Lucerna te je iste godine započela proizvodnja na uzgajalištima u uvali Maslinova. U 2006. je tvornica prešla u privatno vlasništvo i formiralo se društvo s ograničenom odgovornošću Sardina d.o.o. (Sardina, 2021a).

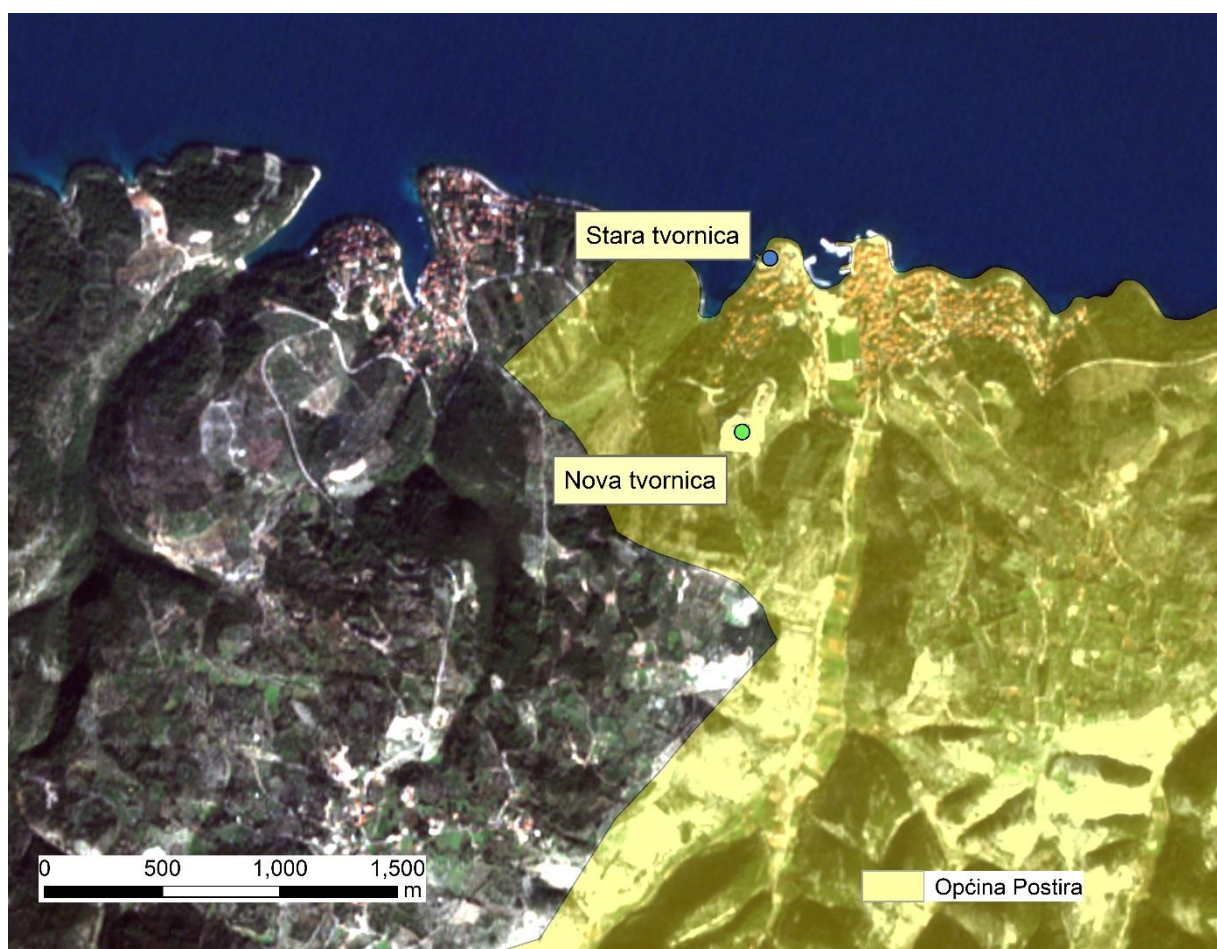

Sl. 29. Stara i nova tvornica ribe u Postirima

Izvor: Sardina, 2021b

U zadnje vrijeme je najveći iskorak napravljen 2013. godine, kada je tvornica preseljena na novu lokaciju u poslovnoj zoni Ratac (sl 30.). U tvornici posljednjih godina radi malo više od 300 zaposlenika (Ceprenić, 2019). Kapaciteti proizvodnje su 40 milijuna konzerviranih proizvoda, dok su kapaciteti smrzavanja ribe 150 tona dnevno, a u svojim pogonima mogu skladištiti čak 4000 tona smrznute ribe. Proizvodnja uzgajališta je od 1996. do danas podignuta s 10 tona (Sardina, 2021a) na 4000 tona tune i bijele ribe (Sardina, 2021c). Proizvode tvornice Sardina na tržištu ističe praćenje smjernica HACCP sustava kontrole kvalitete, ISO standarda i posjedovanje IFS certifikata, kojima je cilj osigurati najviše ekološke standarde i standarde

kontrole kvalitete (Sardina, 2021d). Tvornica ima izrazito diverzificirano poslovanje koje uključuje značajan izvoz proizvoda od čak 80-85% te su jedina hrvatska tvrtka, uz Podravku, koja ima mogućnost izvoza u Rusiju (Ceprenić, 2019). Dodatni pokazatelji uspješnosti su i brojne nagrade i priznanja poput Zlatne kune Hrvatske gospodarske komore, Splitsko-dalmatinske županije za godine 1999., 2001. i 2011., a 2014. godine dobila je nagradu Zlatni ključ, čime je proglašena najboljim izvoznikom na tržište Azije i Pacifika za 2013. godinu (Sardina, 2021e). Vidljivo je kako se radi o snažnoj i stabilnoj kompaniji koja može nastaviti odrađivati ključnu ulogu u daljnjem razvoju Općine i otoka te je njeno očuvanje prioritet za ovaj prostor.

Sl. 30. Stara i nova lokacija tvornice u Postirima

Izvor: SRJP, 2013; Sentinel-2 (ESA) pristupljeno sa stranica USGS-a, 2020.

Postojanje ovakve tvornice u ruralnom području predstavlja i mogućnost nepoželjnih okolišnih posljedica. Preseljenje tvornice izvan granica naselja je zasigurno pozitivno utjecala na kvalitetu života stanovništva koje je boravilo u neposrednoj blizini stare tvornice. Ipak, preseljenje mogućeg zagađenja nije adekvatno rješenje, a to su prepoznali i u upravi Sardine te su implementirali nekoliko sredstava očuvanja okoliša poput smrzavanja ribe korištenjem CO₂ umjesto freona ili amonijaka, proizvodnje ribljeg brašna čime se postigla potpuna iskoristivost

ribe i grijanje proizvodne linije i tvornice korištenjem biomase s neutralnom emisijom CO₂ (Sardina, 2021f).

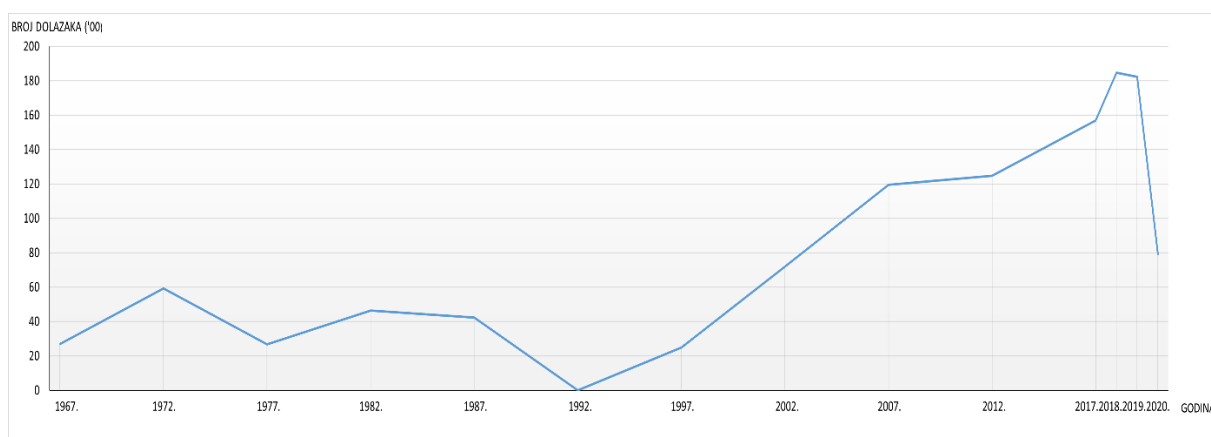
Što se tiče otpadnih voda, na internetskim stranicama tvornice Sardina (2021f) kažu sljedeće: „Nova je tvornica priključena na sustav otpadnih voda gospodarsko-proizvodne zone Ratac koji se spaja na postojeći javni kanalizacijski sustav Postira, a završava u centralnom gravitacijskom kolektoru s rešetkastim mehaničkim pročišćivačem otpadnih voda, nakon kojeg otpadne vode odlaze u pomorski ispust. S ciljem očuvanja okoliša ugrađeni su i separatori za tehnološke i oborinske otpadne vode koji onemogućavaju kontakt okoline s neugodnim mirisima. Kapacitet separatora veći je od maksimalne količine otpadnih voda koja se može pojaviti u tehnološkom procesu. Sami tehnološki procesi odvijaju se u prostorima koji onemogućuju svako nekontrolirano onečišćenje tla na prostorima pogona i u njihovoj okolini. Struktura podova u prostorima pogona onemogućuje dospijevanje štetnih tvari u tlo, pri čemu se naročito velika pažnja posvećuje hidroizolaciji svih površina kako bi se na najmanju moguću mjeru svela mogućnost onečišćenja tla i podzemnih vodenih tokova. Osigurano je i sortiranje komunalnog otpada ispred same tvornice te odvoženje sortiranoog otpada putem ovlaštenog komunalnog poduzeća.“ Iz navedenog je vidljivo kako postoji značajna količina pažnje prema očuvanju ekoloških standarda, a dodatna zanimljivost je da je tvornica Sardina već dugo godina službeni sponzor nogometnog kluba Postira Sardi, što ju dodatno povezuje s lokalnom sredinom (Sardina, 2021g).

3.3.3. Turizam

U 20. stoljeću je turizam postupno bivao sve važnija djelatnost na hrvatskoj obali pa sukladno tome i na području Postira. Najveći uzlet turizma u Postirima se dogodio nakon ostvarivanja samostalnosti Republike Hrvatske i ulaska u 21. stoljeće, kada je uslijedio izrazit porast broja dolazaka i noćenja u Općini (sl. 31 i 32). Ono što je također vidljivo su dvije anomalije 1992. i 2020., kada se događa nagli pad uslijed Domovinskog rata i svjetska pandemija uzrokovana koronavirusom. Oporavak na predratne turističke brojke je trajao nekoliko godina nakon samog završetka Domovinskog rata, vjerojatno zbog daljnjeg trajanja sukoba u neposrednoj blizini Hrvatske, no u usporedbi s tim, nakon završetka pandemije bi se turizam trebao puno brže vratiti na staro stanje iz razloga što ne postoji ta prepreka mijenjanja percepcije sigurnosti prostora u očima potencijalnih turista te je za buduće kretanje turističkih brojki i trendova 2019. godina relevantnija od 2020., što se vidjelo i po naglom skoku u turističkim dolascima i noćenjima 2021. godine budući da je indeks za razdoblje siječanj – kolovoz 2020./2021. bio 156,36 za dolaske, a 142,84 za noćenja (HTZ, 2021b). Pandemija je

imala i utjecaj na funkcioniranje same organizacije i napretka turizma što je potvrdila predstavnica Turističke zajednice Postira: „U ovom vremenu je doista teško išta predviđati, pandemija koronavirusa nas vratila nekoliko koraka unazad, odnosno stavila mnogo planova na čekanje. U 2019. i 2020. naši glavni prihodi su bili smanjeni i do 70%, što nam je skoro pa onemogućavalo normalan rad i poslovanje. Stoga će prvo trebati nadoknaditi i napraviti ono planirano za te dvije navedene godine, a nakon toga krenuti s daljnjim planovima.“

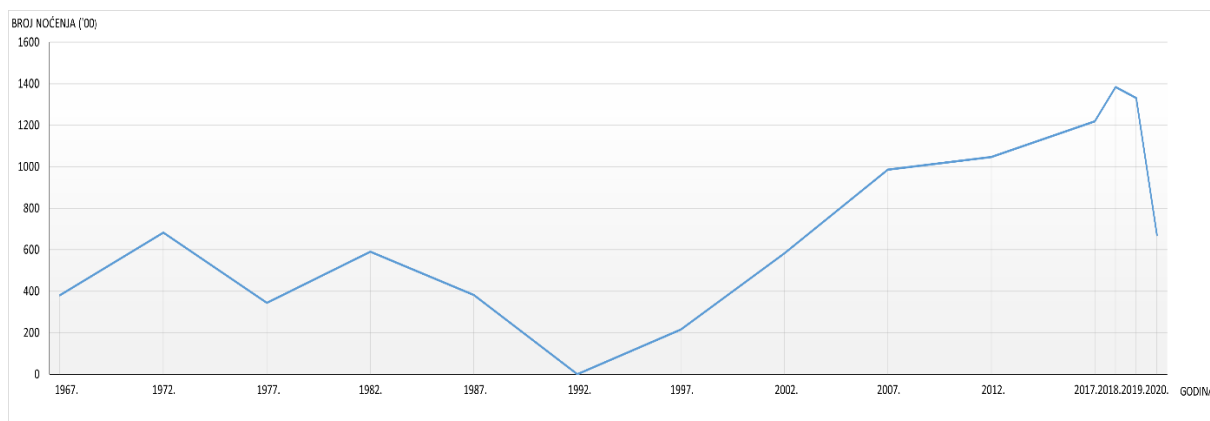
Kroz intervju s predstavnicom turističke zajednice su također i izdvojene najveće prednosti „...poput samog položaja otoka (pristupačnosti), klime, prirode, a zatim atraktivnost destinacije, uređenost, ravnomjeran razvoj, ulaganje u komunalnu i turističku infrastrukturu, kvalitetne manifestacije...“, ali i nedostaci kao „...nedovoljan broj kvalitetne ugostiteljske ponude i dodatnih turističkih sadržaja (poput npr. kušaonica) te sadržaja u zatvorenom (npr. wellness i igraonica za djecu).“ Sagledavajući odgovor jasno je zašto je došlo do ovakvog porasta turizma na području Postira.

Sl. 31. Kretanje broja turističkih dolazaka u Općini Postira od 1967. do 2020.

Izvori: RZS (1968; 1973; 1978; 1983; 1988); DZS (1993; 1998; 2003; 2008; 2013f; 2018b; 2021b)

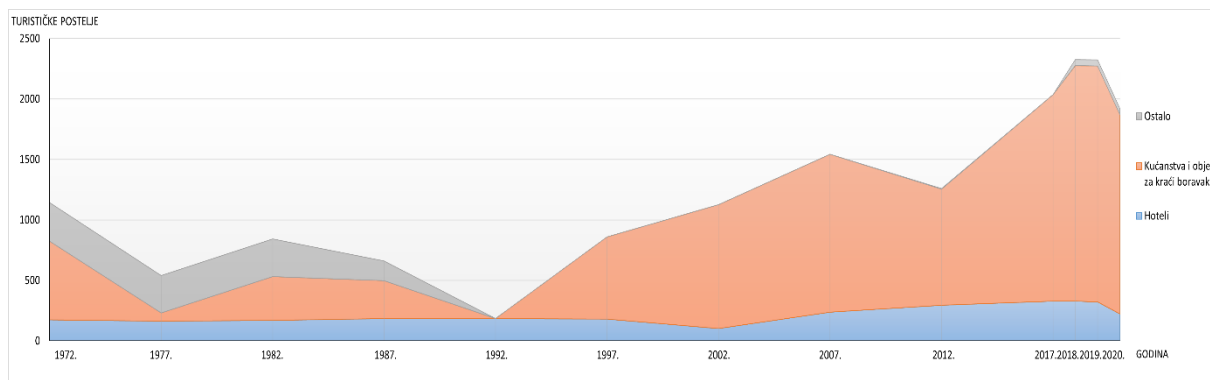
Iako je ovakav rast turističkog sektora nesumnjivo donio ekonomsku korist, zabrinjava porast drugih pokazatelja poput stope turističkog intenziteta, koja je 2019. godina dosegla brojku od 1121,7 (DZS, 2020; DZS, 2021b), što zasigurno predstavlja prijetnju održivosti prostora, u slučaju daljnjeg rasta.

Sl. 32. Kretanje broja turističkih noćenja u Općini Postira od 1967. do 2020.

Izvori: RZS (1968; 1973; 1978; 1983; 1988); DZS (1993; 1998; 2003; 2008; 2013f; 2018b; 2021)

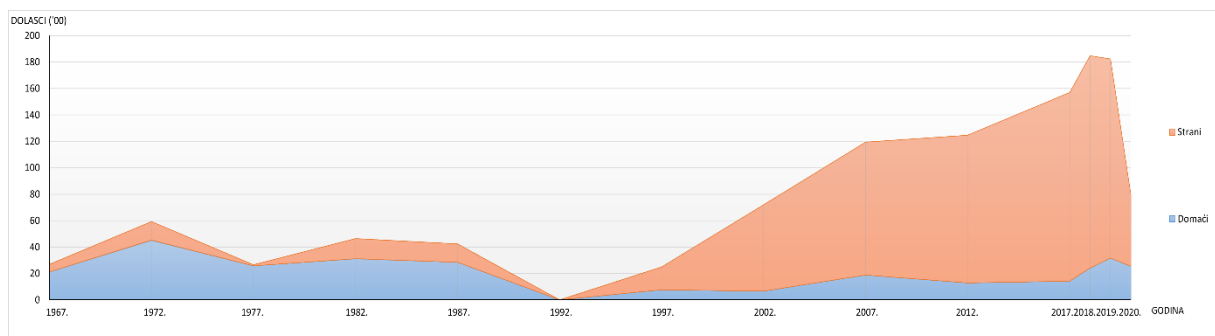
Dosadašnji rast turističkih dolazaka i noćenja je popratio je i porast broja turističkih postelja, no vidljivo je kako se promijenila i struktura turističkih objekata. Naime, nakon pada socijalističkog sistema je došlo do izrazite dominacije kućanstava (sobe i apartmani) u strukturi objekata, radnička i omladinska odmarališta su nestala, dok su hoteli više-manje stagnirali s malim porastom (sl. 33). Iz tih podataka se može zaključiti kako je promjena socio-ekonomskog sustava pogodovala malom poduzetništvu i privatnim smještajima čiji primarni izvor prihoda ne mora nužno biti turizam te on djeluje kao financijski dodatak na već ostvarena primanja. U takvom stanju se nazire i opasnost od prekomjerne prenamjene zemljišta i objekata u kuće za odmor što može imati štetan utjecaj na izgled i duh mjesta, a manjak većih promjena u kapacitetima hotela (premda postoji lagani rast od 2002. godine) govori o nepostojanju recentnog ulaganja većeg kapitala u tu granu ekonomije, no ti podaci skrivaju najveće ulaganje u turizam u Postirima do sad, a radi se o izgradnji velikog hotela View na nekadašnjoj lokaciji tvornice Sardina. Prema najavama taj projekt će Postirima donijeti novih 490 hotelskih turističkih postelja što je više nego što ih ukupno trenutno imaju (Miljuš, 2021).

Sl. 33. Kretanje broja turističkih postelja po vrsti objekta u Općini Postira od 1972. do 2020.

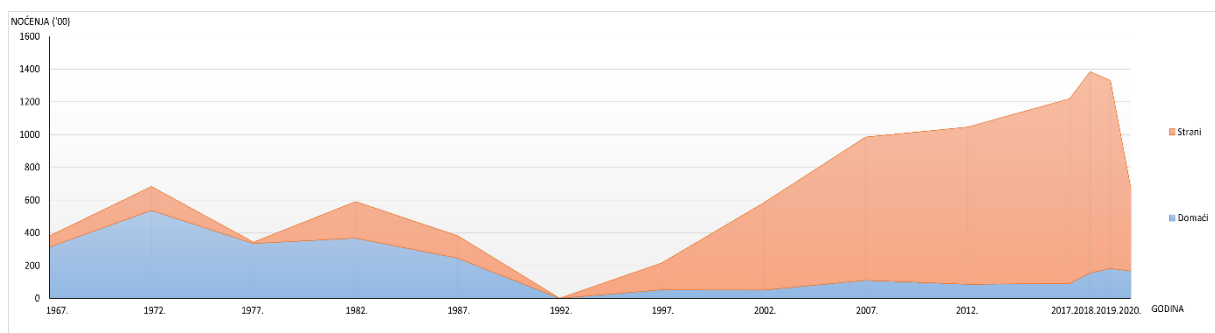
Izvori: RZS (1973; 1978; 1983; 1988); DZS (1993; 1998; 2003; 2008; 2013f; 2018b; 2021b)

Osamostaljenje Hrvatske i okretanje kapitalizmu u Postirima nije potaknuo samo promjenu strukture turističkih objekata, već i promjenu strukture samih turista. Naime, 90-ih godina počinje strelovit porast broja dolazaka i noćenja stranih gostiju, dok udio domaćih pada (sl. 34 i 35). Premda je vidljiva korelacija promjene državnog uređenja i velikog porasta stranih turista očita zbog veće otvorenosti, efekta novog i neistraženog tržišta i sl., primjetljiv pad broja domaćih turista se može djelomično objasniti drugačijem računanju domaćih gostiju iz razloga što su stanovnici drugih, bivših, socijalističkih republika u sklopu SFRJ nakon osamostaljenja Republike Hrvatske postali stranci. Ovakve velike promjene u brojevima turista utječu na razvoj prostora, ali u kombinaciji s izraženom sezonalnošću turizma (HTZ, 2021b) utječu i na izgled mjesta koje ljeti vrvi stanovništvom različitih nacionalnosti i porijekla, dok zimi, s tim u usporedbi, izgleda prazno zbog nedostatka ljudi na javnom prostoru, ali i zbog nepopunjene turističke infrastrukture koja još više naglašava sezonske razlike u stanjima ovog mjesta stvarajući tako dojam o dva različita lica istog prostora. Ono što je također važno za naglasiti je činjenica kako ovakvo povećanje turističke djelatnosti nužno morfološki mijenja prostor naselja te samim time može biti prijetnja njegovom skladnom razvoju.

Sl. 34. Kretanje broja turističkih dolazaka po zemlji porijekla u Općini Postira od 1967. do 2020.

Izvori: RZS (1968; 1973; 1978; 1983; 1988); DZS (1993; 1998; 2003; 2008; 2013f; 2018b; 2021b)

Sl. 35. Kretanje broja turističkih noćenja po zemlji porijekla u Općini Postira od 1967. do 2020. Izvori: RZS (1968; 1973; 1978; 1983; 1988); DZS (1993; 1998; 2003; 2008; 2013f; 2018b; 2021b)

Podaci o dosadašnjem razvoju turizma u Općini Postira nameću pitanje budućeg razvoja te djelatnosti, ali i samog prostora. Fabjanović (1990) je naglasio kako je Brač ekonomski heterogeno područje te je time naglasio njegovu snagu, a Zlatar Gamberožić i Tonković (2015) o Postirima govore kao o mjestu s izraženom mješovitom otočkom ekonomijom koja je najbliža ostvarivanju održivog turizma, čija je najveća prednost mogućnost dugoročnih prihoda stanovništvu uz očuvanje okoliša i mjesta. Po Zlatar Gamberožić i Tonković (2015) održivi turizam obilježavaju 3 glavne karakteristike: a) optimalno iskorištavanje okolišnih resursa i očuvanje prirodne baštine i bioraznolikosti, b) poštivanje socio-kulturne autentičnosti lokalne zajednice te očuvanje kulturne baštine i vrijednosti, ali i doprinos međukulturalnom razumijevanju i toleranciji, c) osiguravanje dugoročne ekonomske dobiti, stabilnog zaposlenja, prilika za zaradu te društvenih usluga lokalnoj zajednici. Ovakav pristup je nastao kao protuteža paradigmi razvoja masovnog turizma koji sa sobom nosi brojne probleme poput iznimnog pritiska na okoliš, napuštanja drugih ekonomskih grana, alijenacije u odnosim turista i domaćeg stanovništva, sezonsku nezaposlenost i ekonomsku ovisnost o turizmu (Zlatar Gamberožić i Tonković, 2015). Kako bi se ostvario optimalni razvoj turizma koji neće uzrokovati nestanak drugih grana, potrebno je povezati ga s drugim djelatnostima, što je u Postirima lakše zbog već postojeće ravnoteže u razvoju različitih sektora. Također bi bilo poželjno provesti dodatnu specijalizaciju i obogaćivanje turističke ponude kroz već postojeće mogućnosti kojih na ovom prostoru ima sasvim dovoljno (Fabjanović, 1990).

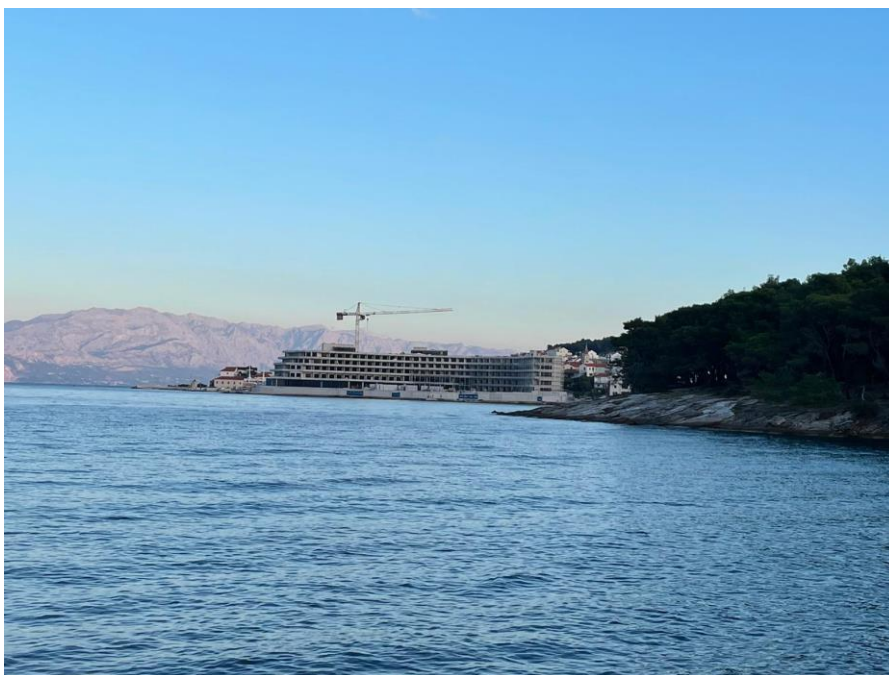
Dobar primjer povezivanja različitih sektora djelatnosti je maslinarski turizam. Povezivanje maslinarstva i turizma nije novost, ali je u Hrvatskoj i dalje relativno neotkrivena kao mogućnost diverzifikacije turističke ponude. Istraživanje koje su proveli Čehić i dr. (2019, 10), pokazalo je kako „je prosječni posjetitelj maslinarskih gospodarstava ženska osoba, starija od 50 godina, s fakultetskim obrazovanjem, zaposlena, s mjesečnim primanjima većim od 2.500 eura, dolazi iz Njemačke, dva i više puta je posjetila Hrvatsku u posljednjih 5 godina, boravi u destinaciji 7 i više dana, smještena je u privatnom smještaju, putuje s obitelji, a putovanje organizira samostalno.“ Također se utvrdilo kako postoji interes za maslinarskim turizmom u Hrvatskoj, koji bi se ojačao dodatnim upoznavanjem turista o maslinarskom turizmu na području Republike Hrvatske te je razvoj u tom smjeru moguć, uz dodatno obrazovanje i edukaciju lokalnih proizvođača i turističkih djelatnika o takvom primjeru proširivanja ponude (Čehić i dr., 2019). Usporedimo li prosječnog posjetitelja maslinarskih gospodarstava s prosječnim turistom u Općini Postira, možemo vidjeti brojne sličnosti. Poklapaju se u prosječnom boravku, koji se od ostvarivanja hrvatske samostalnosti kreće od 7,3 do 8,6 dana (DZS, 2021b), najvećem stranom emitivnom tržištu (Njemačka) (DZS, 2021c), kao i dominaciji

privatnog smještaja. Spoje li te sličnosti sa visokim stupnjem razvijenosti maslinarstva na području općine, dobit će se vrlo očit smjer dijela budućeg razvoja putem kombiniranja turizma i maslinarstva. Neki pomaci prema tome su već napravljeni, a najbolji primjer je organiziranje prethodno spomenutog svjetskog prvenstva u branju maslina (HTZ, 2021a).

U intervjuu je predstavnica turističke zajednice navela: „Turizam je možda međusobno najpovezaniji s poljoprivredom, najviše putem manifestacija koje promoviraju jedno i drugo te pokazuju da je suživot moguć. Naglasiti ću Svjetsko prvenstvo u branju maslina, jedinstvene svjetski i nacionalno nagrađivane manifestacije koju zajedno organiziraju TZO Postira, PZ Postira, Općina Postira i Aldura sport d.o.o. Ta manifestacija doista je napravila najviše u promociji Postira i Dola, otoka Brača, maslinarstva i maslinovog ulja.“ Time je dodatno potvrđena važnost sinergije turizma i poljoprivrede u općini.

Osnovu turističke ponude Postira čine sunce i more, ali i brojni događaji poput godišnje fjere (mjesne proslave) u čast Gospi od Karmela, tradicionalne Male noćne regate, kulturne manifestacije Nazorovi dani (Bralić, 2019) i međunarodnog festivala kratkometražnog filma (Babić, 2019), povećavaju ponudu aktivnosti ovog naselja te ostavljaju mogućnost stvaranja nove turističke slike Postira.

Izgradnja novog hotela je izvrstan primjer prostornih promjena naselja. Mjesto na kojem je nekoć bila stara tvornica sada postaje lokacija hotela. Turizam je zamijenio industriju i simboličnost tog čina može dovesti do pretpostavke kako turizam postaje važniji element Postira od tvornice koja bi, zbog svoje dugotrajnosti i posebnosti trebala biti čvrsto ugrađena u identitet mjesta. Uzme li se u obzir činjenica kako tvornica nije nestala, već je postala naprednija i veća (Sardina, 2021c), može se zaključiti da razvoj i rast turizma samo drže korak s industrijom. Ali, najveći problem i prijetnja je mjerilo novog hotela (njegova veličina, prostorni kontekst, vizualni dojam).

Sl. 36. Novi hotel u izgradnji
Izvor: A. Mišetić, listopad 2021.

Brojni novinski članci su kritizirali izgradnju nazivajući ga „...betonski div“ (Pučić, 2021), „...nasukani megakruzer koji je uništio dalmatinsko mjesto“ (Vuković, 2021) ili „...najgora devastacija u povijesti novijeg dalmatinskog turizma“ (Kult plave kamenice, 2021). S druge strane, u javnim istupima je načelnik Općine Postira branio projekt ističući njegove prednosti poput porasta broja turista, veće zarade, suradnje s lokalnim OPG-ovima koji bi promovirali svoje proizvode, činjenicu kako hotel za sada neće biti „*all inclusive*“, što će značiti veće prelijevanje turističke potrošnje na naselje, više radnih mjesta, ali i izgradnje nove javne plaže kod hotela gdje je prije bio izražen problem zagađenja i neugodnih mirisa u zraku zbog stare tvornice (Markota, 2021). Vidljivo je kako postoji dovoljno argumenata za, ali i protiv izgradnje ovakvog projekta, no sigurno je kako ovakav turistički objekt zbog svoje veličine i mogućnosti prelaska u „*all inclusive*“ način poslovanja predstavlja moguću prijetnju modelu razvoja održivog turizma, no trenutno je moguće samo iznositi pretpostavke. Što se pitanja o narušavanju slike mjesta tiče moguće je dati dva odgovora koja ovise o perspektivi gledanja. U slučaju promatranja naselja iz njegovog središta npr. rive, crkve i sl. hotel nije pretjerano vidljiv i ne utječe na njegovu vizuru, no gledamo li Postira s mora, što je vrlo važan i specifičan aspekt vizure i identiteta obalnih naselja, hotel postaje važan dio prizora te je opravdano postavljati pitanja o njegovoj prikladnosti.

Sl. 37. Pogled na novi hotel u izgradnji s rive u Postirima
Izvor: A. Mišetić, listopad 2021.

Dol, s druge strane, ima drugačiju svrhu i kontekst turističkog razvoja. Pristup turističkog razvoja Dola proizlazi iz njegovog razlikovanja od Postira budući da se radi o malom, starom, vrlo dobro očuvanom, a slabo naseljenom naselju koje se nalazi u unutrašnjosti otoka. Gledajući ga kroz paradigmu razvoja masovnog turizma njegov najveći potencijal je funkcija spavaonice za goste koji su došli uživati u suncu i moru obližnjih Postira, ali takav pristup bi bio katastrofalan. Srećom, turizam u Dolu se ne razvija na taj način, već se njeguje održivi ruralni turizam. Naselje je već obuhvaćeno u programu etno-eko sela Splitsko-dalmatinske županije te je time zaštićena tradicijska gradnja naselja, no prijetnje degradaciji sela poput potpunog zapuštanja i gubitak tradicijskih značajku i dalje postoje zbog pada broja stanovnika i propusta u programu koji ne štiti šire građevinsko područje naselja (Buble i Gambulin, 2011). Ovo naselje je toliko dobro očuvano iz razloga što nije bilo uništavano u svjetskim ratovima, a također je i uvršteno na listu zaštićenih kulturnih dobara u Registru kulturnih dobara Republike Hrvatske (Kunst, 2018).

Sl. 38. Škola i igralište u Dolu
Izvor: A. Mišetić, kolovoz 2020.

Budući razvoj Dola bi trebao pratiti već postojeće trendove. Time bi se obogatila turistička ponuda općine, ali i osiguralo očuvanje autentičnosti prostora. Dol posjeduje dobru osnovu za razvoj kvalitetnog ruralnog turizma, a potencijale takvog razvoja Kunst (2018) temelji na karakteristikama tradicijske organizacije prostora i stopljenosti naselja s prirodom s kojom predstavlja jedinstveni kulturni krajobraz, relativno velikom broju tradicijskih stambenih te stambeno-gospodarskih objekata u zaštićenoj povijesnoj cjelini naselja, kao i takvih objekata u koje se nije značajno ulagalo u novije vrijeme, ali su i dalje u povremenoj uporabi zbog čega su relativno dobro očuvani, te malom broju neprimjereno izgrađenih ili dograđenih objekata koji bi invazivno narušavali sliku i identitet mjesta.

Predstavljeno stanje usporedivo je s Poveljima na Braču čije su potencijale obradile autorice Zlatar Gamberožić i Svirčić Gotovac (2019) te navode kako su autentični mjesni krajolik, kompatibilnost s prirodnim obilježjima, očuvane i uređene kuće i lokalna proizvodnja hrane glavna pozitivna obilježja tog naselja koje također pati od određene razine izoliranosti kao i Dol. Ipak, premda su po navedenim potencijalima slični, dvije karakteristike ih uvelike razlikuju. Povelja se, za razliku od Dola, nalaze uz more, što im daje dodatnu dimenziju razvoja. S druge strane, Dol je mnogo bliže Supetru i drugim većim naseljima što može dovesti do veće turističke posjećenosti koja sa sobom donosi i određeni rizik degradacije autentičnosti mjesta.

Ipak, usprkos tim razlikama, mještani ova dva naselja u razvojnom smislu mogu učiti jedni od drugih i na nekim mjestima primjenjivati slične koncepte.

Prijedlog budućeg turističkog razvoja Dola, kojeg je dao Kunst (2018) temelji se na nužnosti sprječavanja ugroze tradicijske organizacije prostora i stopljenosti Dola s prirodnim okruženjem. To bi se postiglo održavanjem udjela turističko-ugostiteljskih objekata na 20-30% ukupnog stambenog fonda i održavanjem dinamike razvoja na razini koja odgovara mještanima. Postojeći ugostiteljski objekti (konobe i OPG-ovi) se trebaju očuvati, a povoljna bi bila uspostava nekoliko objekata *bed&breakfast* tipa, a objekti javne namjene koji su dobro očuvani bi trebali biti djelomično funkcionalno izmijenjeni kako bi se osigurala bolja opremljenost turističkom infrastrukturom (interpretativno-informacijski centar, izložbeni prostor i sl.). U Dolu bi se također trebala njegovati i gastro-turistička ponuda kroz specifična jela poput janjetine i vitalca koji su karakteristični za cijeli otok, ali i torte hrapoćuše, po kojoj je ime dobila postojeća udruga za zaštitu starina, kulture i starih običaja te ekologiju, i puhova na ražnju koji su posebno vezani uz Dol. Koncept dolske turističke ponude bi se po Kunstu (2018) temeljio na tri razine:

Smještaj – Autentičan, domaćinska atmosfera, mir i tišina, kulturni krajolik, itd.

Dol – Konobe, sudjelovanje u aktivnostima, druženje s mještanima, kreativne radionice, lokalna događanja, šetnje i sl.

Brač – Tematske staze, otočke konobe, vinarije i uljare, kulturne i povijesne znamenitosti, upoznavanje načina života, fizičke aktivnosti na kopnu i moru, itd.

U slučaju ovakvog budućeg razvoja Dola postigao bi se cilj dodatne specijalizacije i proširenja turističke ponude u općini, dodatno bi se povezale djelatnosti turizma i poljoprivrede zbog promoviranja autentičnih i lokalno uzgojenih proizvoda i osigurala bi se budućnost jednom starom ruralnom naselju kojem prijete degradacija.

4. Analiza prostorno-planskih i razvojnih dokumenata Općine Postira

4.1 Prostorni plan

Prostorni plan Općine Postira je zadnje izmjene prošao 2018. godine. Temeljna načela i ciljevi planiranja navedena su u njegovom četvrtom članku koji glasi:

„(1) Načela određivanja namjene površina na području Općine, koja nadalje određuju temeljno urbanističko-graditeljsko i prostorno-krajobrazno uređenje te zaštitu prostora (područja) Općine su:

- a) načela održivog razvoja, odnosno racionalnog planiranja korištenja i namjene prostora;
- b) načela zaštite kulturnih dobara i prirodnog naslijeđa;
- c) načela optimalnog usklađenja interesa različitih korisnika prostora uz primjenu pravila prostorno- planerske i urbanističke struke.

(2) Primarni opći cilj Plana je propisati, omogućiti i potaknuti:

- a) prostorni razvoj svih naselja Općine zasnovan na demografskom razvitku (koji se temelji na prirodnom priraštaju, te doseljavanju i povratku stanovnika), te uspostava ravnoteže između takvog demografskog razvitka i cjelokupnog prostornog razvoja Općine;
- b) zaštitu i neophodnu sanaciju različitih oblika vrijednih krajobraza (prirodnih i antropogenih) te nepokretnih kulturnih dobara;
- c) gospodarski razvoj zasnovan na: poljoprivredi i ribarstvu, turizmu, upravnim i uslužnim funkcijama, te proizvodnim i prerađivačkim pogonima manjeg i srednjeg kapaciteta;
- d) uz sve lokalne potrebe, osiguranje prostora i lokacija za infrastrukturne i ostale objekte i sadržaje državnog i županijskog značaja.“ (Općina Postira, 2018a, 1)

Kreatori ovog plana su odmah na početku naglasili kako su održivost, ravnoteža i očuvanje postojećih vrijednosti glavne odrednice budućeg razvoja Općine Postira. Takav pristup pokazuje usklađenost mišljenja sa suvremenim trendovima u promišljanju prostora. Također je zanimljivo primijetiti kako je demografski razvitak na prvom mjestu ciljeva, kojeg slijedi zaštita vrijednih krajobraza. Gospodarski razvoj je na trećem mjestu, no važno je uzeti u obzir kako je zamišljen balansirano i raznovrsno, što sugerira svijest o važnosti održavanja mješovite ekonomije u Postirima te razumijevanja kako se u njoj nalazi najveća prednost ovog prostora.

Što se tiče morfološkog razvoja naselja u ovom dokumentu se nalaze propisi o visini i izgledu budućih objekata, ali je pozitivno naglasiti kako su centar Postira i većina naselja Dol označeni kao područja stroge/umjerene zaštite čime je uvjetovana dodatna stručna i konzervatorska provjera budućih graditeljskih projekata na tim površinama (Općina Postira, 2018b). Time je iskazana važnost očuvanja oba naselja i njihovih identiteta.

Članak 99. detaljnije ulazi u tematiku očuvanja vrijednih prostornih cjelina i krajolika općine:

„(1) Planom su utvrđene mjere zaštite prostora, odnosno zaštite:

- a) prirodnih vrijednosti,
- b) krajobraznih vrijednosti,
- c) kulturno-povijesnih cjelina i građevina.

(2) Povijesne naseobinske, graditeljske i vrtno-perivojne cjeline, prirodni i kultivirani krajobrazi, kao i pojedinačne građevine spomeničkih obilježja s pripadajućim česticama te fizičkim vizualno istaknutim okolišem, moraju biti na stručno prihvatljiv i vrstan način uključeni u budući razvitak Općine. Zaštita kulturno- povijesnih i prirodnih vrijednosti podrazumijeva ponajprije sljedeće:

- a) Očuvanje i zaštitu prirodnoga i kultiviranoga krajolika kao temeljne vrijednosti prostora;
- b) Poticanje i unapređivanje održavanja i obnove zapuštenih poljodjelskih zemljišta, zadržavajući njihov tradicijski i prirodni ustroj (osobito vinograda i maslinika);
- c) Zadržavanje povijesnih trasa putova (starih cesta, pješačkih staza, proštenjarskih putova popraćenih križevima, poljskih putova i šumskih prosjeka);
- d) Očuvanje povijesnih naseobinskih cjelina (sela, zaselaka i izdvojenih sklopova) u njihovu izvornom okruženju, s povijesnim graditeljskim ustrojem i naslijeđenom parcelacijom;
- e) Oživljavanje starih zaselaka i osamljenih gospodarstava etnološke, arhitektonske i ambijentalne vrijednosti;
- f) Očuvanje i obnovu tradicijskoga graditeljstva (osobito starih kamenih kuća), ali i svih drugih povijesnih građevina spomeničkih svojstava, kao nositelja prepoznatljivosti prostora;
- g) Očuvanje povijesne slike, volumena (gabarita) i obrisa naselja, naslijeđenih vrijednosti krajolika i slikovitih pogleda (vizura);
- h) Očuvanje i njegovanje izvornih i tradicijskih sadržaja, poljodjelskih kultura i tradicijskoga načina obrade zemlje;
- I) Zadržavanje i očuvanje prepoznatljivih toponima, naziva sela, zaselaka, brda i potoka, od kojih neki imaju simbolična i povijesna značenja;
- j) Očuvanje prirodnih značajki dodirnih predjela uz zaštićene cjeline i vrijednosti nezaštićenih predjela kao što su obale, prirodne šume, kultivirani krajolik – budući da pripadaju ukupnoj prirodnoj i stvorenoj baštini.“ (Općina Postira, 2018a, 31)

Ono što je također zanimljivo je utvrđena obaveza izrade urbanističkog plana uređenja turističke zone „Bok“, koja se nalazi na krajnjem istoku naselja Postira. Trenutno je u prostornom planu (2018c) predviđena izgradnja objekata koji će moći ugostiti dodatne

turističke posjetitelje, no sudeći po izjavama načelnika Općine od takvog plana se odustalo zbog izgradnje novog hotela i dodatnog kapaciteta koji će pružiti (Miljuš, 2021). Do sada je izrađeno 6 urbanističkih planova uređenja:

„I. Postira - centar,

II. Dol,

III. Ratac

IV. Postira – istok: Crna i Bila Ploča – Mala Lozna

V. Postira – zapad: Prvja-Punta-Vrilo

VI. TZ Lovrečina“ (Općina Postira, 2018, 39)

4.2. Razvojna strategija Općine Postira 2020. – 2027.

U sklopu razvojne strategije su izrađene četiri tematske SWOT analize u svrhu utvrđivanja trenutnog stanja Općine Postira. Kroz njih je postignut dobar i sažet pregled Općine Postira kroz kapacitete sustava Općine, resurse i infrastrukturu, društvene djelatnosti i gospodarstvo.

Pozitivni aspekti (snage) koje analiza ističe su međuopćinska suradnja i članstvo u LAG-u Brač kroz koji se ostvaruje vrlo važna međuopćinska suradnja na otoku. Sama Postira imaju očuvanu prirodnu i kulturnu baštinu, dobru obrazovnu infrastrukturu i velik broj aktivnih udruga koje rade na poboljšanju života u općini. Gospodarstvo obilježava mješovita ekonomija bez masovnog turizma koju obilježava razvijena poljoprivreda koju osnažuje Poljoprivredna zadruha Postira i razvijen industrijski sektor preko tvornice ribe Sardina (Općina Postira, 2020).

Slabosti općine su izražene kroz nedostatak mladih i slabijoj prosječnoj obrazovanosti stanovnika. Prometna i društvena infrastruktura (posebice sadržaj za mlade) bi se također trebala poboljšati, a okolišni problemi se uglavnom odnose na zagađenje i otpad te neplansku, ilegalnu izgradnju. S ekonomske strane se nedostaci vide u sezonalnosti, nerazvijenosti malog i srednjeg poduzetništva, kao i manjku investicija. Dodatna otegotna okolnost je neriješenost imovinsko-pravnih odnosa i usitnjenost zemljišta (Općina Postira, 2020).

Članstvo Republike Hrvatske u EU te mogućnost iskorištavanja fondova je prilika za općinu, a rješavanje imovinsko-pravnih odnosa bi uvelike popravilo mogućnosti pravilnog razvoja. Kroz ulaganje u radnu snagu i podizanje opće ekološke svijesti bi mogućnosti iskorištavanja obnovljivih izvora energije bile prednost, a poboljšanje prometne i društvene infrastrukture (prenamjena i obnova starih objekata) bi unaprijedilo kvalitetu života. U ekonomskom smislu se dodatne prilike vide u brendiranju lokalnih proizvoda, dodatnoj valorizaciji baštine te boljoj organizaciji privatno-privatne i javno-privatne suradnje (Općina Postira, 2020).

Najveće prijetnje kvalitetnom razvoju su loše organizirana administracija i nedostatak financija. Dodatno starenje stanovništva i emigracija mladih bi također mogla imati izrazito negativne posljedice. Okolišu prijete širenje ilegalne gradnje, ali i razni oblici devastacije kroz djelovanje klimatskih promjena, neodgovornog odlaganja otpada i zagađenja. Ekonomski aspekti prijetnji se uglavnom svode na manjkavu turističku ponudu (sunce i more), neznanje i sporost pri korištenju financijskih sredstava EU, gubitak interesa za obiteljskim poduzetništvom i izražena premoć uvoza nad izvozom na nacionalnoj razini (Općina Postira, 2020).

Najveća neravnoteža je vidljiva u kategoriji resursa i infrastrukture, dok su društvene aktivnosti balansirane u smislu snaga i slabosti, ali je broj prilika znatno veći od broja prijetnji. U gospodarskom smislu turizam najbolje stoji, dok u poljoprivredi postoje određeni problemi, a malo i srednje poduzetništvo je potrebno izrazito unaprijediti kako bi uopće bilo relevantni faktor ekonomije Općine Postira.

Vizija navedena u razvojnoj strategiji glasi: „Jedinstven spoj tradicionalnih vrijednosti otočkog života i modernih sadržaja ostvaren na održivim razvojnim temeljima“ (Općina Postira, 2020, 71). Vizija bi se trebala ostvariti putem misije: „Svim stanovnicima općine Postira osigurati kvalitetu života i sve potrebne sadržaje kroz kontinuirane pametne, zelene, održive i socijalno pravedne investicije i aktivnosti“ (Općina Postira, 2020, 71). I vizija i misija su komplementarne s idejama predstavljenim u prostornom planu.

Važno je i navesti 5 ciljeva razvoja Općine koji se nalaze u sklopu Razvojne strategije 2020. – 2027. (Općina Postira, 2020) a sukladni su s 5 glavnih ciljeva prema kojima je usmjerena Europska unija. Uz tih 5 ciljeva su navedeni i projekti, kao i vremenski okvir njihove provedbe, preko kojih će se navedeni ciljevi pokušati ostvariti:

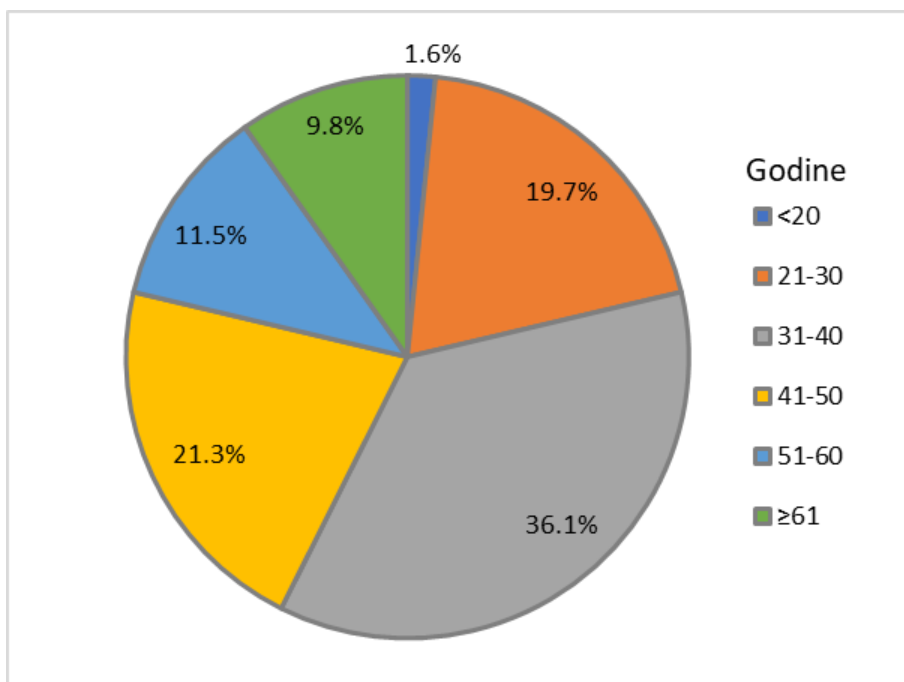
- 1) Pametna Općina Postira promicanjem modernog i pametnog gospodarskog okruženja:
 - a. Stvaranje tima za pripremu i provedbu projekata (2020. – 2021.)
 - b. Rješavanje imovinsko-pravnih odnosa u posjedu Općine (2021. – 2025.)
 - c. Izmjene prostornog plana (2021. – 2022.)
 - d. Implementacija evidencijskog sustava kuća za odmor (2021. – 2022.)
 - e. Implementacija registra nekretnina (2021. – 2022.)
 - f. Izgradnja i uspostava poduzetničkog inkubatora (2023. – 2025.)
 - g. Pokretanje programa razvoja poslovanja malog i srednjeg poduzetništva na području Općine Postira (2021. – 2025.)
 - h. Zaštita autohtonih proizvoda (2022. – 2025.)
 - i. Uspostavljanje suvremene ribarnice i promocija proizvoda ribarstva (2021. – 2022.)

- j. Pokretanje programa poticanja i osnivanja klastera lokalnih poduzetnika Općine Postira (2021. – 2023.)
- 2) Zelenija Općina Postira promicanjem ekološki vrijednih ulaganja te prilagodbom klimatskim izazovima:
- a. Ugradnja pročišćivača otpadnih voda (2023. – 2025.)
 - b. Izgradnja sustava sekundarne kanalizacije u Dolu (2023. – 2025.)
 - c. Izgradnja sustava sekundarne kanalizacije u Postirama (2024. – 2026.)
- 3) Povezivanja Općina Postira razvojem i jačanjem prometnih i digitalnih mreža
- a. Izgradnja ceste Mala Lozna (2022. – 2024.)
 - b. Izgradnja i rekonstrukcija nerazvrstane ceste Postira – Lovrečina (2022. – 2024.)
 - c. Izgradnja pristupne ceste Lovrečina (2021. – 2023.)
- 4) Socijalnija Općina Postira promicanjem kvalitetnog zapošljavanja, obrazovanja i socijalne uključenosti
- a. Proširenje dječjeg vrtića Grdelin (2021. – 2023.)
 - b. Izgradnja školske sportske dvorane (2024. – 2026.)
 - c. Izgradnja dvorane za ispraćaj na groblje (2022. – 2023.)
 - d. Edukacija za poljoprivrednike (2021. – 2023.)
 - e. Edukacija za turistički sektor (2021. – 2023.)
 - f. Izgradnja doma za starije i nemoćne osobe (2022. – 2024.)
- 5) Općina bliža čovjeku promicanjem održivog i integriranog razvoja i novih sadržaja
- a. Izrada strategije razvoja turizma Općine (2021. – 2022.)
 - b. Kartiranje tematskih staza (2021. – 2022.)
 - c. Kuća Hropoćuša (2022. – 2023.)
 - d. Valorizacija arheološkog nalazišta Mirje i Lovrečina (2022. – 2024.)
 - e. Valorizacija park šume Postira (2021. – 2022.)
 - f. Valorizacija, tematizacija i uređenje plaže Lovrečina (2021. – 2023.)
 - g. Valorizacija, tematizacija i uređenje plaže Prvja (2021. – 2023.)
 - h. Sportski centar Postira (2021. – 2023.)
 - i. Uređenje mjesnog parka Postira (2021. – 2022.)
 - j. Izgradnja društvenog doma (2022. – 2024.)

5. Mišljenja i stavovi lokalnog stanovništva o razvojnim perspektivama Općine Postira - rezultati ankete

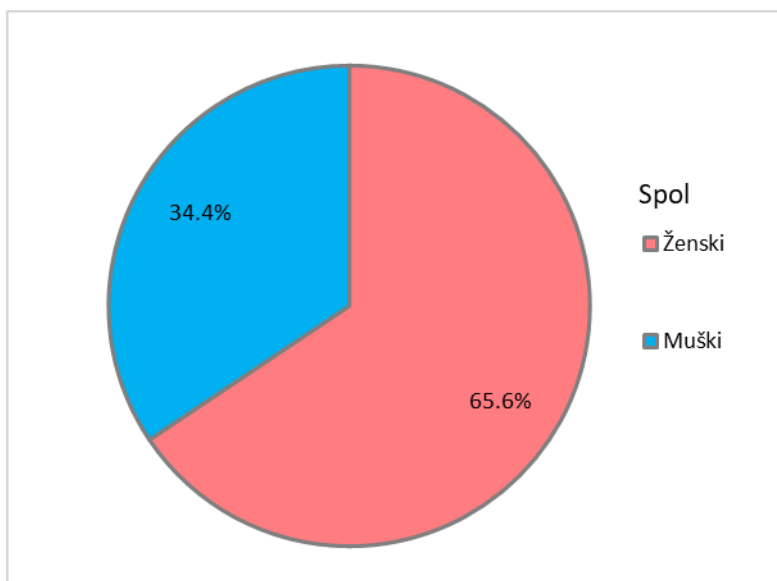
U sklopu izrade ovog rada je provedeno i anketno istraživanje lokalne populacije kako bi se razvojne perspektive sagledale i na participativan i cjelovit način. Ciljana populacija ispitanika bila je zamišljena kao spoj lokalnog stanovništva koje svakodnevno živi na području Općine Postira te vlasnika nekretnina u Općini koji su, premda ne žive na njenom teritoriju, neminovno povezani s njenim razvojem. Istraživanje je provedeno putem internetskog upitnika, a do ispitanika se došlo putem nekoliko grupa na društvenoj mreži *Facebook* te djelomično putem metode lančane reakcije, stoga je uzorak u ovom istraživanju kombinacija namjernog prigodnog i grude snijega. Neka od pitanja preuzeta su iz istraživanja koja su objavljena u zborniku radova „Kuća pokraj mora“ (Rogić i dr., 2006). Istraživanje je provedeno tijekom druge polovice studenog 2021. godine, a ukupan broj sudionika je 61.

5.1 Uzorak

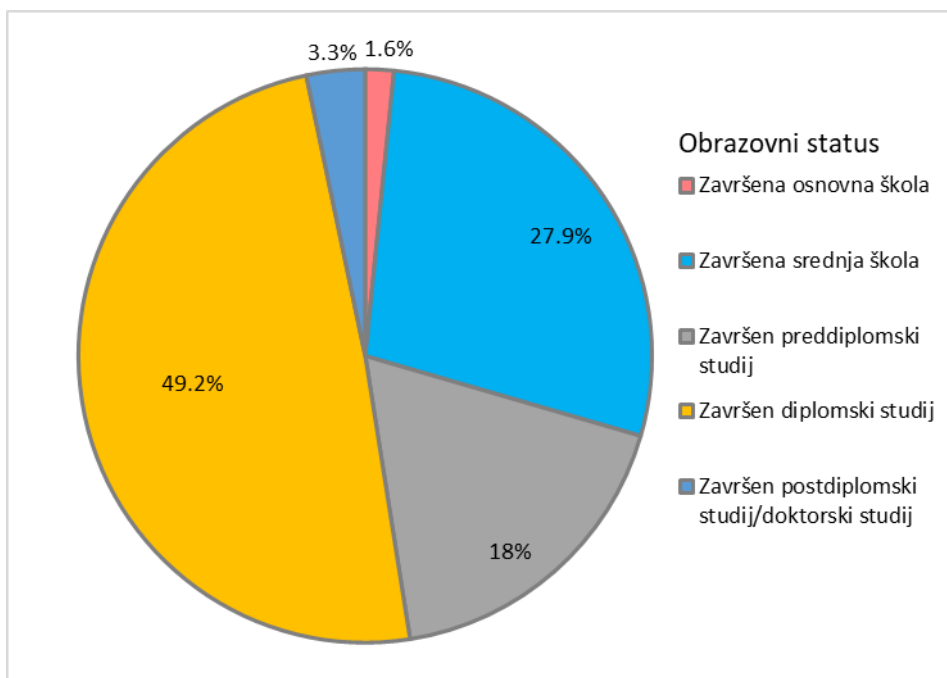
Sl. 39. Dob ispitanika

Većina ispitanika je u dobnoj skupini od 31 do 40 godina (36.1%), dok je također značajan broj u skupinama između 21 i 30 godina (19.7%) te 41 i 50 godina (21.3%). Smanjen broj starije populacije se može objasniti činjenicom kako se radilo o internetskoj anketi, a manjak populacije mlađe od 20 godina može biti zbog nezainteresiranosti, kao i manjka mladih u populaciji.

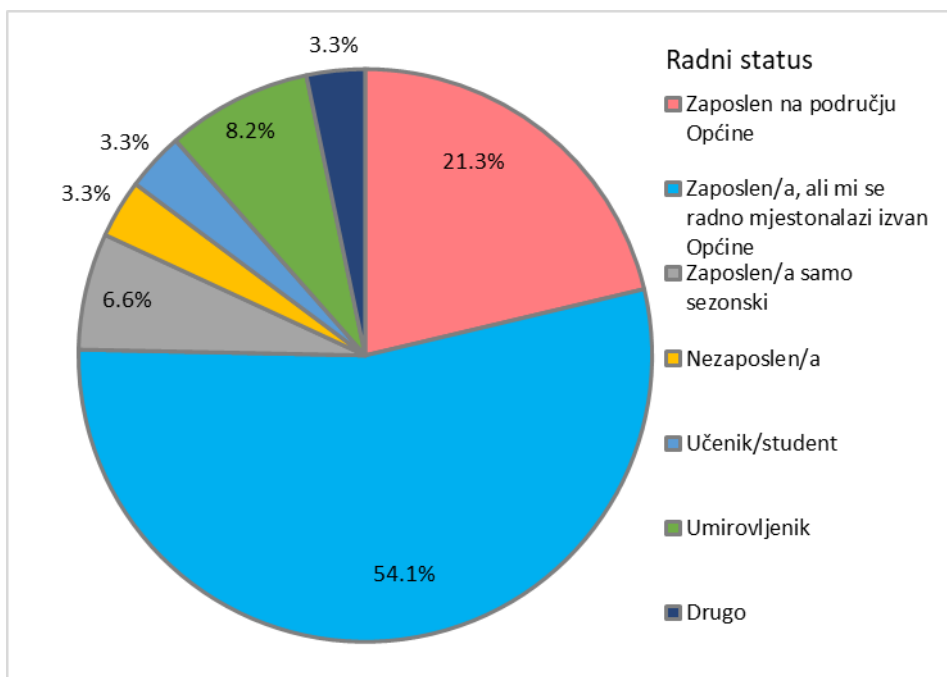
Sl. 40. Spol ispitanika

Većina ispitanika, čak 65.6%, je ženskog spola (sl. 40). Najveći broj ispitanika je fakultetski obrazovan (67.2%), dok 49.2% ispitanika ima završen diplomski studij (sl 41.). Ovakva raspodjela u uzorku je tipična za ankete provedene na internetu (Verčić i dr., 2019).

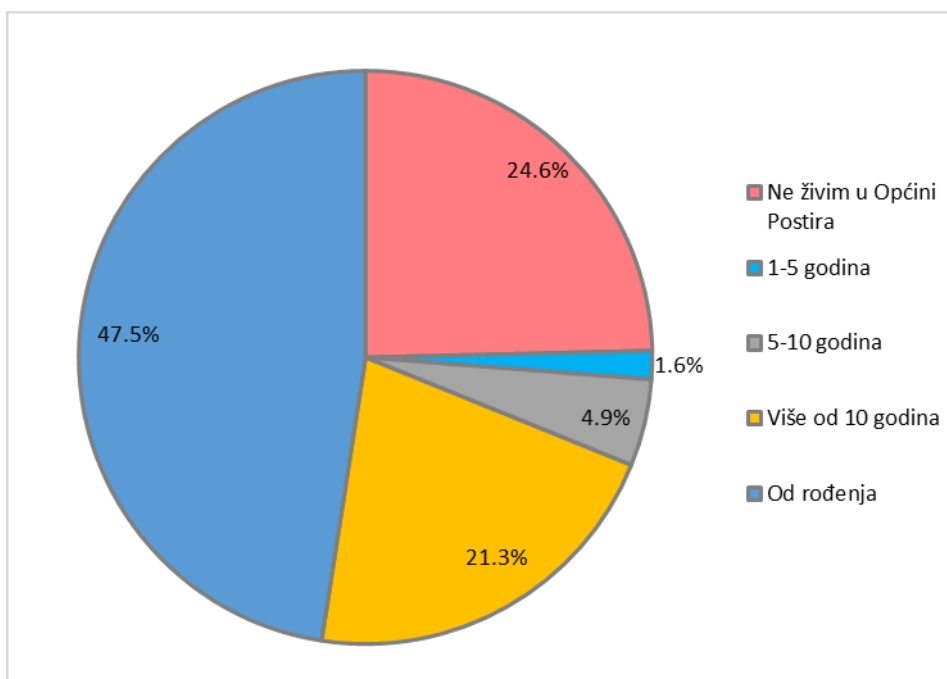

Sl. 41. Obrazovna struktura ispitanika

Velika većina ispitanika je zaposlena (82%), bilo na području Općine, bilo izvan nje (sl. 42).

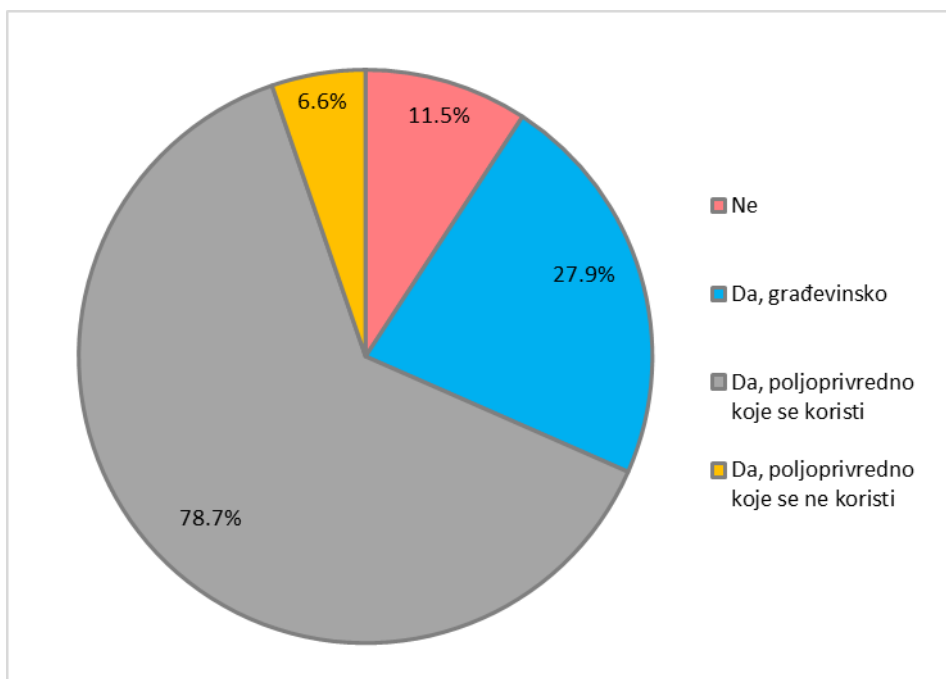

Sl. 42. Radni status ispitanika

Sl. 43. Koliko dugo živite na području Općine Postira?

Na području Općine ne živi 24.6% ispitanika (sl. 43), no svi ispitanici koji ne žive u Općini posjeduju nekretninu na njenom području. Zemljište na području Općine ne posjeduje tek 11.5% ispitanika, a velika većina ispitanika (78.7%) posjeduje poljoprivredno zemljište koje se koristi (sl. 44).

Sl. 44. Posjeduje te li (Vi ili član uže obitelji) zemljište na području Općine?

U rad udruga s područja Općine je uključeno 16,4% ispitanika, najčešće se radi o Udruzi mladih Općine Postira Berekin (4 puta), dok su ostale spomenute samo jedanput. S tvornicom ribe Sardina je direktno povezano 26.2% ispitanika, dok njih 42.6% iznajmljuje sobe ili apartmane turistima.

5.2. Identitet Općine

Ispitanici su izrazili velik stupanj povezanosti osobnog identiteta s Postirima (tab. 1) što se odrazilo kroz slaganje s tvrdnjama poput „Postira/Dol su dio mene” (4.48), ali i kroz izraz želje za životom na području Općine (3.92) i spremnost ulaganja vlastitog vremena i napora za dobrobit Općine (4.26). Crkva i vjera imaju visok stupanj zastupljenosti u slici Postira kod ispitanika (4.03). Zanimljivo je kako je prosječna ocjena o tvrdnji da se Postiraninom/Doljaninom može postati makar osoba nije rođena gotovo neutralna,(2.57), što daje naznaku o mogućnosti prihvaćanja imigrantskih populacija.

Tab. 1. Molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 označite svoje slaganje s navedenim tvrdnjama.

	Nimalo se ne slažem (%)	Uglavnom se ne slažem (%)	Niti se slažem, niti se ne slažem (%)	Uglavnom se slažem (%)	U potpunosti se slažem (%)	Srednja ocjena
Potrebno se roditi u Postirima/Dolu kako bi bili Postirani/Doljani.	31.1	18.0	23.0	18.0	9.8	2.57

Postira/Dol su dio mene	3.3	1.6	8.2	18.0	68.9	4.48
Siguran/na sam da želim živjeti na području Općine Postira	1.6	9.8	26.2	19.7	42.6	3.92
Crkva i vjera su važan dio života u Postirima.	3.3	8.2	19.7	19.7	49.2	4.03
Spreman/na sam uložiti dio svog vremena i napora za dobrobit Općine Postira.	1.6	4.9	14.8	23.0	55.7	4.26
Spreman/na sam dati dio vlastitih financijskih sredstava za dobrobit Općine Postira.	13.1	4.9	27.9	32.8	21.3	3.44
Spreman/na sam podnijeti neku vrstu osobne žrtve za očuvanje/zaštitu naselja Općine Postira.	4.9	3.3	24.6	32.8	34.4	3.89

U percepciji naselja Postira (tab. 2), najviše je ocjenjena tvornica ribe Sardina (4.77), a najmanje pojam grad (2.36), dok je pojam selo dobio prosječnu ocjenu 3.39 iz čega se može zaključiti kako je percepcija Postira ipak više ruralnog karaktera. Visoku ocjenu su dobili većinom pojmovi vezani uz krajolik poput mora (4.56), kamene kuće (4.39), rive (4.43), plaže (4.20) i kogula (4.41). Također su visoke ocjene dobivali i pojmovi koji označavaju način života poput obitelji (4.59), lokalnog govora (4.54), tradicije (4.34), masline (4.69) i riba (4.31).

Tab. 2. Bez obzira jeste li stanovnik naselja Postira ili Dol, molim Vas da ocijenite do koje mjere navedene pojmove povezujete s Postirima.

	Izrazito ne povezujem (%)	Donekle ne povezujem (%)	Niti ne povezujem niti povezujem (%)	Donekle povezujem (%)	Izrazito povezujem (%)	Srednja ocjena
Kogule	1.6	1.6	14.8	18.0	63.9	4.41
More	1.6	0.0	6.6	24.6	67.2	4.56
Riva	0.0	1.6	11.5	29.5	57.4	4.43
Masline	1.6	1.6	3.3	13.1	80.3	4.69
Plaža	1.6	4.9	11.5	36.1	45.9	4.20

Tvornica Sardina	0.0	0.0	4.9	13.1	82.0	4.77
Selo	6.6	18.0	26.2	27.9	21.3	3.39
Grad	27.9	26.2	34.4	4.9	6.6	2.36
Riba	0.0	6.6	8.2	32.8	52.5	4.31
Kamena kuća	0.0	3.3	11.5	27.9	57.4	4.39
Obitelj	1.6	3.3	3.3	18.0	73.8	4.59
Tradicija	0.0	6.6	8.2	29.5	55.7	4.34
Lokalni govor	0.0	6.6	1.6	23.0	68.9	4.54

Kod percepcije naselja Dol (tab. 3) su visoke ocjene dobili pojmovi koji označavaju baštinu poput hrpaćuše (4.56), kamene kuće (4.26), tradicije (4.38) i lokalnog govora (4.43). Visoko su također ocjenjeni pojmovi poput sela (4.33) i prirode (4.31), što dokazuje izraženiju percepciju ruralnosti prostora u usporedbi s Postirima. Stočarstvo (ovce = 4.28) je izraženije u percepciji od maslinarstva (4.13), a pozitivno je da premda starost (3.79) ima značajniju izraženost od mladosti (2.82), propadanje (2.98) nije dominantna slika Dola u očima ispitanika, ali se izolacija (3.92) s njime vrlo povezuje.

Tab. 3. Bez obzira jeste li stanovnik naselja Postira ili Dol, molim Vas da ocijenite do koje mjere navedene pojmove povezujete s Dolom.

	Izrazito ne povezujem (%)	Donekle ne povezujem (%)	Niti ne povezujem niti povezujem (%)	Donekle povezujem (%)	Izrazito povezujem (%)	Srednja ocjena
Hrpaćuša	3.3	0.0	8.2	14.8	73.8	4.56
Masline	3.3	3.3	18.0	27.9	47.5	4.13
Ovce	1.6	3.3	13.1	29.5	52.5	4.28
Priroda	1.6	3.3	11.5	29.5	54.1	4.31
Izolacija	6.6	4.9	23.0	21.3	44.3	3.92
Selo	4.9	1.6	13.1	16.4	63.9	4.33
Grad	65.6	13.1	14.8	1.6	4.9	1.67
Kamena kuća	1.6	3.3	13.1	31.1	50.8	4.26
Mladost	19.7	26.2	24.6	11.5	18.0	2.82
Starost	11.5	4.9	14.8	31.1	37.7	3.79
Tradicija	1.6	1.6	16.4	18.0	62.3	4.38
Lokalni govor	1.6	4.9	8.2	19.7	65.6	4.43
Propadanje	19.7	16.4	26.2	21.3	16.4	2.98

U pitanju koje glasi „Molim Vas navedite najviše 3 manifestacije ili događanja koja su, po Vašem mišljenju, najvažnija za općinu ili je najbolje predstavljaju“ su najistaknutije

manifestacije u Općini Postira su Fjera Gospe od Karmela (29 puta), Svjetsko prvenstvo u branju maslina (29 puta), Mala noćna regata (28 puta). Vidljivo je kako su događanja koja ističu tradicionalne vrijednosti i način života poput mjesne fjere, branja maslina i natjecanja u plovidbi najznačajnije za ispitanike. Također su nemali broj puta spomenuti i Noći hrpaćuše (13 puta) i Seaside filmski festival (9 puta) od kojih prva manifestacija također spada pod tradicijske, u oba slučaja se radi o relativno novim manifestacijama koje su očito doživjela dobar odaziv od strane lokalnog stanovništva. Noći hrpaćuše su također i primjer postojeće važnosti doorskog identiteta u Općini, kao i pojave retradicionalizacije i očuvanja baštine.

5.3. Gospodarske djelatnosti

Kako bi se mogao bolje odrediti optimalni smjer razvoja općine, potrebno je utvrditi i način na koji stanovnici gledaju na različite gospodarske sektore i njihovu trenutnu i buduću važnost.

Tablica 4. Molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 označite svoje slaganje s navedenim tvrdnjama.

	Nimalo se ne slažem (%)	Uglavnom se ne slažem (%)	Niti se slažem, niti se ne slažem (%)	Uglavnom se slažem (%)	U potpunosti se slažem (%)	Srednja ocjena
Poljoprivreda je važan dio života u Općini Postira.	1.6	1.6	3.3	19.7	73.8	4.62
Ribarstvo je važan dio života u Općini Postira.	1.6	3.3	6.6	24.6	63.9	4.46
Tvornica ribe je važan dio života u Općini Postira.	3.3	0.0	0.0	11.5	85.2	4.75
Turizam je važan dio života u Općini Postira.	0.0	1.6	3.3	21.3	73.8	4.67

Kroz odgovore ispitanika na ovo pitanje (tab. 4) je vidljivo kako su sve djelatnosti izuzetno važne za način života u Općini, ali je tvornica ribe Sardina ipak dobila najvišu srednju ocjenu (4.75). U tab. 5 je doduše industrija dobila najnižu srednju ocjenu (3.62) što vjerojatno ne znači da bi ispitanici maknuli tvornicu ribe Sardina iz Postira, što je vidljivo kroz visoku ocjenu ribarstva (4.67), već da ne žele izgradnju novih postrojenja koja bi negativno utjecala na razvoj djelatnosti koje žele dodatno unaprijediti poput poljoprivrede (4.79), turizma (4.72) i ugostiteljskih usluga (4.54). Obrazovanje i kultura je također visoko ocjenjen pojam djelatnosti

budućeg razvoja (4.64), kao i sport i rekreacija (4.39) i zdravstvo (4.34) što sugerira potrebu ispitanika za dodatnim razvojem kvartarnog sektora u Općini.

Tab. 5. Molim Vas da ocijenite koliko su navedene djelatnosti prikladne za buduće razvijanje Općine Postira.

	Izrazito neprikladno (%)	Uglavnom neprikladno (%)	Ni prikladno ni neprikladno (%)	Uglavnom prikladno (%)	Izrazito prikladno (%)	Srednja ocjena
Poljoprivreda	0.0	0.0	3.3	14.8	82.0	4.79
Ribarstvo	0.0	0.0	6.6	19.7	73.8	4.67
Turizam	0.0	1.6	0.0	23.0	75.4	4.72
Industrija	6.6	3.3	37.7	26.2	26.2	3.62
Trgovina	0.0	14.8	23.0	31.1	31.1	3.79
Ugostiteljske usluge	0.0	0.0	6.6	32.8	60.7	4.54
Obrazovanje i kultura	0.0	0.0	4.9	26.2	68.9	4.64
Promet	1.6	13.1	19.7	27.9	37.7	3.87
Sport i rekreacija	1.6	3.3	11.5	21.3	62.3	4.39
Zdravstvo	1.6	3.3	14.8	19.7	60.7	4.34
Poduzetništvo	0.0	4.9	8.2	32.8	54.1	4.36

Što se poljoprivrednog sektora tiče (tab. 6), ispitanici su većinom izrazili želju za lokalnim (4.87), kvalitetnim (4.77) i ekološkim (4.41) proizvodima. Određena količina za ostvarivanjem vlastite poljoprivredne proizvodnje postoji (3.38), a prema EU fondovima su izrazili pozitivno ili neutralno mišljenje (negativnih je 6.6% odgovora). Također se ispitanici većinom ne slažu s tvrdnjom kako poljoprivrednici u Postirima žive teško (2.36).

Tab. 6. Molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 označite svoje slaganje s navedenim tvrdnjama.

	Nimalo se ne slažem (%)	Uglavnom se ne slažem (%)	Niti se slažem, niti se ne slažem (%)	Uglavnom se slažem (%)	U potpunosti se slažem (%)	Srednja ocjena
Želim se baviti poljoprivredom.	11.5	13.1	26.2	24.6	24.6	3.38
Važnija mi je kvaliteta proizvoda od količine.	0.0	0.0	1.6	19.7	78.7	4.77
Više volim jesti lokalno uzgojene namirnice.	0.0	0.0	0.0	13.1	86.9	4.87

EU fondovi su pomogli razvoju poljoprivrede u Općini Postira.	3.3	3.3	32.8	24.6	36.1	3.87
Poljoprivrednici u Općini Postira teško žive.	29.5	27.9	24.6	13.1	4.9	2.36
Ekološka poljoprivreda je važna razvojna prilika za Općinu Postira.	0.0	3.3	9.8	29.5	57.4	4.41

Ispitanici (tab. 7) su najviše izrazili slaganje s pozitivnim učinkom preseljenja tvornice (4.64), ali i pozitivnim utjecajem njene same prisutnosti na području Općine (4.34). Uglavnom smatraju i kako tvornica može proizvoditi više (3.38), ali su pri mogućim prostornim povećanjima tvornice ostali neutralni (3.08). Važno je istaknuti kako ne smatraju da tvornica previše zagađuje okoliš (2.44).

Tab. 7. Molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 označite svoje slaganje s navedenim tvrdnjama.

	Nimalo se ne slažem (%)	Uglavnom se ne slažem (%)	Niti se slažem, niti se ne slažem (%)	Uglavnom se slažem (%)	U potpunosti se slažem (%)	Srednja ocjena
Preseljenje tvornice ribe je dobra stvar za Postira.	1.6	1.6	4.9	14.8	77.0	4.64
Tvornicu ribe bi trebalo dodatno povećati.	9.8	13.1	47.5	18.0	11.5	3.08
Tvornica ribe previše zagađuje okoliš.	27.9	19.7	39.3	6.6	6.6	2.44
Tvornica ribe čini Postira boljim mjestom za život u odnosu na druga bračka naselja.	3.3	1.6	8.2	31.1	55.7	4.34
Godišnju proizvodnju ribe je moguće znatno povećati bez nadogradnje tvornice.	8.2	8.2	41.0	23.0	19.7	3.38

Tab. 8. Molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 označite svoje slaganje s navedenim tvrdnjama.

	Nimalo se ne slažem (%)	Uglavnom se ne slažem (%)	Niti se slažem, niti se ne slažem (%)	Uglavnom se slažem (%)	U potpunosti se slažem (%)	Srednja ocjena
Ljeti je prevelika gužva.	13.1	24.6	24.6	21.3	16.4	3.03
Želim da turistička sezona traje duže.	0.0	4.9	13.1	27.9	54.1	4.31
Previše ljudi u općini se bavi turizmom.	13.1	21.3	39.3	21.3	4.9	2.84
Općina je pretjerano ovisna o turizmu.	9.8	21.3	36.1	11.5	21.3	3.13
Trebalo bi poraditi na obogaćivanju turističke ponude.	0.0	3.3	13.1	27.9	55.7	4.36
Ulaganja u turističku infrastrukturu bi trebalo ograničiti.	4.9	21.3	34.4	24.6	14.8	3.23
Postoji previše izgrađenih kuća za odmor u naselju.	14.8	31.1	24.6	19.7	9.8	2.79

Kroz odgovore o turističkoj djelatnosti (tab. 8) je vidljiva želja za unaprjeđenjem i dodatnim razvojem obogaćivanjem same ponude (4.36) i produljenjem turističke sezone (4.31). Dodatan dokaz percepcije ispitanika o tome da turizam još ne opterećuje Općinu su i odgovori na pitanja o pretjeranom broju kuća za odmor (2.79) i prevelikoj orijentaciji lokalnog stanovništva prema turizmu (2.84). U tab. 9 vidljiva je percepcija utjecaja turizma na prostor te se ističe povećana kulturna ponuda (52.5%), pretrpanost plaža (44.3%), više mogućnosti za zabavu (44.3%) i zagađivanje (41%). Također ispitanici navode kako im, zbog turizma, nije otežan pristup općinskim uslugama, kao i da nije došlo do povećanja nesigurnosti i kriminala, kao i preopterećenosti lokalne infrastrukture.

Tab. 9. Koliko turizam utječe na navedene pojave u naselju?

	Nimalo (%)	Donekle (%)	Izrazito (%)
Preopterećenost i kvarovi na lokalnoj infrastrukturi	44.3	39.3	16.4
Povećana kulturna ponuda	13.1	34.4	52.5
Povećana nesigurnost i kriminal	73.8	23.0	3.3
Otežan pristup općinskim uslugama	57.4	34.4	8.2

Pretrpane plaže	13.1	42.6	44.3
Zagađivanje (smeće, automobili)	11.5	47.5	41.0
Više mogućnosti za zabavu	9.8	45.9	44.3

Izgradnja novog hotela (tab. 10) se najviše povezuje s drugačijom vrstom turista (3.79) i produljenjem turističke sezone (3.75), a potom s financijskom koristi (3.43). Odgovori na pitanje o pretjeranoj veličini hotela su zanimljivi jer se radi o najvećem broju izrazitih slaganja s tom tvrdnjom (39.3%), no srednja ocjena je 3.33, što ukazuje na podjelu u mišljenjima ispitanika. Slična situacija se može naći i u pitanju o narušavanju slike mjesta.

Tab. 10. Molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 označite svoje slaganje s navedenim tvrdnjama o izgradnji hotela na mjestu bivše tvornice.

	Nimalo se ne slažem (%)	Uglavnom se ne slažem (%)	Niti se slažem, niti se ne slažem (%)	Uglavnom se slažem (%)	U potpunosti se slažem (%)	Srednja ocjena
Izgradnja novog hotela narušava sliku mjesta.	23.0	13.1	16.4	9.8	37.7	3.26
Novi hotel je prevelik.	19.7	16.4	14.8	9.8	39.3	3.33
Novi hotel će donijeti financijsku korist lokalnom stanovništvu.	9.8	13.1	29.5	19.7	27.9	3.43
Novi hotel će produžiti turističku sezonu.	6.6	8.2	23.0	27.9	34.4	3.75
Novi hotel će privući drugačiju vrstu turista.	3.3	6.6	29.5	29.5	31.1	3.79

5.4. Kvaliteta života i stanovanje

Najveći problemi u Općini za ispitanike su ponuda sadržaja za mlade (2.57), ponuda društvenog sadržaja (2.77), arhitektonsko oblikovanje novih kuća (2.80) i dostupnost i učestalost linija javnog prijevoza (2.89) (tab. 11). Ispitanici su najzadovoljniji rješavanjem zaštite i sigurnosti stanovnika (3.98), opremanje naselja komunalijama (3.80) i društvenim sadržajima (3.72), prometnom povezanošću (3.64), očuvanjem kulturne baštine (3.62) i održavanjem čistoće (3.61). Iz ovih rezultata je vidljivo kako je nužno raditi na povećanju mogućnosti razvoju lokalnog stanovništva u svrhu podizanja kvalitete života u Općini.

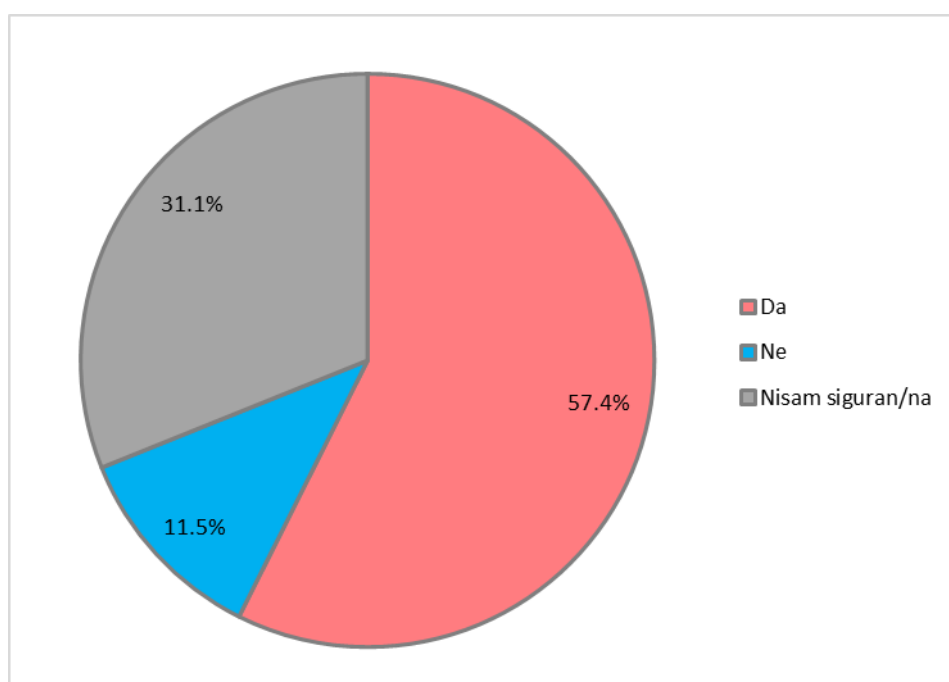
Tab. 11. Molim Vas da označite zadovoljstvo s rješavanjem određenih problema i pitanja u općini.

	Vrlo nezadovoljan (%)	Uglavnom nezadovoljan (%)	Niti nezadovoljan niti zadovoljan (%)	Uglavnom zadovoljan (%)	Vrlo zadovoljan (%)	Srednja ocjena
Čuvanje kulturne baštine	3.3	14.8	19.7	41.0	21.3	3.62
Opremanje naselja komunalnom opremom (vodovod, kanalizacija, plin, asfalt i sl.)	0.0	8.2	26.2	42.6	23.0	3.80
Opremanje naselja društvenim sadržajima (kulturni i zdravstveni objekti, škole, vrtići i sl.)	1.6	9.8	31.1	29.5	27.9	3.72
Arhitektonsko oblikovanje novih kuća	18.0	19.7	32.8	23.0	6.6	2.80
Održavanje čistoće naselja	1.6	14.8	29.5	29.5	24.6	3.61
Zaštita i sigurnost stanovnika	3.3	1.6	24.6	34.4	36.1	3.98
Ponuda sadržaja za mlade	19.7	31.1	26.2	18.0	4.9	2.57
Prometna povezanost	0.0	9.8	29.5	47.5	13.1	3.64
Dostupnost i učestalost linija javnog prijevoza	9.8	19.7	50.8	11.5	8.2	2.89
Ponuda društvenog sadržaja	16.4	21.3	41.0	11.5	9.8	2.77

Najveći problem uvjeta stanovanja u Postirima su neugodni susjedi, dok se u nekim slučajevima radi o velikim izdadcima za stan i premalom stambenom prostoru, ali općenito se može reći kako su ispitanici zadovoljni s uvjetima stanovanja u Općini (tab. 12).

Tab. 12. Molim Vas da ocijenite vaše uvjete stanovanja u Općini Postira.

	Nije problem (%)	Donekle problem (%)	Izrazit problem (%)
Premalen stambeni prostor	63.9	29.5	6.6
Slaba opremljenost stana (neriješeno grijanje, nedostatak vode, plina, telefona, interneta...)	73.8	19.7	6.6
Vlažnost ili oronulost stana	72.1	19.7	8.2
Neodgovarajuća lokacija	75.4	21.3	3.3
Veliki izdatci za stan (stanarina, najam, režije i sl.)	62.3	27.9	9.8
Neugodni susjedi	59.0	21.3	19.7
Buka, zagađenost	72.1	21.3	6.6
Ružan izgled, neurednost ili nebriga	75.4	18.0	6.6

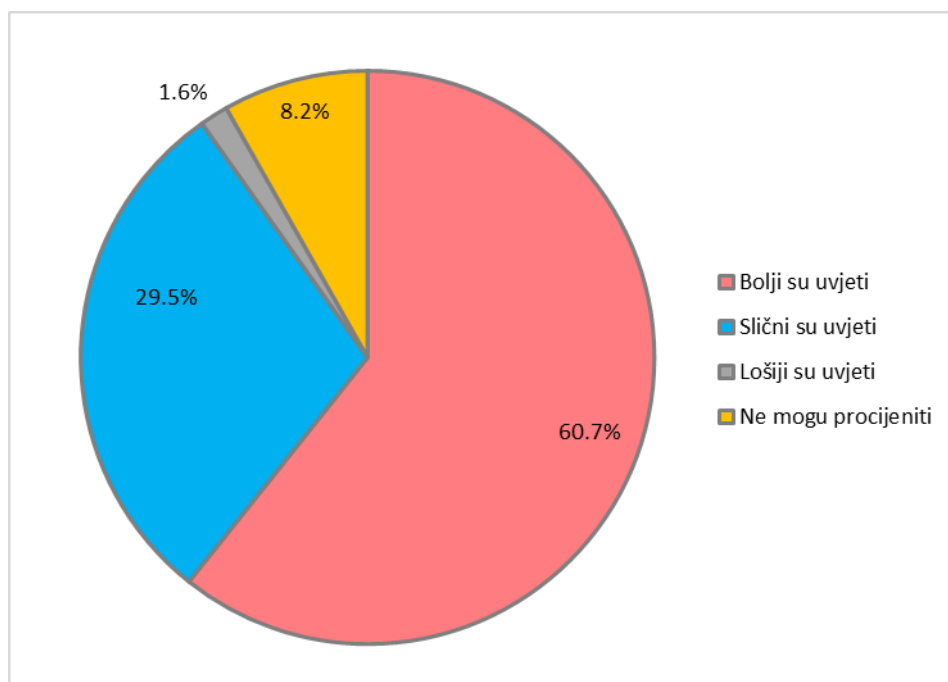
Sl. 45. Smatrate li da je Općina Postira privlačna mladim ljudima kao mjesto življenja?

Vidljivo kako većina smatra Općinu Postira privlačnim mjestom za život mladim ljudima (sl. 45), a najviše prijedloga koje su ispitanici dali za zadržavanje mladih se odnosi na povećanje društvenih sadržaja (5) i ponude poslova (3), ali i smanjenja troškova života (3).

Tab. 13. Koliko često putujete u navedena mjesta?

	Svaki dan (%)	Nekoliko puta tjedno (%)	Jednom tjedno (%)	Nekoliko puta mjesečno (%)	Jednom mjesečno (%)	Nekoliko puta godišnje (%)	Jednom godišnje ili rjeđe (%)
Supetar	21.3	36.1	16.4	8.2	4.9	9.8	3.3
Nerežišća	4.9	1.6	3.3	19.7	9.8	27.9	32.8
Pučišća	3.3	4.9	4.9	11.5	3.3	39.3	32.8
Druga bračka naselja	0.0	3.3	1.6	18.0	4.9	31.1	41.0
Split	3.3	3.3	9.8	31.1	31.1	18.0	3.3

Najveći broj dnevnih i tjednih migracija ispitanika je prema Supetru, dok u mjesečnim migracijama dominira Split (tab. 13). U ostala bračka naselja ispitanici većinom idu nekoliko puta ili jednom godišnje. Iz toga je vidljivo kako su Postira najviše funkcionalno vezana uz Supetar te Split.

Sl. 46. Mislite li da su u vašem naselju bolji ili lošiji uvjeti za život u odnosu na druga bračka naselja?

Ipak, može se reći kako su ispitanici većinom zadovoljni s uvjetima života u Općini Postira u usporedbi s ostalim bračkim naseljima (sl. 46). Vidljivo je kako je u dosadašnjem razvoju ova Općina bolje iskoristila svoje resurse, premda uvijek ima prostora za napredak.

Najistaknutiji problemi koje su naveli ispitanici su nedostatak sadržaja raznih vrsta (8), mentalitet ljudi (7), politika i lokalna vlast (6) te infrastrukturni nedostaci (5), kao i nedostatak i manjak raznovrsnosti poslovne ponude (3). Od navedenih prednosti života u Općini Postira

ispitanici najviše ističu mir (22) i očuvanu prirodu (10), dok su među njima navedeni i mogućnost zaposlenja (6), blizina Splita ili Supetra (5) i mještani i njihov način života (4).

6. Prijedlog razvoja Općine Postira

Uspoređujući rezultate ankete i prostorno-planskih te razvojnih dokumenata moguće je doći do vizije Postira kroz kombinaciju stavova stanovnika i stručnog mišljenja o budućem smjeru razvoja. Ne postoji velika razlika u pogledu na Općinu Postira između te dvije strane. Slažu se kako je baština (prirodna i kulturna) vrlo važan element općine, a slično gledaju na razvoj industrije – ispitanici nisu pokazali interes za dodatnim proširenjem te djelatnosti, dok u prostorno-planskoj dokumentaciji ne postoje naznake ni planovi za pojačavanje industrijske aktivnosti u općini. U pogledu na turizam ispitanici nisu označili nezadovoljstvo zbog pretjerane masovnosti turizma, što je vidljivo i u prostorno-planskoj dokumentaciji premda postoji izražena zabrinutost s potencijalnim rastom turizma koji bi loše utjecao na već postojeću uravnoteženu ekonomiju. Ipak, obje strane su izrazile želju za poboljšanjem turizma, koje može biti provedeno kroz povećavanje turističke ponude preko brojnih navedenih projekata u razvojnoj strategiji čime bi se kroz strogo praćenje negativnih utjecaja i ograničavanje rasta turizma postigla ravnoteža između napretka turističke djelatnosti i njene tendencije preuzimanja prostora. Sličan odgovor je dala i predstavnica turističke zajednice: „Govoreći o prednostima, možemo krenuti od glavnih predispozicija poput samog položaja otoka (pristupačnosti), klime, prirode, a zatim atraktivnost destinacije, uređenost, ravnomjieran razvoj, ulaganje u komunalnu i turističku infrastrukturu, kvalitetne manifestacije... Glavni nedostaci su nedovoljan broj kvalitetne ugostiteljske ponude i dodatnih turističkih sadržaja (poput npr. kušaonica) te sadržaja u zatvorenom (npr. wellness i igraonica za djecu).“

Važnost školstva i obrazovnog sektora je izražena u oba slučaja, a manjak sadržaja za mlade i loša infrastruktura su označeni kao najveći problemi općine. Demografsko stanje je preduvjet za uspješan i uravnotežen razvoj te je potrebno zadržati što više mladih ljudi. Načelnik je istaknuo projekte nadogradnje škole „...kako bi se nastava mogla odvijati u jednoj smjeni što će uvelike pomoći roditeljima.“ i izgradnje sportske dvorane „...gdje bi se osim poboljšanja uvjeta za postojeće klubove ostvarila mogućnost i za nove klubove i nove aktivnosti.“

Što se tiče fondova Europske Unije, njihova problematika je bila više naglašena u dokumentaciji te su uglavnom predstavljeni kao dobra prilika koja do sada nije dovoljno iskorištena zbog administrativnih problema, a to se potvrdilo i kroz intervju.

Načelnik općine: „Ostvarili smo tri europska projekta , izgradnja kanalizacije Dol Postira, ribarnica Postira, interaktivni centar Kuća Hrapoćuša u Dolu. Također niz projekata od strane privatnika, ili javnih institucija (Lučka uprava, ŽUC, Županija) se ostvarili na području Općine. Prepreke su problemi u provedbi po pitanju administrativne birokracije.“

Predstavnica turističke zajednice: „Na žalost nismo dobili nikakva sredstva od Europske unije, a razlog tome su uvjeti prijave na natječaj. Naime, uglavnom za sve natječaje uvjet je da prijavitelj sam isfinancira projekt, a zatim će mu biti isplaćena odobrena sredstva, što nama kojima proračun nije velik predstavlja veliki problem. Praktički bi nam na takav način bio onemogućen normalan rad.“

Ipak, kroz anketu je potvrđeno kako se radi o mjestu koje je percipirano kao privlačno za život mladih i iznadprosječne kvalitete života u odnosu na druge bračke općine. Uzme li se u obzir i već postojeća uravnotežena mješovita ekonomija, blizina Supetra i Splita, ugodna atmosfera u naselju i izvan njega, doći će se do povoljne polazišne točke za ostvarivanje izuzetno dobrog mjesta za kvalitetan život. Kako bi se osigurala dobra budućnost općine, potrebno je osigurati razvoj koji će se temeljiti na načelima održivosti i koji će jamčiti zaštitu svih njenih postojećih pozitivnih elemenata. Održavanje mješovite i uravnotežene ekonomije je ključno, a potrebno je unaprijediti infrastrukturu (na svim razinama), osigurati više sadržaja za mlade i poboljšati im kvalitetu života i obračunati se s demografskim starenjem stanovništva, što će biti izuzetno teško. Turistička djelatnost mora biti kvalitativno, a ne kvantitativno unaprijeđena, poljoprivrednoj djelatnosti se moraju osigurati kvalitetni temelji preko uređivanja imovinsko-pravnih odnosa, a održavanje tvornice ribe u općini mora biti prioritet. Financiranje iz EU fondova je vrlo dobra prilika koja se u idućih nekoliko godina mora više, bolje i efikasnije iskorištavati, a to bi se omogućilo skraćivanjem administrativnih procesa gdje god je to moguće i većom edukacijom stanovništva o mogućnosti njihova iskorištavanja. Dobar smjer predstavlja inicijativa Europske Unije „Pametni otok“ koja primarni značaj daje održivom rastu, mogućnosti zapošljavanja, višem životnom standardu, implementiranjem pametne tehnologije u sustave opskrbe i prometa te poštivanju okoliša i kulturne baštine (Markusović, 2018).

7. Zaključak

Općina Postira je obilježena njenim otočnim položajem, ruralnim karakterom i mješovitom ekonomijom. Otočni položaj Općine Postira se kroz ovaj rad pokazao kao djelomično negativan, ali i djelomično pozitivan faktor koji je doprinio kvalitetnijem očuvanju baštine ovog prostora te u kombinaciji s njegovim ruralnim obilježjima čini ugodnu atmosferu mjesta privlačnog za život. Ona je upotpunjena s uravnoteženom mješovitom ekonomijom koja stanovnicima nudi diverzifikaciju u mogućnosti zaposlenja, a čitavu općinu štiti od pretjerano negativnih posljedica ekonomskih kriza, što bi se trebalo osnažiti preko dodatnog poticanja na međusektorsku suradnju i usklađivanju rasta između poljoprivrede, industrije i turizma. Time bi se postigli uvjeti za osnaživanje održivosti razvoja te stanovnicima pružilo uvjete za kvalitetan život.

Kroz ovaj rad se nije uspjelo potvrditi kako primjena strateškog prostornog planiranja dovodi do boljih rezultata u usporedbi s pasivnim metodama prostornog planiranja, no ta tvrdnja nije ni opovrgnuta (H1). Ipak, samo postojanje Razvojne strategije Općine Postira i njena usklađenost s prostornim planom sugeriraju kako se na području Općine Postira više primjenjuje strateško prostorno planiranje, a kroz njen sadržaj se vidi kako je pristup prostoru usklađen sa suvremenim trendovima unutar EU. Ipak treba proći više vremena i pravilno primjenjivati takav model planiranja kako bi se mogao utvrditi odgovor na postavljenu pretpostavku.

Otočna izoliranost Postira nije onemogućila razvoj neke od grana ekonomskih aktivnosti, što potvrđuje njihova izrazita ekonomska diverzifikacija. Blizina Supetra (trajektne luke) i Splita su dovoljno smanjili značaj tog faktora usprkos slabo razvijenoj prometnoj mreži. Pozitivan aspekt otočnosti se očituje i kroz poboljšanje kvalitete života u nekim aspektima (mir i okoliš), no otočnost je imala negativan utjecaj na demografsku strukturu stanovništva, pogotovo kroz nedostatak sadržaja za mlade. Može se reći kako su blizina Brača velikom gradu, ali i sama veličina otoka imali dovoljan utjecaj da suzbiju neke (ali ne sve) negativne utjecaje otočnog karaktera prostora. S obzirom na sve navedeno, tvrdnja da utjecaj otočnog položaja i otočna izoliranost Općine Postira negativno utječu na njen napredak i sputavaju njene razvojne potencijale (H2) može se smatrati tek djelomično potvrđenom (H2).

Ulazak Republike Hrvatske u EU je velika prilika za razvoj ruralnih prostora pa tako i Postira. Međutim, nedovoljna iskorištenost kao rezultat loših administrativnih rješenja ili nedovoljne količine znanja o mogućnostima njihovog iskorištavanja su neprihvatljivi. Premda je bilo nekoliko slučajeva uspješne realizacije financijske potpore iz EU, potrebno je poraditi na edukaciji i rješavanju takvih prepreka kako bi Postira, ali i cijela Hrvatska imali što više

koristi kao članica EU. Pretpostavka kako taj status pozitivno utječe na razvoj Općine Postira se ispostavila točnom (H3), no većina tog utjecaja se odnosi na potencijalne dobiti, dok je količina njegove objektivne prisutnosti i dalje nedovoljna.

Ulazak Republike Hrvatske u EU je velika prilika za razvoj ruralnih prostora pa tako i Postira. Međutim, nedovoljna iskorištenost kao rezultat loših administrativnih rješenja ili nedovoljne količine znanja o mogućnostima njihovog iskorištavanja su neprihvatljivi. Premda je bilo nekoliko slučajeva uspješne realizacije financijske potpore iz EU, potrebno je poraditi na edukaciji i rješavanju takvih prepreka kako bi Postira, ali i cijela Hrvatska imali što više koristi kao članica EU. Pretpostavka kako taj status pozitivno utječe na razvoj Općine Postira se ispostavila točnom, no većina tog utjecaja se odnosi na potencijalne dobiti, dok je količina njegove objektivne prisutnosti i dalje nedovoljna.

Vizija budućih Postira koju dali sugovornici u intervjuima uglavnom promišlja o demografskom stanju i očuvanju kvalitetnih karakteristika koje već postoje što je ostvarivo u neposrednoj budućnosti, no najveći izazov zasigurno predstavlja demografska problematika s kojom se uostalom mora obračunati i čitava Republika Hrvatska.

Kvalitetan budući razvoj općine bi se osigurao obračunavanjem s demografskom problematikom i pomlađivanjem strukture stanovništva uz povećanje ponude sadržaja za mlade čiji je manjak jedan od najvećih problema. Vrlo je važno riješiti imovinsko-pravne odnose i tehnološki unaprijediti poljoprivredne djelatnosti te dodatno specijalizirati maslinarstvo i vinogradarstvo koje bi omogućilo veću raznolikost proizvodnje uz očuvanje autentičnosti prostora. Također je potrebno održati kvalitetan rad tvornice ribe zbog njenog ekonomskog, ali i identitetskog značaja te ograničiti masovni rast turističkih dolazaka i noćenja kako bi se kvalitetnije očuvala vrijedna baština i spriječio prevelik pritisak na prostor. Potrebno je i poboljšati infrastrukturu, a naselje Dol dodatno razvijati u smjeru etno-eko sela koje će povećati i diverzificirati turističku ponudu, a pritom služiti kao sredstvo očuvanja tradicionalnog načina života bračke unutrašnjosti. Veća razina iskorištavanja prilika koje nudi članstvo Hrvatske u EU i jačanje međuopćinske suradnje na otoku su potrebni kako bi se olakšalo pokretanje razvojnih projekata. Premda se u Postirima danas dobro živi, što potvrđuju i rezultati ankete i intervjua, smatram kako bi u slučaju ostvarivanja prethodno navedenih mjera Općina Postira postala jedno od najboljih ruralnih mjesta za život u Republici Hrvatskoj.

8. Literatura i izvori

Literatura:

1. Albrechts, L., 2004: Strategic (spatial) planning reexamined, *Environment and Planning B: Planning and Design* 31, 743 – 758.
2. Babić, M., 2019: *Kvaliteta života mladih na otoku Braču*, Sveučilište u Zadru, Zadar.
3. „Bračko maslinovo ulje“ – oznaka izvornosti, Poljoprivredna zadruga Supetar, Supetar, 2021.
4. Bralić, I., 2019: *Stanje i mogućnosti razvoja kulturnog turizma na otoku Braču*, Sveučilište u Splitu, Split.
5. Brunet, P., 1989: La Formation d'une Nouvelle France Rurale, u: *Le Grand Atlas de la France Rurale* (ur. Sellier, J.), Éditions Jean Pierre de Monza, Pariz, 20 – 21.
6. Buble, S. i Gambulin, A., 2011: Prostorno planiranje u ruralnim cjelinama, *Klesarstvo i graditeljstvo* 1-2, 91 – 103.
7. Cvitanić, D., 2019: *Analiza mogućnosti provedbe strateškog razvoja otoka Brača korištenjem europskih strukturnih i investicijskih fondova*, Sveučilište u Splitu, Split.
8. Čehić, A., Cerjak, M., Čop, T., Begić, M., Oplanić, M., 2019: Diversifikacija maslinarskih gospodarstava u segmentu turizma – istraživanje potražnje, *Agroeconomia Croatica* 9 (1), 1 – 13.
9. Defilippis, J., 1969: Ruralni aspekti prostornog planiranja, *Sociologija i prostor : časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja* 26, 13 – 20.
10. Derado, K., 1984: Reljef otoka Brača, u: *Brački zbornik 14: Prirodne osnove otoka* (ur. Marinković, I.), SIZ za kulturu Općine Brač, Supetar, 7 – 13.
11. Fabjanović, Đ, 1990: Demografska preobrazba otoka Brača, *Sociologija sela* 28 (107/108), 101 – 117.
12. Faludi, A., 2009: A turning point in the development of European spatial planning? The “Territorial Agenda of the European Union“ and the “First Action Programme“, *Progress in planning* 71, 1 – 42.
13. Friganović, M., 1990: *O metodi geografskog proučavanja stanovništva (4. izd.)*, Školska knjiga, Zagreb.
14. Jagatić Korenika, Ana-Marija, Buljević, Nina, Jeromeš, Ana, 2019: Tradicija proizvodnje i kakvoća crnih vina Općine Postira, vinogorja Brač, *Glasnik zaštite bilja* 5, 28 – 37.
15. Juras, V., 1984: Klimatski prikaz otoka Brača, u: *Brački zbornik 14: Prirodne osnove otoka* (ur. Marinković, I.), SIZ za kulturu Općine Brač, Supetar, 57 – 65.

16. Kunst, I., 2018: Mogu li otočka naselja prerasti u ruralno turističke atrakcije – primjer naselja Dol na Braču, u: *4. međunarodni kongres o ruralnom turizmu* (ur. Smolčić Jurdana, D. i Milohnić, I.), Supetar, 9. – 13. svibnja 2018., Sveučilište u Rijeci, Opatija, 91 – 108.
17. Lučin, B., 2002, Hranković, Dujam, <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=8003> (20.10.2021.)
18. Lukić, A., 2010: O teorijskim pristupima ruralnom prostoru, *Hrvatski geografski glasnik* 72 (2), 49 – 75.
19. Lukić, A., 2012: *Mozaik izvan grada: tipologija ruralnih i urbaniziranih naselja Hrvatske*, Meridijani, Samobor.
20. Margeta, I., 2015: *Hotel u Postirima*, Sveučilište u Splitu, Split.
21. Markusović, L., 2018, *EU inicijativa “pametni otok” i stavovi stanovništva o njoj primjeni u Hrvatskoj na primjeru otoka Brača*, Sveučilište u Splitu, Split.
22. Maticka, M., 2002: Povijesne okolnosti evolucije seljačkog posjeda u Hrvatskoj u 20. stoljeću, u: *Prostor iza* (ur. Štambuk, M., Rogić, I., Mišetić, A.), Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 177 – 196.
23. Miloš, B., 1984: Bračka tla, u: *Brački zbornik 14: Prirodne osnove otoka* (ur. Marinković, I.), SIZ za kulturu Općine Brač, Supetar, 66 – 77.
24. Miloš, B. i Bensa, A., 2013: Land suitability for olive irrigation. Case study: Postira on the island of Brač, u: *Book of Proceedings IV International Scientific Symposium „Agrosym 2013“* (ur. Kovačević, D.), Jahorina, 3. – 6. listopada 2013., Poljoprivredni fakultet Istočno Sarajevo, Sarajevo, 835-840.
25. Morris, A., 1998: *Geography and development*, UCL Press, London.
26. Nakićen, J. i Ćuka, A., 2016: Demografski razvoj otoka Brača i sklonost otočana iseljavanju, *Migracijske i etničke teme* 32 (3), 319 – 351.
27. Nedanov, A., Franić, R., Gugić, J., 2012: Analiza zadružnog zakonodavstva Republike Hrvatske, u: *Zbornik radova 47. hrvatskog i 7. međunarodnog Simpozija agronoma u Opatiji*, Sveučilište u Zagrebu, Agronomski fakultet, Zagreb, 212–216.
28. Nejašmić, Ivo, 2005: *Demografija: stanovništvo u prostornim odnosima i procesima*, Školska knjiga d.d., Zagreb.
29. Pejnović, D., Radeljak Kaufmann, P., Lukić, A., 2016: Razvoj i suvremena obilježja poljoprivrednoga zadrugarstva na prostoru Hrvatske, *Hrvatski geografski glasnik* 78 (2), 5 – 48.

30. Petak, A., 2004: Pregled prostornih planova sela u Hrvatskoj od sredine 19. do sredine 20. stoljeća, *Sociologija sela* 42 (3/4), 385 – 402.
31. Prodan, 2019., Međuotočno povezivanje: Plava magistrala – ono što otocima Kvarnera treba, <https://www.novilist.hr/regija/meduotocno-povezivanje-plava-magistrala-ono-sto-otocima-kvarnera-treba/> (6.11.2021.)
32. Pučić, 2021, Očaj stanovnika zbog betonskog diva, a načelnik tvrdi: ‘Mnogi će imati koristi’, <https://baustela.hr/gradiliste/ocaj-stanovnika-zbog-betonskog-diva-a-nacelnik-tvr-di-mnogi-ce-imati-koristi/> (15.12.2021.)
33. Radeljak Kaufmann, P., 2015: Opremljenost centralnim funkcijama naselja Dalmacije, *Godišnjak Titius : godišnjak za interdisciplinarna istraživanja porječja Krke* 8 (8), 83 – 101.
34. Rogić, I., 2002: Razvojni sudionici hrvatskog sela i njihove strategije, u: *Prostor iza* (ur. Štambuk, M., Rogić, I., Mišetić, A.), Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 333 – 360.
35. Rogić, I., Mišetić, A., Zimmermann, R., 2006: *Kuća pokraj mora*, Institut za društvene znanosti Ivo Pilar, Zagreb.
36. Starc, N., 1992: Otoci, regije i razvojna politika, *Društvena istraživanja* 1 (1), 115 – 126.
37. Šimunović, I., 1997: Živjeti na otoku, u: *Brački zbornik 19.* (ur. Šimunović, I.), Eurograf, Zagreb, 171 – 202.
38. Šimunović, P., 1972: *Toponimija otoka Brača*, *Brački zbornik 10*, Skupština općine Brač, Savjet za prosvjetu i kulturu, Supetar.
39. Štambuk, M., 2002: Selo i modernizacija: kratka povijest nesporazuma, u: *Prostor iza* (ur. Štambuk, M., Rogić, I., Mišetić, A.), Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 9 – 28.
40. Štambuk, M., 2014a: Razvojna samoodrživost na ruralnom teritoriju, u: *Ruralna općina: sutra* (ur. Štambuk, M. i Šikić-Mićanović, L.), Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 9 – 23.
41. Štambuk, M., 2014b: Općina kao prostor razvitka, u: *Ruralna općina: sutra* (ur. Štambuk, M. i Šikić-Mićanović, L.), Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 121 – 128.
42. Tonković, Ž. i Zlatar Gamberožić, J., 2014: Sustainable Development in Island Communities: The Case Study of Postira, *European countryside* 3, 254 – 269.
43. Vlahović, D., 2006: *Postira: Hrvatska u malom*, Ogranak Matice Hrvatske Split, Split.

44. Vrsalović, D., 1968: *Povijest otoka Brača*. Skupština Općine Brač, Savjet za prosvjetu i kulturu, Supetar.
45. Zlatar Gamberožić, J. i Tonković, Ž, 2015: From mass tourism to sustainable tourism: a comparative case study of the island of Brač, *Socijalna ekologija* 24 (2-3), 85 – 102.
46. Zlatar Gamberožić, J. i Svirčić Gotovac, A., 2019: Komparacija turističkih scenarija razvoja Povalja na otoku Braču 2009. i 2019., *Socijalna ekologija* 30 (1), 3 – 25.

Izvori:

1. 533. *Odluka o utvrđivanju županijske brodske linije „OMIŠ-POSTIRA i obrnuto“*, Službeni glasnik Splitsko-dalmatinske županije, Split, 2018.
2. Agroklub, 2014, Otočka eko janjetina - simbol za izvorni proizvod!, <https://www.agroklub.com/stocarstvo/otocka-eko-janjetina-simbol-za-izvorni-prozvod/15239/> (6.12.2021.)
3. Brač danas, 2012, <https://bracdanas.com/zupe/> (14.10.2021.)
4. Digitalni atlas Hrvatske, GDi GISDATA, 2012, interna baza podataka
5. *Doseljeno i odseljeno stanovništvo po gradovima/općinama*, DZS, Zagreb, 2021b.
6. *Druge izmjene i dopune prostornog plana Općine Postira 2018. godine: Korištenje i namjena prostora*, Općina Postira, Postira, 2018c.
7. *Druge izmjene i dopune prostornog plana Općine Postira 2018. godine: Kulturna baština*, Općina Postira, Postira, 2018b.
8. Geofabrik, 2021, <https://download.geofabrik.de/europe/croatia.html> (12.11.2021.)
9. Google Maps, 2021, <https://www.google.com/maps> (22.10.2021.)
10. Jadrolinija, 2022, <https://www.jadrolinija.hr/o-nama/brodovi/trajekti>, (3.1.2022.)
11. Kult Plave Kamenice, 2021, Je li hotel View u Postirama najgora devastacija u novijoj povijesti dalmatinskog turizma?, <https://plavakamenica.hr/2021/08/13/je-li-hotel-view-u-postirama-najgora-devastacija-u-novijoj-povijesti-dalmatinskog-turizma/> (15.12.2021.)
12. *Lokalna razvojna strategija Lokalne akcijske grupe Brač 2014. – 2020. godine*, LAG Brač, Supetar, 2020.
13. Hrvatska turistička zajednica, 2021a, <https://www.htz.hr/hr-HR/svjetsko-prvenstvo-u-branju-maslina-u-postirama> (5.12.2021.)
14. Hrvatska turistička zajednica, 2021b, <https://www.htz.hr/hr-HR/informacije-o-trzistima/informacije-o-tijeku-sezone> (8.12.2021.)
15. Hrvatski otočni proizvod, 2021, [https://otocni proizvod.hr/hr/proizvodaci&island\[\]=1](https://otocni proizvod.hr/hr/proizvodaci&island[]=1) (5.12.2021.)
16. Markota, A., 2021, GRADNJA HOTELA NA BRAČU IZAZIVA KONTROVERZE Hoće li ovaj kompleks 'nagrditi' izgled Postira? Načelnik: "Ovo je projekt za generacije", <https://www.dalmacijadanas.hr/gradnja-hotela-na-bracu-izaziva-kontroverze-hoce-li-ovaj-kompleks-nagrditi-izgled-postira-nacelnik-ovo-je-projekt-za-generacije/> (15.12.2021.)

17. Miljuš, 2021: Zalog za budućnost: Novi hotel na Braču mnoge je šokirao, načelnik Postira uvjeren da je to najbolja stvar za mjesto, <https://dalmatinskiportal.hr/vijesti/zalog-za-buducnost-novi-hotel-na-bracu-mnoge-je-sokirao--nacelnik-postira-uvjeren-da-je-to-najbolja-stvar-za-mjesto/105548> (13.12.2021.)
18. *Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857. – 2001.*, DZS, Zagreb, 2005.
19. Nastavni zavod za javno zdravstvo Splitsko-dalmatinske županije, 2020, <https://nzjz-split.hr/en/vodoopskrba-u-splitsko-dalmatinskoj-zupaniji/> (18.10.2021.)
20. Općina Postira, 2021, <https://www.opcina-postira.hr/> (12.10.2021.)
21. Poljoprivredna zadruga Postira, 2021a, <https://www.pzpostira.hr/hr/proizvodnja/> (5.12.2021.)
22. Poljoprivredna zadruga Postira, 2021a, <https://www.pzpostira.hr/hr/o-nama/> (5.12.2021.)
23. *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011.: Tab. 24. dnevni i tjedni migranti*, DZS, Zagreb, 2013f.
24. *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011.: Tab. 19. stanovništvo prema glavnim izvorima sredstava za život i spolu, popis 2011.*, DZS, Zagreb, 2013d
25. *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011.: Tab. 1. stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima*, DZS, Zagreb, 2013a.
26. *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011.: Tab. 15. stanovništvo staro 15 i više godina prema najvišoj završenoj školi, starosti i spolu*, DZS, Zagreb, 2013c.
27. *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011.: Tab. 22. zaposleni prema područjima djelatnosti, starosti i spolu*, DZS, Zagreb, 2013e.
28. *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2021. – prvi rezultati*, DZS, Zagreb, 2022.
29. *Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2011.*, DZS, 2012.
30. *Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2012.*, DZS, 2013b.
31. *Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2013.*, DZS, 2014.
32. *Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2014.*, DZS, 2015.
33. *Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2015.*, DZS, 2016.
34. *Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2016.*, DZS, 2017.
35. *Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2017.*, DZS, 2018a.
36. *Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2018.*, DZS, 2019.
37. *Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2019.*, DZS, 2020.
38. *Procjena stanovništva prema spolu, po gradovima/općinama*, DZS, Zagreb, 2021a.

39. *Pročišćeni tekst odredbi za provođenje Prostornog plana uređenja Općine Postira*, Općina Postira, Postira, 2018a.
40. *Promet turista u primorskim mjestima I-XII 1965. – 1968.*, Dokumentacije, RZS, Zagreb, 1966. – 1969.
41. *Promet turista u primorskim mjestima 1969. – 1974.*, Dokumentacije, RZS, Zagreb, 1970 – 1975.
42. *Promet turista u primorskim općinama 1975. – 1990.*, Dokumentacije, RZS, Zagreb, 1976 – 1991.
43. *Promet turista u primorskim općinama 1991. – 1993.*, Statistička izvješća, DZS, Zagreb, 1992 – 1994.
44. *Promet turista u primorskim općinama 1994. – 2005.*, Statistička izvješća, DZS, Zagreb, 1992 – 1994.
45. Sardina d.o.o., 2021a, <https://www.sardina.hr/tvrtka/povijest/> (7.12.2021.)
46. Sardina d.o.o., 2021b, <https://www.sardina.hr/> (7.12.2021.)
47. Sardina d.o.o., 2021c, <https://www.sardina.hr/tvrtka/tvrtka-danas/> (7.12.2021.)
48. Sardina d.o.o., 2021d, <https://www.sardina.hr/odrzivi-razvoj/kontrola-kvalitete/> (7.12.2021.)
49. Sardina d.o.o., 2021e, <https://www.sardina.hr/odrzivi-razvoj/nagrade-i-priznanja/> (7.12.2021.)
50. Sardina d.o.o., 2021f, <https://www.sardina.hr/odrzivi-razvoj/zastita-okolisa/> (7.12.2021.)
51. Sardina d.o.o., 2021g, <https://www.sardina.hr/odrzivi-razvoj/drustvena-odgovornost/> (7.12.2021.)
52. SRPJ, 2013, interna baza podataka.
53. *Strateški razvojni program za razdoblje od 2020. – 2027. Općina Postira*, Općina Postira, Postira, 2020.
54. *Turizam u 2010., 2011., 2012., 2013., 2014. i 2015. godini*, Interna baza podataka po naseljima (posebna obrada), DZS, Zagreb, 2011-2015.
55. *Turizam u primorskim gradovima općinama 2006. – 2020.*, Statistička izvješća, DZS, Zagreb, 2007 – 2021.
56. USGS, 2021, <https://earthexplorer.usgs.gov/> (8.2.2021.)
57. Vuković, V., 2021: Hotel koji osigurava budućnost. Ili nasukani megakruzer koji je uništio dalmatinsko mjesto, <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/hotel-koji-osigurava-buducnost-ili-nasukani-megakruzer-koji-je-unistio-dalmatinsko-mjesto-15093385> (15.12.2021.)

9. Prilozi

Prilog 1. Anketni upitnik

Poštovana/i,

Za potrebe diplomskog rada Razvojne perspektive Općine Postira, na Geografskom odsjeku Prirodoslovno-matematičkog fakulteta u Zagrebu provodim anketno istraživanje kojim želim ispitati stavove i mišljenja stanovnika Općine Postira o životu u općini i smjeru budućeg razvoja.

Anketa je u potpunosti anonimna, a podaci će se koristiti isključivo u svrhe izrade diplomskog rada. Vaše iskustvo života u Općini Postira i mišljenje mi je važno kako bih iz prve ruke dobio uvid u probleme i mogućnosti razvoja.

Stoga Vas molim da pažljivo pročitate pitanja i na sva iskreno odgovorite. Ukoliko imate neka dodatna pitanja vezana za ovu anketu, slobodno mi se obratite na e-mail adresi andrija.miseti@student.geog.pmf.hr.

Zahvaljujem na razumijevanju i pomoći.

Andrija Mišetić

UZORAK

1. Godina rođenja

2. Spol

- M
- Ž

3. Razina obrazovanja

- Bez škole
- Završena osnovna škola
- Završena srednja škola
- Završen preddiplomski studij
- Završen diplomski studij
- Završen postdiplomski studij/doktorski studij

4. Radni status

- Zaposlen na području Općine
- Zaposlen/a, ali mi se radno mjesto nalazi izvan Općine
- Zaposlen/a samo sezonski
- Nezaposlen/a
- Učenik/student
- Umirovljenik
- Drugo

5. Koliko dugo živite na području Općine Postira?
- Ne živim u Općini Postira
 - Manje od godinu dana
 - 1-5 godina
 - 5-10 godina
 - Više od 10 godina
 - Od rođenja
6. Posjedujete li (Vi ili član uže obitelji) kuću ili stan na području Općine?
- Da
 - Ne
7. Posjeduje te li (Vi ili član uže obitelji) zemljište na području Općine?
- Ne
 - Da, građevinsko
 - Da, poljoprivredno koje se koristi
 - Da, poljoprivredno koje se ne koristi
8. Učlanjen/a sam u neku od udruga koje djeluju na području Općine Postira.
- Da
 - Ne
9. Ukoliko ste učlanjeni u neku udruhu, molim Vas napišite o kojoj se radi.
- _____
10. Radite li Vi ili član Vaše uže obitelji u tvornici ribe Sardina?
- Da
 - Ne
11. Iznajmljujete li Vi ili član Vaše uže obitelji sobe/apartmane turistima?
- Da
 - Ne

IDENTITET OPĆINE

12. Molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 označite svoje slaganje s navedenim tvrdnjama. (1 - Nimalo se ne slažem, 2 - Uglavnom se ne slažem, 3 - Niti se slažem, niti se ne slažem, 4 - Uglavnom se slažem, 5 - U potpunosti se slažem)

	Nimalo se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Niti se slažem, niti se ne slažem	Uglavnom se slažem	U potpunosti se slažem
Potrebno se roditi u Postirima/Dolu kako bi bili Postirani/Doljani.	1	2	3	4	5
Postira/Dol su dio mene	1	2	3	4	5
Ovdje mogu živjeti kako mi najviše odgovara	1	2	3	4	5
Siguran/na sam da želim živjeti na području Općine Postira	1	2	3	4	5
Crkva i vjera su važan dio života u Postirima.	1	2	3	4	5
Spreman/na sam uložiti dio svog vremena i napora za dobrobit Općine Postira.	1	2	3	4	5
Spreman/na sam dati dio vlastitih financijskih sredstava za dobrobit Općine Postira.	1	2	3	4	5
Spreman/na sam podnijeti neku vrstu osobne žrtve za očuvanje/zaštitu naselja Općine Postira.	1	2	3	4	5
Mnoge stvari u naselju dio su moje osobne prošlosti	1	2	3	4	5
Način života ovdašnjih ljudi ne može se naći nigdje drugdje.	1	2	3	4	5

Ovo naselje smatra se prestižnim/elitnim u odnosu na druga mjesta.	1	2	3	4	5
--	---	---	---	---	---

13. Bez obzira jeste li stanovnik naselja Postira ili Dol, molim Vas da ocijenite do koje mjere navedene pojmove povezujete s Postirima (1 - Izrazito ne povezujem, 5 - Izrazito povezujem)

	Izrazito ne povezujem	Donekle ne povezujem	Niti ne povezujem niti povezujem	Donekle povezujem	Izrazito povezujem
Crkva	1	2	3	4	5
Kogule	1	2	3	4	5
More	1	2	3	4	5
Riva	1	2	3	4	5
Masline	1	2	3	4	5
Plaža	1	2	3	4	5
Idila	1	2	3	4	5
Sigurnost	1	2	3	4	5
Vinova loza	1	2	3	4	5
Tvornica Sardina	1	2	3	4	5
Hoteli	1	2	3	4	5
Jedrilice	1	2	3	4	5
Izolacija	1	2	3	4	5
Selo	1	2	3	4	5
Grad	1	2	3	4	5
Samoća	1	2	3	4	5
Riba	1	2	3	4	5
Turisti	1	2	3	4	5
Kamena kuća	1	2	3	4	5
Obitelj	1	2	3	4	5
Mladost	1	2	3	4	5
Starost	1	2	3	4	5
Tradicija	1	2	3	4	5
Lokalni govor	1	2	3	4	5

14. Bez obzira jeste li stanovnik naselja Postira ili Dol, molim Vas da ocijenite do koje mjere navedene pojmove povezujete s Dolom (1 - Izrazito ne povezujem, 5 - Izrazito povezujem)

	Izrazito ne povezujem	Donekle ne povezujem	Niti ne povezujem niti povezujem	Donekle povezujem	Izrazito povezujem
Crkva	1	2	3	4	5
Hrapaćuša	1	2	3	4	5
Masline	1	2	3	4	5
Ovce	1	2	3	4	5
Priroda	1	2	3	4	5
Idila	1	2	3	4	5
Sigurnost	1	2	3	4	5
Vinova loza	1	2	3	4	5
Izolacija	1	2	3	4	5
Selo	1	2	3	4	5
Grad	1	2	3	4	5
Samoća	1	2	3	4	5
Turisti	1	2	3	4	5
Kamena kuća	1	2	3	4	5
Obitelj	1	2	3	4	5
Mladost	1	2	3	4	5
Starost	1	2	3	4	5
Tradicija	1	2	3	4	5
Lokalni govor	1	2	3	4	5
Propadanje	1	2	3	4	5

15. Molim Vas navedite najviše 3 manifestacije ili događanja koja su, po Vašem mišljenju, najvažnija za općinu ili je najbolje predstavljaju.

16. Molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 označite svoje slaganje s navedenim tvrdnjama. (1 - Nimalo se ne slažem, 2 - Uglavnom se ne slažem, 3 - Niti se slažem, niti se ne slažem, 4 - Uglavnom se slažem, 5 - U potpunosti se slažem)

	Nimalo se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Niti se slažem, niti se ne slažem	Uglavnom se slažem	U potpunosti se slažem
Poljoprivreda je važan dio života u Općini Postira.	1	2	3	4	5
Ribarstvo je važan dio života u Općini Postira.	1	2	3	4	5
Tvornica ribe je važan dio života u Općini Postira.	1	2	3	4	5
Turizam je važan dio života u Općini Postira.	1	2	3	4	5

GOSPODARSKE DJELATNOSTI

17. Molim Vas da ocijenite koliko su navedene djelatnosti prikladne za buduće razvijanje Općine Postira. (1 - izrazito neprikladno, 2 - uglavnom neprikladno, 3 - ni prikladno ni neprikladno, 4 - uglavnom prikladno, 5 - izrazito prikladno)

	Izrazito neprikladno	Uglavnom neprikladno	Ni prikladno ni neprikladno	Uglavnom prikladno	Izrazito prikladno
Poljoprivreda	1	2	3	4	5
Ribarstvo	1	2	3	4	5
Turizam	1	2	3	4	5
Industrija	1	2	3	4	5
Trgovina	1	2	3	4	5
Ugostiteljske usluge	1	2	3	4	5
Obrazovanje i kultura	1	2	3	4	5
Promet	1	2	3	4	5
Sport i rekreacija	1	2	3	4	5
Zdravstvo	1	2	3	4	5
Poduzetništvo	1	2	3	4	5

18. Molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 označite svoje slaganje s navedenim tvrdnjama. (1 - Nimalo se ne slažem, 2 - Uglavnom se ne slažem, 3 - Niti se slažem, niti se ne slažem, 4 - Uglavnom se slažem, 5 - U potpunosti se slažem)

	Nimalo se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Niti se slažem, niti se ne slažem	Uglavnom se slažem	U potpunosti se slažem
Želim se baviti poljoprivredom.	1	2	3	4	5
Važnija mi je kvaliteta proizvoda od količine.	1	2	3	4	5
Više volim jesti lokalno uzgojene namirnice.	1	2	3	4	5
EU fondovi su pomogli razvoju poljoprivrede u Općini Postira.	1	2	3	4	5
Poljoprivrednici u Općini Postira teško žive.	1	2	3	4	5
Poljoprivreda je na području Općine tehnološki zaostala.	1	2	3	4	5
Ekološka poljoprivreda je važna razvojna prilika za Općinu Postira.	1	2	3	4	5

19. Molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 označite svoje slaganje s navedenim tvrdnjama. (1 - Nimalo se ne slažem, 2 - Uglavnom se ne slažem, 3 - Niti se slažem, niti se ne slažem, 4 - Uglavnom se slažem, 5 - U potpunosti se slažem)

	Nimalo se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Niti se slažem, niti se ne slažem	Uglavnom se slažem	U potpunosti se slažem
Preseljenje tvornice ribe je dobra stvar za Postira.	1	2	3	4	5
Tvornicu ribe bi trebalo dodatno povećati.	1	2	3	4	5
Tvornica ribe previše zagađuje okoliš.	1	2	3	4	5
Tvornica ribe čini Postira boljim mjestom za život u odnosu na druga bračka naselja.	1	2	3	4	5

Godišnju proizvodnju ribe je moguće znatno povećati bez nadogradnje tvornice.	1	2	3	4	5
---	---	---	---	---	---

20. Molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 označite svoje slaganje s navedenim tvrdnjama. (1 - Nimalo se ne slažem, 2 - Uglavnom se ne slažem, 3 - Niti se slažem, niti se ne slažem, 4 - Uglavnom se slažem, 5 - U potpunosti se slažem)

	Nimalo se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Niti se slažem, niti se ne slažem	Uglavnom se slažem	U potpunosti se slažem
Ljeti je prevelika gužva.	1	2	3	4	5
Želim da turistička sezona traje duže.	1	2	3	4	5
Previše ljudi u općini se bavi turizmom.	1	2	3	4	5
Općina je pretjerano ovisna o turizmu.	1	2	3	4	5
Trebalo bi poraditi na obogaćivanju turističke ponude.	1	2	3	4	5
Ulaganja u turističku infrastrukturu bi trebalo ograničiti.	1	2	3	4	5
Postoji previše izgrađenih kuća za odmor u naselju.	1	2	3	4	5

21. Koliko turizam utječe na navedene pojave u naselju?

	Nimalo	Donekle	Izrazito
Prometni kaos			

Preopterećenost i kvarovi na lokalnoj infrastrukturi			
Poboljšana ponuda u trgovinama			
Povećana kulturna ponuda			
Povećana nesigurnost i kriminal			
Otežan pristup općinskim uslugama			
Pretrpane plaže			
Gubitak javnog mira			
Zagađivanje (smeće, automobili)			
Pojačana skrb o izgledu i čistoći javnih prostora			
Veće mogućnosti zarade na crno			
Više mogućnosti za zabavu			
Podređenost života u naselju turistima			
Prisutnost "ilegalnih" sezonskih radnika			

22. Molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 označite svoje slaganje s navedenim tvrdnjama o izgradnji hotela na mjestu bivše tvornice. (1 - Nimalo se ne slažem, 2 - Uglavnom se ne slažem, 3 - Niti se slažem, niti se ne slažem, 4 - Uglavnom se slažem, 5 - U potpunosti se slažem)

	Nimalo se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Niti se slažem, niti se ne slažem	Uglavnom se slažem	U potpunosti se slažem
Izgradnja novog hotela narušava sliku mjesta.	1	2	3	4	5
Novi hotel je prevelik.	1	2	3	4	5
Novi hotel će donijeti financijsku korist lokalnom stanovništvu.	1	2	3	4	5
Gosti novog hotela će stvoriti preveliku gužvu u naselju.	1	2	3	4	5
Postira će zbog novog hotela biti privlačnija turistima.	1	2	3	4	5
Novi hotel će manje zagađivati okoliš nego stara tvornica.	1	2	3	4	5
Postira ne trebaju dodatne nove hotele.	1	2	3	4	5

Novi hotel će produžiti turističku sezonu.	1	2	3	4	5
Novi hotel će većinu godine biti prazan.	1	2	3	4	5
Novi hotel će privući drugačiju vrstu turista.	1	2	3	4	5

KVALITETA ŽIVOTA I STANOVANJE

23. Molim Vas da označite zadovoljstvo s rješavanjem određenih problema i pitanja u općini. (1 - vrlo nezadovoljan, 2 - uglavnom nezadovoljan, 3 - niti nezadovoljan niti zadovoljan, 4 - uglavnom zadovoljan, 5 - vrlo zadovoljan)

	Vrlo nezadovoljan	Uglavnom nezadovoljan	Niti nezadovoljan niti zadovoljan	Uglavnom zadovoljan	Vrlo zadovoljan
Zaštita okoliša (zrak, more, šuma...)	1	2	3	4	5
Čuvanje kulturne baštine	1	2	3	4	5
Gospodarenje obalom	1	2	3	4	5
Opremanje naselja komunalnom opremom (vodovod, kanalizacija, plin, asfalt i sl.)	1	2	3	4	5
Opremanje naselja društvenim sadržajima (kulturni i zdravstveni objekti, škole, vrtići i sl.)	1	2	3	4	5
Regulacija prometa	1	2	3	4	5
Arhitektonsko oblikovanje novih kuća	1	2	3	4	5
Održavanje čistoće naselja	1	2	3	4	5
Zaštita i sigurnost stanovnika	1	2	3	4	5
Ponuda sadržaja za mlade	1	2	3	4	5

Ponuda radnih mjesta	1	2	3	4	5
Očuvanje specifičnosti lokalnog načina života	1	2	3	4	5
Prometna povezanost	1	2	3	4	5
Dostupnost i učestalost linija javnog prijevoza	1	2	3	4	5
Ponuda društvenog sadržaja	1	2	3	4	5
Zaustavljanje bespravne gradnje	1	2	3	4	5

24. Molim Vas da ocijenite vaše uvjete stanovanja u Općini Postira.

	Nije problem	Donekle problem	Izrazit problem
Premalen stambeni prostor			
Slaba opremljenost stana (neriješeno grijanje, nedostatak vode, plina, telefona, interneta...)			
Vlažnost ili oronulost stana			
Neodgovarajuća lokacija			
Veliki izdatci za stan (stanarina, najam, režije i sl.)			
Neugodni susjedi			
Buka, zagađenost			
Ružan izgled, neurednost ili nebriga			

25. Smatrate li da je Općina Postira privlačna mladim ljudima kao mjesto življenja?

- Da
- Ne
- Nisam siguran/na

26. Navedite, ako želite, kako biste zadržali mlade u Općini i na otoku?

27. Koliko često putujete u navedena mjesta?

	Svaki dan	Nekoliko puta tjedno	Jednom tjedno	Nekoliko puta mjesečno	Jednom mjesečno	Nekoliko puta godišnje	Jednom godišnje ili rjeđe
Supetar							
Nerežišća							
Pučišća							
Druga bračka naselja							
Split							

28. Mislite li da su u vašem naselju bolji ili lošiji uvjeti za život u odnosu na druga bračka naselja?

- Bolji su uvjeti.
- Slični su uvjeti.
- Lošiji su uvjeti.
- Ne mogu procijeniti.

29. Molim Vas da, ako želite, napišete koji su za Vas najveći problemi života u Općini Postira.

30. Molim Vas da, ako želite, napišete koji su za Vas najveće prednosti života u Općini Postira.

Prilog 2. Rezultati anketnog istraživanja

Tablica 1. Dob

Godine	f	(%)
<20	1	1.6
21-30	12	19.7
31-40	22	36.1
41-50	13	21.3
51-60	7	11.5
≥61	6	9.8

Tablica 2. Spol

	f	(%)
Muški	21	34.4
Ženski	40	65.6

Tablica 3. Razina obrazovanja

	f	(%)
Završena osnovna škola	1	1.6
Završena srednja škola	17	27.9
Završen preddiplomski studij	11	18.0
Završen diplomski studij	30	49.2
Završen postdiplomski studij/doktorski studij	2	3.3

Tablica 4. Radni status

	f	(%)
Zaposlen na području Općine	13	21.3
Zaposlen/a, ali mi se radno mjesto nalazi izvan Općine	33	54.1
Zaposlen/a samo sezonski	4	6.6
Nezaposlen/a	2	3.3
Učenik/student	2	3.3
Umirovljenik	5	8.2
Drugo	2	3.3

Tablica 5. Koliko dugo živite na području Općine Postira?

	f	(%)
Ne živim u Općini Postira	15	24.6
1-5 godina	1	1.6
5-10 godina	3	4.9
Više od 10 godina	13	21.3
Od rođenja	29	47.5

Tablica 6. Posjedujete li (Vi ili član uže obitelji) kuću ili stan na području Općine?

	f	(%)
Da	58	95.1
Ne	3	4.9

Tablica 7. Posjeduje te li (Vi ili član uže obitelji) zemljište na području Općine

	f	(%)
Ne	7	11.5
Da, građevinsko	17	27.9
Da, poljoprivredno koje se koristi	48	78.7
Da, poljoprivredno koje se ne koristi	4	6.6

Tablica 8. Učlanjen/a sam u neku od udruga koje djeluju na području Općine Postira

	f	(%)
Da	10	16.4
Ne	51	83.6

Tablica 9. Ukoliko ste učlanjeni u neku udrugu, molim Vas napišite o kojoj se radi.

Iznajmljivači sa srcem
PDProfunda
Udruga mladih Općine Postira Berekin
Udruga mladih Općine Postira Berekin
Penjački klub
Udruga računovođa Hrvatske
Udruga mladih Općine Postira Berekin
Udruga mladih Općine Postira Berekin, Plesni Klub Montuno Brač
DDK Postira

Tablica 10. Radite li Vi ili član Vaše uže obitelji u tvornici ribe Sardina?

	f	(%)
Da	16	26.2
Ne	45	73.8

Tablica 11. Iznajmljujete li Vi ili član Vaše uže obitelji sobe/apartmane turistima?

	f	(%)
Da	26	42.6
Ne	35	57.4

IDENTITET OPĆINE

Tablica 12. Molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 označite svoje slaganje s navedenim tvrdnjama.

	Nimalo se ne slažem (%)	Uglavnom se ne slažem (%)	Niti se slažem, niti se ne slažem (%)	Uglavnom se slažem (%)	U potpunosti se slažem (%)	Srednja ocjena
Potrebno se roditi u Postirima/Dolu kako bi bili Postirani/Doljani.	31.1	18.0	23.0	18.0	9.8	2.57
Postira/Dol su dio mene	3.3	1.6	8.2	18.0	68.9	4.48
Ovdje mogu živjeti kako mi najviše odgovara	4.9	11.5	26.2	24.6	32.8	3.69
Siguran/na sam da želim živjeti na području Općine Postira	1.6	9.8	26.2	19.7	42.6	3.92
Crkva i vjera su važan dio života u Postirima.	3.3	8.2	19.7	19.7	49.2	4.03
Spreman/na sam uložiti dio svog vremena i napora za dobrobit Općine Postira.	1.6	4.9	14.8	23.0	55.7	4.26
Spreman/na sam dati dio vlastitih financijskih sredstava za dobrobit Općine Postira.	13.1	4.9	27.9	32.8	21.3	3.44

Spreman/na sam podnijeti neku vrstu osobne žrtve za očuvanje/zaštitu naselja Općine Postira.	4.9	3.3	24.6	32.8	34.4	3.89
Mnoge stvari u naselju dio su moje osobne prošlosti	8.2	11.5	14.8	21.3	44.3	3.82
Način života ovdašnjih ljudi ne može se naći nigdje drugdje.	14.8	16.4	29.5	23.0	16.4	3.10
Ovo naselje smatra se prestižnim/elitnim u odnosu na druga mjesta.	8.2	24.6	27.9	27.9	11.5	3.10

Tablica 13. Bez obzira jeste li stanovnik naselja Postira ili Dol, molim Vas da ocijenite do koje mjere navedene pojmove povezujete s Postirima.

	Izrazito ne povezujem (%)	Donekle ne povezujem (%)	Niti ne povezujem niti povezujem (%)	Donekle povezujem (%)	Izrazito povezujem (%)	Srednja ocjena
Crkva	6.6	3.3	14.8	27.9	47.5	4.07
Kogule	1.6	1.6	14.8	18.0	63.9	4.41
More	1.6	0.0	6.6	24.6	67.2	4.56
Riva	0.0	1.6	11.5	29.5	57.4	4.43
Masline	1.6	1.6	3.3	13.1	80.3	4.69
Plaža	1.6	4.9	11.5	36.1	45.9	4.20
Idila	4.9	4.9	14.8	24.6	50.8	4.11
Sigurnost	3.3	4.9	6.6	26.2	59.0	4.33
Vinova loza	4.9	8.2	27.9	29.5	29.5	3.70
Tvornica Sardina	0.0	0.0	4.9	13.1	82.0	4.77
Hoteli	1.6	13.1	34.4	23.0	27.9	3.62
Jedrilice	3.3	18.0	44.3	18.0	16.4	3.26
Izolacija	4.9	18.0	44.3	23.0	9.8	3.15
Selo	6.6	18.0	26.2	27.9	21.3	3.39
Grad	27.9	26.2	34.4	4.9	6.6	2.36
Samoća	9.8	21.3	29.5	21.3	18.0	3.16
Riba	0.0	6.6	8.2	32.8	52.5	4.31
Turisti	0.0	1.6	21.3	37.7	39.3	4.15
Kamena kuća	0.0	3.3	11.5	27.9	57.4	4.39

Obitelj	1.6	3.3	3.3	18.0	73.8	4.59
Mladost	3.3	1.6	11.5	23.0	60.7	4.36
Starost	3.3	3.3	14.8	24.6	54.1	4.23
Tradicija	0.0	6.6	8.2	29.5	55.7	4.34
Lokalni govor	0.0	6.6	1.6	23.0	68.9	4.54

Tablica 14. Bez obzira jeste li stanovnik naselja Postira ili Dol, molim Vas da ocijenite do koje mjere navedene pojmove povezujete s Dolom.

	Izrazito ne povezujem (%)	Donekle ne povezujem (%)	Niti ne povezujem niti povezujem (%)	Donekle povezujem (%)	Izrazito povezujem (%)	Srednja ocjena
Crkva	8.2	8.2	16.4	27.9	39.3	3.82
Hrapaćuša	3.3	0.0	8.2	14.8	73.8	4.56
Masline	3.3	3.3	18.0	27.9	47.5	4.13
Ovce	1.6	3.3	13.1	29.5	52.5	4.28
Priroda	1.6	3.3	11.5	29.5	54.1	4.31
Idila	3.3	8.2	18.0	24.6	45.9	4.02
Sigurnost	3.3	8.2	19.7	26.2	42.6	3.97
Vinova loza	3.3	9.8	31.1	29.5	26.2	3.66
Izolacija	6.6	4.9	23.0	21.3	44.3	3.92
Selo	4.9	1.6	13.1	16.4	63.9	4.33
Grad	65.6	13.1	14.8	1.6	4.9	1.67
Samoća	8.2	14.8	14.8	27.9	34.4	3.66
Turisti	4.9	16.4	42.6	21.3	14.8	3.25
Kamena kuća	1.6	3.3	13.1	31.1	50.8	4.26
Obitelj	11.5	18.0	26.2	14.8	29.5	3.33
Mladost	19.7	26.2	24.6	11.5	18.0	2.82
Starost	11.5	4.9	14.8	31.1	37.7	3.79
Tradicija	1.6	1.6	16.4	18.0	62.3	4.38
Lokalni govor	1.6	4.9	8.2	19.7	65.6	4.43
Propadanje	19.7	16.4	26.2	21.3	16.4	2.98

Tablica 15. Molim Vas navedite najviše 3 manifestacije ili događanja koja su, po Vašem mišljenju, najvažnija za općinu ili je najbolje predstavljaju.

Regata, Sveti Ivan, Gospe karmelska
Svjetsko prvenstvo u branju maslina, Mala noćna regata
Fijera, Film festival, Sportski kamp
Regata, Fjera, Ribarska fešta
Mala noćna regata, Svjetsko prvenstvo u branju maslina
Natjecanje u berbi maslina
Buduća nepostojeća događanja: 1. Tečaj gradnje gomila 2. Tečaj postavljanja kogula 3. Svjetsko prvenstvo u branju maslina (naprednija verzija internacionalno promovirana)
Mala noćna regata, filmski festival ili kako se već zove i Gospe od Karmela
Nazalost, danas se to ne može navesti
Fjera, Sv.Ivan
Dani hrpaćuše; Svjetsko prvenstvo u branju maslina; Mala noćna regata
Mala noćna regata, Svjetsko prvenstvo u branju maslina, Fešta uja
Sv. Ivan, Fjera
Mala noćna regata, Fjera, Seaside festival
Noćna regata, Fešta uja, Gospe Karmelska
Prvenstvo u branju maslina, Postirsko ljeto
Filmski festival, Nazorovi dani, Regata
Noć hrpaćuše, Mala noćna regata
Procesija za Gospu Karmelsku, Postirski pivoči, Hrpaćuša.
Fjer Gospe karmelske
Mala noćna regata, Hrpaćuša, Gažul
Fjera
Fjera Gospe Karmelske, Mala noćna regata, Noć Hrpaćuse
Postira film festival, Mala noćna regata, Prvenstvo u branju maslina
Gospa od Karmela, Sv. Ivan, Postirski pjevači
Filmski festival, Noć hrpaćuše, Noćna regata
Postirska fjera, Mala noćna regata, Natjecanje u branju maslina
Postirsko lito, Postira film festival, Međunarodni dječji turnir u nogometu
Postirski pivoči, Regata, Picigin
Fjera, Seaside festival, Postirski pivoči
Fjera, Regata, Postirski Pivoči
Ne znam
Postirsko lito, Berba maslina
Svjetsko prvenstvo u branju maslina, Postirske fraje, Fjera
Fjera, Prvenstvo u branju maslina i Mala noćna regata
Prvenstvo u branju maslina, Noćna regata, Fjera
Fjera, Mala noćna regata, Natjecanje u berbi maslina
Svjetsko prvenstvo u branju maslina, Nazorovi dani i Fjera Gospe Karmelske
Noć hropocuse, Fjera sv. Ivana, Kandalora
Fjera Gospe od Karmela, Mala noćna regata, Noć hrpaćuše
Noć Hrpaćuše, Svjetsko prvenstvo u branju maslina
Mala noćna regata, Branje maslina natjecanje, Fjera
Fjera, Svjetsko prvenstvo u branju maslina, Dani hrpaćuše
Mala noćna regata, Noć Hrpaćuše, Svjetsko prvenstvo u branju maslina
Film festival, Fjera Gospe od Karmela, Mala noćna regata
Postirsko lito, Svjetsko prvenstvo u branju maslina
Oblica

Mala noćna regata, Svjetsko natjecanje u branju maslina, Orijentacijsko trčanje
Mala noćna regata, Noć hrpaćuše Svjetsko prvenstvo u branju maslina
Postirsko lito, Svjetsko prvenstvo u branju maslina, ranije "Oblica fest"
Noć hrpaćuše, Mala noćna regata, Prvenstvo u branju maslina
Fjera, sv.Ivan (Ivanje) i berba maslina
Fjera - Gospa od Karmela, Natjecanje u berbi maslina, Nogometno prvenstvo županijske lige (NK Postira Sardi)
Postirska fjera, Natjecanje - NK Sardi, Natjecanje u branju maslina
Postirska fjera - Gospe karmelska, Svjetsko branje maslina - natjecanje, Nogometne utakmice NK Postira Sardi
Takmičenje u branju maslina

GOSPODARSKE DJELATNOSTI

Tablica 16. Molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 označite svoje slaganje s navedenim tvrdnjama.

	Nimalo se ne slažem (%)	Uglavnom se ne slažem (%)	Niti se slažem, niti se ne slažem (%)	Uglavnom se slažem (%)	U potpunosti se slažem (%)	Srednja ocjena
Poljoprivreda je važan dio života u Općini Postira.	1.6	1.6	3.3	19.7	73.8	4.62
Ribarstvo je važan dio života u Općini Postira.	1.6	3.3	6.6	24.6	63.9	4.46
Tvornica ribe je važan dio života u Općini Postira.	3.3	0.0	0.0	11.5	85.2	4.75
Turizam je važan dio života u Općini Postira.	0.0	1.6	3.3	21.3	73.8	4.67

Tablica 17. Molim Vas da ocijenite koliko su navedene djelatnosti prikladne za buduće razvijanje Općine Postira.

	Izrazito neprikladno (%)	Uglavnom neprikladno (%)	Ni prikladno ni neprikladno (%)	Uglavnom prikladno (%)	Izrazito prikladno (%)	Srednja ocjena
Poljoprivreda	0.0	0.0	3.3	14.8	82.0	4.79
Ribarstvo	0.0	0.0	6.6	19.7	73.8	4.67
Turizam	0.0	1.6	0.0	23.0	75.4	4.72
Industrija	6.6	3.3	37.7	26.2	26.2	3.62
Trgovina	0.0	14.8	23.0	31.1	31.1	3.79

Ugostiteljske usluge	0.0	0.0	6.6	32.8	60.7	4.54
Obrazovanje i kultura	0.0	0.0	4.9	26.2	68.9	4.64
Promet	1.6	13.1	19.7	27.9	37.7	3.87
Sport i rekreacija	1.6	3.3	11.5	21.3	62.3	4.39
Zdravstvo	1.6	3.3	14.8	19.7	60.7	4.34
Poduzetništvo	0.0	4.9	8.2	32.8	54.1	4.36

Tablica 18. Molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 označite svoje slaganje s navedenim tvrdnjama.

	Nimalo se ne slažem (%)	Uglavnom se ne slažem (%)	Niti se slažem, niti se ne slažem (%)	Uglavnom se slažem (%)	U potpunosti se slažem (%)	Srednja ocjena
Želim se baviti poljoprivredom.	11.5	13.1	26.2	24.6	24.6	3.38
Važnija mi je kvaliteta proizvoda od količine.	0.0	0.0	1.6	19.7	78.7	4.77
Više volim jesti lokalno uzgojene namirnice.	0.0	0.0	0.0	13.1	86.9	4.87
EU fondovi su pomogli razvoju poljoprivrede u Općini Postira.	3.3	3.3	32.8	24.6	36.1	3.87
Poljoprivrednici u Općini Postira teško žive.	29.5	27.9	24.6	13.1	4.9	2.36
Poljoprivreda je na području Općine tehnološki zaostala.	16.4	23.0	29.5	27.9	3.3	2.79
Ekološka poljoprivreda je važna razvojna prilika za Općinu Postira.	0.0	3.3	9.8	29.5	57.4	4.41

Tablica 19. Molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 označite svoje slaganje s navedenim tvrdnjama.

	Nimalo se ne slažem (%)	Uglavnom se ne slažem (%)	Niti se slažem, niti se ne slažem (%)	Uglavnom se slažem (%)	U potpunosti se slažem (%)	Srednja ocjena
Preseljenje tvornice ribe je dobra stvar za Postira.	1.6	1.6	4.9	14.8	77.0	4.64
Tvornicu ribe bi trebalo dodatno povećati.	9.8	13.1	47.5	18.0	11.5	3.08
Tvornica ribe previše zagađuje okoliš.	27.9	19.7	39.3	6.6	6.6	2.44
Tvornica ribe čini Postira boljim mjestom za život u odnosu na druga bračka naselja.	3.3	1.6	8.2	31.1	55.7	4.34
Godišnju proizvodnju ribe je moguće znatno povećati bez nadogradnje tvornice.	8.2	8.2	41.0	23.0	19.7	3.38

Tablica 20. Molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 označite svoje slaganje s navedenim tvrdnjama.

	Nimalo se ne slažem (%)	Uglavnom se ne slažem (%)	Niti se slažem, niti se ne slažem (%)	Uglavnom se slažem (%)	U potpunosti se slažem (%)	Srednja ocjena
Ljeti je prevelika gužva.	13.1	24.6	24.6	21.3	16.4	3.03
Želim da turistička sezona traje duže.	0.0	4.9	13.1	27.9	54.1	4.31
Previše ljudi u općini se bavi turizmom.	13.1	21.3	39.3	21.3	4.9	2.84
Općina je pretjerano ovisna o turizmu.	9.8	21.3	36.1	11.5	21.3	3.13
Trebalo bi poraditi na obogaćivanju turističke ponude.	0.0	3.3	13.1	27.9	55.7	4.36
Ulaganja u turističku infrastrukturu bi trebalo ograničiti.	4.9	21.3	34.4	24.6	14.8	3.23
Postoji previše izgrađenih kuća za odmor u naselju.	14.8	31.1	24.6	19.7	9.8	2.79

Tablica 21. Koliko turizam utječe na navedene pojave u naselju?

	Nimalo (%)	Donekle (%)	Izrazito (%)
Prometni kaos	24.6	49.2	26.2
Preopterećenost i kvarovi na lokalnoj infrastrukturi	44.3	39.3	16.4
Poboljšana ponuda u trgovinama	31.1	44.3	24.6
Povećana kulturna ponuda	13.1	34.4	52.5
Povećana nesigurnost i kriminal	73.8	23.0	3.3
Otežan pristup općinskim uslugama	57.4	34.4	8.2
Pretrpane plaže	13.1	42.6	44.3
Gubitak javnog mira	21.3	45.9	32.8
Zagađivanje (smeće, automobili)	11.5	47.5	41.0
Pojačana skrb o izgledu i čistoći javnih prostora	13.1	52.5	34.4
Veće mogućnosti zarade na crno	8.2	55.7	36.1
Više mogućnosti za zabavu	9.8	45.9	44.3
Podređenost života u naselju turistima	9.8	57.4	32.8
Prisutnost "ilegalnih" sezonskih radnika	26.2	42.6	31.1

Tablica 22. Molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 označite svoje slaganje s navedenim tvrdnjama o izgradnji hotela na mjestu bivše tvornice.

	Nimalo se ne slažem (%)	Uglavnom se ne slažem (%)	Niti se slažem, niti se ne slažem (%)	Uglavnom se slažem (%)	U potpunosti se slažem (%)	Srednja ocjena
Izgradnja novog hotela narušava sliku mjesta.	23.0	13.1	16.4	9.8	37.7	3.26
Novi hotel je prevelik.	19.7	16.4	14.8	9.8	39.3	3.33
Novi hotel će donijeti financijsku korist lokalnom stanovništvu.	9.8	13.1	29.5	19.7	27.9	3.43
Gosti novog hotela će stvoriti preveliku gužvu u naselju.	14.8	18.0	26.2	16.4	24.6	3.18
Postira će zbog novog hotela biti privlačnija turistima.	13.1	18.0	23.0	23.0	23.0	3.25

Novi hotel će manje zagađivati okoliš nego stara tvornica.	13.1	11.5	31.1	14.8	29.5	3.36
Postira ne trebaju dodatne nove hotele.	14.8	11.5	27.9	14.8	31.1	3.36
Novi hotel će produžiti turističku sezonu.	6.6	8.2	23.0	27.9	34.4	3.75
Novi hotel će većinu godine biti prazan.	9.8	19.7	26.2	21.3	23.0	3.28
Novi hotel će privući drugačiju vrstu turista.	3.3	6.6	29.5	29.5	31.1	3.79

UVJETI ŽIVOTA I STANOVANJE

Tablica 23. Molim Vas da označite zadovoljstvo s rješavanjem određenih problema i pitanja u općini.

	Vrlo nezadovoljan (%)	Uglavnom nezadovoljan (%)	Niti nezadovoljan niti zadovoljan (%)	Uglavnom zadovoljan (%)	Vrlo zadovoljan (%)	Srednja ocjena
Zaštita okoliša (zrak, more, šuma...)	9.8	13.1	18.0	32.8	26.2	3.52
Čuvanje kulturne baštine	3.3	14.8	19.7	41.0	21.3	3.62
Gospodarenje obalom	8.2	18.0	29.5	32.8	11.5	3.21
Opremanje naselja komunalnom opremom (vodovod, kanalizacija, plin, asfalt i sl.	0.0	8.2	26.2	42.6	23.0	3.80
Opremanje naselja društvenim sadržajima (kulturni i zdravstveni objekti, škole, vrtići i sl.)	1.6	9.8	31.1	29.5	27.9	3.72
Regulacija prometa	9.8	9.8	31.1	42.6	6.6	3.26

Arhitektonsko oblikovanje novih kuća	18.0	19.7	32.8	23.0	6.6	2.80
Održavanje čistoće naselja	1.6	14.8	29.5	29.5	24.6	3.61
Zaštita i sigurnost stanovnika	3.3	1.6	24.6	34.4	36.1	3.98
Ponuda sadržaja za mlade	19.7	31.1	26.2	18.0	4.9	2.57
Ponuda radnih mjesta	4.9	9.8	41.0	29.5	14.8	3.39
Očuvanje specifičnosti lokalnog načina života	4.9	13.1	27.9	36.1	18.0	3.49
Prometna povezanost	0.0	9.8	29.5	47.5	13.1	3.64
Dostupnost i učestalost linija javnog prijevoza	9.8	19.7	50.8	11.5	8.2	2.89
Ponuda društvenog sadržaja	16.4	21.3	41.0	11.5	9.8	2.77
Zaustavljanje bespravne gradnje	13.1	18.0	39.3	14.8	14.8	3.00

Tablica 24. Molim Vas da ocijenite vaše uvjete stanovanja u Općini Postira.

	Nije problem (%)	Donekle problem (%)	Izrazit problem (%)
Premalen stambeni prostor	63.9	29.5	6.6
Slaba opremljenost stana (neriješeno grijanje, nedostatak vode, plina, telefona, interneta...)	73.8	19.7	6.6
Vlažnost ili oronulost stana	72.1	19.7	8.2
Neodgovarajuća lokacija	75.4	21.3	3.3
Veliki izdatci za stan (stanarina, najam, režije i sl.)	62.3	27.9	9.8
Neugodni susjedi	59.0	21.3	19.7
Buka, zagađenost	72.1	21.3	6.6
Ružan izgled, neurednost ili nebriga	75.4	18.0	6.6

Tablica 25. Smatrate li da je Općina Postira privlačna mladim ljudima kao mjesto življenja

	f	(%)
Da	35	57.4
Ne	7	11.5
Nisam siguran/na	19	31.1

Tablica 26. Navedite, ako želite, kako biste zadržali mlade u Općini i na otoku?

Kroz rad i lakši pristup zdravstvenoj zaštiti.
Ulaganjem u iste.
Bogatija ponuda društvenih sadržaja (organizirani sportski/rekreativni sadržaji, veća ponuda kulturnih i edukativnih sadržaja, organizirana mjesta i aktivnosti za druženje...). Raznolikija ponuda poslova (primjerice stvaranjem uvjeta za razvoj novih sektora - poput IT sektora ili različitih oblika malog poduzetništva - čime bi se postojeće mlado stanovništvo motiviralo na daljnje obrazovanje i ostanak u jestu, a ujedno privuklo nove (mlade) stanovnike. Umjesto toga, imamo nezadovoljavajuću situaciju da su sve snage upregnute u razvoj turizma)
Dobro nan je i ovako.
Za to je potrebna dugoročna strategija koja bi se bazirala na nižim troškovima života, boljom povezanošću sa kopnom i kvalitetnijom povezanošću između općina te perspektivama razvoja, kako kulturnog tako i gospodarskog.
Ekološka poljoprivreda.
Ne mogu odgovoriti u ovo ludo doba izolacije i neslobode u koroni.
Više radnih mjesta za visoko obrazovane mještane na području otoka, s obzirom da još uvijek veliki broj mještana s visokom stručnom spremom radi izvan otoka, bilo da zbog tog putuje svakodnevno prema Splitu ili ima boravište izvan otoka u nekom gradu.
Više sportske ponude, glazbenih koncerata i poslovnih ponuda.
Ponuditi više sadržaja za mlade.
Ovisi o svakome ponaosob.
Mogućnost zaposlenja,stanovanja.
Drastično smanjenje sufinanciranja športa, a ulaganje u infrastrukturu.
Veća ponuda kulturnih i zabavnih sadržaja, restorana - kvalitetnih.
Veća i kvalitetnija ponuda kulturnih, zabavnih i sportskih aktivnosti, naravno uz radno mjesto i riješeno stambeno pitanje. Najvažnije je mladima pomoći u rješavanju stambenog pitanja.

Tablica 27. Koliko često putujete u navedena mjesta?

	Svaki dan (%)	Nekoliko puta tjedno (%)	Jednom tjedno (%)	Nekoliko puta mjesečno (%)	Jednom mjesečno (%)	Nekoliko puta godišnje (%)	Jednom godišnje ili rjeđe (%)
Supetar	21.3	36.1	16.4	8.2	4.9	9.8	3.3
Nerežišća	4.9	1.6	3.3	19.7	9.8	27.9	32.8
Pučišća	3.3	4.9	4.9	11.5	3.3	39.3	32.8
Druga bračka naselja	0.0	3.3	1.6	18.0	4.9	31.1	41.0
Split	3.3	3.3	9.8	31.1	31.1	18.0	3.3

Tablica 28. Mislite li da su u vašem naselju bolji ili lošiji uvjeti za život u odnosu na druga bračka naselja?

	f	(%)
Bolji su uvjeti	37	60.7
Slični su uvjeti	18	29.5
Lošiji su uvjeti	1	1.6
Ne mogu procijeniti	5	8.2

Tablica 29. Molim Vas da, ako želite, napišete koji su za Vas najveći problemi života u Općini Postira.

Ljudi.
Nedostatak sadržaja za mlade obitelji.
1. HDZ na vlasti, 2. Bespravne kuće izgrađene izvan granica građevinskog područja, legalizirane na upitan način, 3. Podilaženje podobnima, 4. Svrishodnost mamutskog hotela, 5. Neočuvanje tradicije i autohtonosti mjesta, događaja i običaja, 6. Nedostatak znanja, kreativnosti i vizije vladajućih općinskih političkih delegata, te višak tastine, moći i ega istih 7. Apsurd općinskog grba (Dubrovnik? litice Velike Britanije?)
HDZ.
Neodgovornost ljudi koji imaju kućne ljubimce.
Nema ih.
Za mlade nema ni mjesta za druženje ni sadržaja, nema kino dvorane ni sportske dvorane, mali je izbor sportskih klubova, nema trgovačkog centra.
Čistoća, rasvjeta, prometna infrastruktura, netransparentnost lokalne uprave.
Brzina automobila, zagađenje bukom od motocikala.
Lokalna vlast i njeni uhljebi.
Ne živim u Postirima osim tijekom sezone, a tada su za mene najveći problemi što nema neki klub ili mjesto organiziranijeg okupljanja za mlade te što je teško naći sezonski posao sa pristojnom plaćom. Također prošlo ljeto je poseban problem bio pseći izmet na svakom kantunu.
Ranije spomenuti nedostatak društvenih sadržaja, odnosno slaba mogućnost za zadovoljavanje potreba izvan kruga "osnovnih potreba" (stanovanje, posao); slaba ponuda različitih radnih mjesta (iako je nezaposlenost mala, ponuda poslova nije dovoljno raznolika). Sve to utječe na nedovoljno kreativno i zanimljivo ozračje u mjestu, čime se velik broj mladih demotivira za ostanak, a ne privlače se novi stanovnici. S ekonomskog aspekta Postira i njegovi stanovnici žive relativno dobro, ali nedostaje "nadgradnja" koja bi život stanovnika učinila boljim, ljepšim, zanimljivijim - jednom riječju, kvalitetnijim.
Premalo razonode.
Zdravstveni sustav, postirska malicija.
Sve je podređeno za turizam, u smislu mogućnosti zarade, društveni i kulturni život ispod nivoa, nema doma za starije, nema knjižnice, nema sportskih prostorija za vježbanje srednje generacije, nebriga za starije stanovništvo, nema ekološke osvješćenosti niti znanja. Centar mjesta je izbetoniran. Vade se drveća a grade igrališta za pse. Travnice po cesti u centru mjesta se uništavaju pesticidima. Betoniraju se plaže. Nema drveća nema ni kisika. Pluća Postira su bila brežuljak sa maslinama i borovom šumom a sad je tvornica Sardina koja je zagađila i zrak i tlo,

a drveća izvadjena. Stoljetne masline. Smrad kemije se osjeti svaki dan. Zagađenje mora također. Suhozidi uništeni po poljima.
Politička poslušnost i samovolja.
Tijekom turističke sezone kao i u većini Općina nedostatak parking mjesta.
Malo društvenih i organiziranih tjelesnih aktivnosti, fali restorana.
Alkohol i droga.
Suludo ulaganje u šport.
Manjak privatnosti, izoliranost, manjak društvenih i kulturnih događaja.
Veća trgovina i ponuda razne robe.
Nedovoljno stambenog prostora za mlade obitelji. Male trgovine prehrambenih namirnica.
Konstantno otrovanje mačaka i loš odnos prema životinjama.

Tablica 30. Molim Vas da, ako želite, napišete koji su za Vas najveće prednosti života u Općini Postira.

Mir ljeti.
Mir i tišina.
Mir.
Mir, posao.
Vlastita nekretnina, mogućnost druženja s prijateljima koji žive u Općini, blizina groblja na kojem su pokopani moji pretci.
Mir, zdrav okoliš (zrak, voda, priroda, more).
Nema ih.
Sigurnost, mir, lijepa priroda i svi imaju riješeno radno mjesto.
Mir, smirenost života, lakša organizacija i usklađivanje dnevnih obaveza odraslih i djece sa školskim i izvanškolskim aktivnostima.
Miran život, predivne šetnice i priroda.
Nije veliko i prenapučeno mjesto, ljudi se poznaju, relativno sigurno mjesto, prekrasni krajolici uz mjesto, plaže dobre i rekreacijske mogućnosti.
Blizina Splita, čist zrak, miran život.
Obiteljski turizam, kamena arhitektura, poljoprivreda i sardine koji oživljavaju selo tijekom cijele godine.
Tamo su moji ljudi, moj mir i najlipše mjesto.
Miran i siguran život, relativno dobar ekonomski status većine stanovnika, ugodno prirodno okruženje, blizina trajektne luke.
Mir.
Lako zapošljavanje, višak penez priko lita.
Malo mjesto, sve je dostupno i blizu, puno plaza i njihova blizina, život uz more. Blizina Supetra i trajektne luke.
Samoća, izolacija, priroda.
Uređena Općina, ima školu, vrtić, jaslice, više dućana prehrane, ljekarnu. Blizina Grada Supetra i svega što on nudi (trajektna luka, trgovački centri), a s druge strane puno mirnije i intimnije mjesto. Ulaganja u Općinu od strane Općine Postira, i višegodišnji trud na poboljšanju kvalitete života. Predivno mjesto za obitelj i sve sto se vezuje uz to, jedan kvalitetan miran život, ako ste spremni živjeti na otoku Općina Postira je najbolji izbor.
Predivn priroda, plaže, ...
Mir i sigurnost.
Mir, obiteljska idila, vrtić-škola-treninzi.

Sigurnije odgajanje djece.
Mediterranski način života.
Mir, sigurnost, dostupnost.
Mogućnost zaposlenja, mir, lijepe prirodne plaže, čisti zrak.
Mogućnost pronalaska zaposlenja, mir, sigurnost, sinergija poljoprivrede, turizma, ribarstva.
Nema jih; uporno trazim 7 mjesto za zivit...

Prilog 3. Rezultati intervjua

Načelnik Općine Postira (Siniša Marović):

1. Koje su po Vama prednosti, a koji nedostaci života u Postirima u odnosu na druga bračka naselja?

Ovo je jako teško odgovoriti ovako općenito, jer nisu isti odgovori ako se uspoređujem sa Supetrom ili ako se uspoređujem sa Bolom ili nekim trećim. Ali ako bi mogao izdvojiti neke prednosti rekao bi blizina Supetru i trajektnoj luci, mogućnost zapošljavanja obzirom na količinu radnih mjesta, postoji sinergija turizma, gospodarstva i poljoprivrede, gdje je svaka od tih grana skoro pa jednako razvijena i niti jedna ne odskače od druge, imamo lijepi broj sportskih sadržaja i mogućnost sportskih aktivnosti i sl., besplatan parking, mirno mjesto ali ne i dosadno, nema masovnog turizma.... A nedostaci u odnosu na grad Supetar nemamo neke sadržaje koje grad ima kao dvorana, srednja škola, starački dom, kulturni dom, kino i sl.

2. Kako biste ukratko opisali demografsku situaciju u Općini, možete li usporediti naselja Postira i Dol?

Nažalost ako gledamo period od zadnjih 10 godina prirodni prirast je u minusu, više je umrlih nego rođenih, međutim broj stanovnika u Općini ima blagi rast jer nam dolaze ljudi iz inozemstva ili iz urbanih sredina živjeti u našoj Općini.

3. Provodite li neke demografske mjere i planirate li uvesti nove?

Kao demografske mjere imamo rodiljne naknade, sufinanciranje 70 posto cijene vrtića, uveli smo poticajni komunalni doprinos, financiranje radnih bilježnica, stipendiranje učenika i studenata. Nedavno smo imali natječaj koji je još u tijeku u odnosi se na natječaj za osnivanje prava građenja mladim obiteljima radi rješavanja stambenog pitanja u vidu dodjele zemljišta.

4. Zašto bi, po Vama, mladi ljudi trebali ostati živjeti u Postirima?

Imamo sreću da je veliki broj mladih visokoobrazovanih ostao živjeti u Postira jer vidi ovdje mogućnost za lijep život. Najbitniji su da ima posla, da smo blizu samog Grada Splita gdje

imamo veliki broj dnevnih migracija, i da imamo mogućnost vrtića i to već od jasličke dobi. Neke od dodatnih prednosti mogu se iščitati iz odgovora broj 1.

5. Na koji način potičete različite grane ekonomije (poljoprivreda, industrija i turizam)?

Poljoprivreda - u prošlosti je napravljeno mnogo po pitanju opstanka Poljoprivredne zadruge koja je sada uspješna tvrtka, u poljoprivredi sudjelujemo ulaganjem u poljske puteve, sufinanciranje nabave sadnog materijala.

Turizam i Gospodarstvo - ulaže se na način da se svaku godinu ulažu ogromna sredstva u infrastrukturu bila ona komunalna, sportska ili turistička. Također postoje ulaganja u turizam od strane TZ Općine Postira.

6. Kakav je utjecaj na općinu imao ulazak Republike Hrvatske u EU? Jeste li uspjeli dobiti financijska sredstva iz EU fondove za neke projekte i koje? Koje su prepreke boljem iskorištavanju?

Imali smo prednosti. Ostvarili smo tri europska projekta, izgradnja kanalizacije Dol Postira, ribarnica Postira, interaktivni centar Kuća Hrapoćuša u Dolu. Također niz projekata od strane privatnika, ili javnih institucija (Lučka uprava, ŽUC, Županija) se ostvarili na području Općine. Prepreke su problemi u provedbi po pitanju administrativne birokracije.

7. Postoje li neki budući konkretni projekti koje bi istaknuli?

Najbitniji projekt javni na kojem radimo a koji je na neki način demografski, u suradnji sa Županijom, nadograditi školu kako bi se nastava mogla odvijati u jednoj smjeni što će uvelike pomoći roditeljima. Jedan od budućih projekata je i sportska dvorana gdje bi se osim poboljšanja uvjeta za postojeće klubove ostvarila mogućnost i za nove klubove i nove aktivnosti.

8. Kako zamišljate Postira u 2035.?

Nadam se da ćemo tada biti u sličnoj situaciji kao i sada, jer smatram da se u Postira i Dolu već sada jako kvalitetno živi, te da ćemo imati sličan broj stanovnika kao i sada, kao i da će se ljudi baviti uglavnom baviti djelatnostima kojima se bave i sada.

Turistička Zajednica (Ivana Jelinčić):

1. Koje su najvažnije prednosti, a koji glavni nedostaci turizma u Postirima?

Govoreći o prednostima, možemo krenuti od glavnih predispozicija poput samog položaja otoka (pristupačnosti), klime, prirode, a zatim atraktivnost destinacije, uređenost, ravnomjeran razvoj, ulaganje u komunalnu i turističku infrastrukturu, kvalitetne manifestacije... Glavni nedostaci su nedovoljan broj kvalitetne ugostiteljske ponude i dodatnih turističkih sadržaja (poput npr. kušaonica) te sadržaja u zatvorenom (npr. wellness i igraonica za djecu).

2. Smatrate li da se mlada i ambiciozna osoba može kvalitetno baviti turizmom na području općine?

Da, mlada i ambiciozna osoba se itekako može kvalitetno baviti turizmom na području općine. Ako govorimo o iznajmljivanju apartmana, mlađe osobe praktički skoro sve mogu napraviti sami, jer su vični novim tehnologijama te im je jednostavno koristiti se Booking.com-om, Airbnb-om, društvenim mrežama i na takav način postići dobru popunjenost. Također, dostupniji su im primjeri drugih u svijetu te je lako otkriti čime se istaknuti među drugima. Ako govorimo o nekoj drugoj turističkoj djelatnosti, mislim da svatko tko ima ambiciju, viziju, želju za nešto kvalitetno otvoriti, ponuditi, može uspjeti, pogotovo ako je to u smjeru nečega u što su uključeni domaći proizvodi, domaće voće i povrće, lokalna tradicija.

3. Postoje li neki budući konkretni projekti koje bi istaknuli?

U ovom vremenu je doista teško išta predviđati, pandemija koronavirusa nas vratila nekoliko koraka unazad, odnosno stavila mnogo planova na čekanje. U 2019. i 2020. naši glavni prihodi su bili smanjeni i do 70%, što nam je skoro pa onemogućavalo normalan rad i poslovanje. Stoga će prvo trebati nadoknaditi i napraviti ono planirano za te dvije navedene

godine, a nakon toga krenuti s daljnjim planovima. Stoga radije iz opreznosti ne bih navodila planove, dokle god ih ne bude moguće realizirati.

4. S kojim djelatnostima je komplementaran razvoj turizma u Općini Postira? Možete li navesti neki primjer.

Turizam se u Postirima ravnomjerno razvija s poljoprivredom i gospodarstvom, odnosno ribarstvom. Naravno da je u određenom periodu godine jedna od tih grana više u fokusu, ili kada je neka nova investicija onda iskoči, no gledajući sveukupno, sve one u Postirima idu "šotobracu", kako volimo reći. Turizam je možda međusobno najpovezaniji s poljoprivredom, najviše putem manifestacija koje promoviraju jedno i drugo te pokazuju da je suživot moguć. Naglasiti ću Svjetsko prvenstvo u branju maslina, jedinstvene svjetski i nacionalno nagrađivane manifestacije koju zajedno organiziraju TZO Postira, PZ Postira, Općina Postira i Aldura sport d.o.o. Ta manifestacija doista je napravila najviše u promociji Postira i Dola, otoka Brača, maslinarstva i maslinovog ulja. Tu su također i ljetne manifestacije poput Fešte od uja ili predsezonske Oblice. Uljara Poljoprivredne zadruge Postira nezaobilazna je stanica za posjet turista preko ljeta, međutim domaće i lokalne proizvode nastojimo promovirati na svaki mogući način, i kod privatnih iznajmljivača i kod ugostitelja. To smo radili i prije pandemije koronavirusa, u kojoj je svjesnost o domaćoj hrani postala još veća.

5. Kakav je utjecaj na turizam u općini imao ulazak Republike Hrvatske u EU? Jeste li uspjeli dobiti financijska sredstva iz EU fondove za neke projekte i koje? Koje su prepreke boljem iskorištavanju?

Na žalost nismo dobili nikakva sredstva od Europske unije, a razlog tome su uvjeti prijave na natječaje. Naime, uglavnom za sve natječaje uvjet je da prijavitelj sam isfinancira projekt, a zatim će mu biti isplaćena odobrena sredstva, što nama kojima proračun nije velik predstavlja veliki problem. Praktički bi nam na takav način bio onemogućen normalan rad. Uvelike bi pomoglo kada bi taj uvjet bio izmijenjen, odnosno kada bi odmah po odobrenju projekta bila uplaćena sredstva s kojim bi se onda taj projekt i realizirao.

6. Koje su, po vama, najveće prednosti, a koji najveći nedostaci novog hotela?

Obzirom da hotel još nije gotov i nije započeo s radom, ne mogu govoriti ni o njegovim prednostima ni o njegovim nedostacima. Za takvo nešto govoriti potrebno je pričekati, jer sve što bi se sada reklo bile bi samo pretpostavke, što ne znači da će to i uistinu biti tako.

7. Kako zamišljate Postira u 2035.?

Zamišljam ih i tada kao mjesto poželjno i ugodno za život i boravak. Nadam se da ćemo do tada imati sve veći broj rođene djece, i da će ljudi nastaviti njegovati i čuvati tradiciju, baveći se i dalje poljoprivredom, ribarstvom, kamenarstvom, no i nekim novim i modernim granama gospodarstva. Postira kao destinaciju vidim kao jako uređenu, održivu, s kvalitetnom ponudom, komunalno još dodatno opremljenu, još više ozelenjenu, no ne s puno većim brojem turističkih kreveta od sadašnjeg broja. Bitno je ulagati u kvalitetu postojećih objekata, odnosno destinacije. Kao takva, Postira će zadržati vrijednosti i prioritete koje imaju i sad, no istovremeno se ravnomjerno i kvalitetno razvijati te ići u korak s vremenom, pružajući mlađima i starijima razlog za ostanak tu.

Prilog 4. Popis slika

Sl. 1. Općina Postira na otoku Braču.....	3
Sl. 2. Postirska riva.....	4
Sl. 3. Ušće rijeke Cetine iz Postira.....	4
Sl. 4. Pogled na Postira.....	5
Sl. 5. Funkcije naselja Postira.....	6
Sl. 6. Centralitet naselja Brača i njihova prometna povezanost.....	7
Sl. 7. Cestovna povezanost Općine Postira.....	8
Sl. 8. Plan ulica Postira.....	9
Sl. 9. Naselje Dol.....	10
Sl. 10. Plan ulica Dola.....	11
Sl. 11. Postirski dolac.....	12
Sl. 12. Hipsometrijska obilježja sjevernog dijela Općine Postira.....	13
Sl. 13. Prikladnost tla za napajanje maslinika.....	15
Sl. 14. Dobno-spolna piramida Općine Postira 2011. godine.....	16
Sl. 15. Promjena broja stanovnika Općine Postira od 1961. do 2011. godine.....	17
Sl. 16. Opća promjena stanovništva na otoku Braču po općinama između 2001. i 2011. godine.....	17
Sl. 17. Procjena broja stanovnika Općine Postira za razdoblje 2011. – 2019.....	18
Sl. 18. Obrazovna struktura Općine Postira 2011. godine.....	19
Sl. 19. Obrazovna struktura Republike Hrvatske 2011. godine.....	20
Sl. 20. Struktura stanovništva Općine Postira po sektorima djelatnosti 2011.....	21
Sl. 21. Struktura stanovništva Republike Hrvatske po sektorima djelatnosti 2011.....	21
Sl. 22. Struktura stanovništva primorskih općina Republike Hrvatske po sektorima djelatnosti 2011.....	22
Sl. 23. Dnevni migranti na području općine Postira.....	23
Sl. 24. Tjedni migranti na području Općine Postira.....	23
Sl. 25. Projekcija kretanja stanovništva Općine Postira do 2031. godine.....	24
Sl. 26. Lokacije arheoloških lokaliteta.....	26
Sl. 27. Kretanje broja stanovnika otoka Brača 1948. – 2021.....	28
Sl. 28. Postotak poljoprivrednog stanovništva u Bračkim općinama.....	35
Sl. 29. Stara i nova tvornica ribe u Postirima.....	37
Sl. 30. Stara i nova lokacija tvornice u Postirima.....	38
Sl. 31. Kretanje broja turističkih dolazaka u Općini Postira od 1967. do 2020.....	40
Sl. 32. Kretanje broja turističkih noćenja u Općini Postira od 1967. do 2020.....	41

Sl. 33. Kretanje broja turističkih postelja po vrsti objekta u Općini Postira od 1972. do 2020...	41
Sl. 34. Kretanje broja turističkih dolazaka po zemlji porijekla u Općini Postira od 1967. do 2020.....	42
Sl. 35. Kretanje broja turističkih noćenja po zemlji porijekla u Općini Postira od 1967. do 2020.....	42
Sl. 36. Novi hotel u izgradnji.....	45
Sl. 37. Pogled na novi hotel u izgradnji s rive u Postirima.....	46
Sl. 38. Škola i igralište u Dolu.....	47
Sl. 39. Dob ispitanika.....	54
Sl. 40. Spol ispitanika.....	55
Sl. 41. Obrazovna struktura ispitanika.....	55
Sl. 42. Radni status ispitanika.....	56
Sl. 43. Koliko dugo živite na području Općine Postira?.....	56
Sl. 44. Posjeduje te li (Vi ili član uže obitelji) zemljište na području Općine?.....	57
Sl. 45. Smatrate li da je Općina Postira privlačna mladim ljudima kao mjesto življenja?.....	66
Sl. 46. Mislite li da su u vašem naselju bolji ili lošiji uvjeti za život u odnosu na druga bračka naselja?.....	67

Prilog 5. Popis tablica

Tab. 1. Molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 označite svoje slaganje s navedenim tvrdnjama..	57
Tab. 2. Bez obzira jeste li stanovnik naselja Postira ili Dol, molim Vas da ocijenite do koje mjere navedene pojmove povezujete s Postirima.....	58
Tab. 3. Bez obzira jeste li stanovnik naselja Postira ili Dol, molim Vas da ocijenite do koje mjere navedene pojmove povezujete s Dolom.....	59
Tab. 4. Molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 označite svoje slaganje s navedenim tvrdnjama..	60
Tab. 5. Molim Vas da ocijenite koliko su navedene djelatnosti prikladne za buduće razvijanje Općine Postira.....	61
Tab. 6. Molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 označite svoje slaganje s navedenim tvrdnjama..	61
Tab. 7. Molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 označite svoje slaganje s navedenim tvrdnjama..	62
Tab. 8. Molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 označite svoje slaganje s navedenim tvrdnjama..	63
Tab. 9. Koliko turizam utječe na navedene pojave u naselju?.....	63
Tab. 10. Molim Vas da na ljestvici od 1 do 5 označite svoje slaganje s navedenim tvrdnjama o izgradnji hotela na mjestu bivše tvornice.....	64
Tab. 11. Molim Vas da označite zadovoljstvo s rješavanjem određenih problema i pitanja u općini.....	65
Tab. 12. Molim Vas da ocijenite vaše uvjete stanovanja u Općini Postira.....	66
Tab. 13. Koliko često putujete u navedena mjesta?.....	67

Prilog 6. SWOT analiza iz razvojne strategije Općine Postira 2020. – 2027.

Tab. 1. Kapaciteti sustava Općine

SNAGE	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> • Razvijena međuopćinska suradnja • Općina Postira je član LAG-a BRAČ • Općina Postira je član LAGUR-a BRAČ • Djelatnici s odgovarajućim stručnim kvalifikacijama • Mladi tim s jasno izraženom vizijom i čvrstom željom za rast i razvoj općine 	<ul style="list-style-type: none"> • Nepovjerenje u institucije i mehanizme lokalne samouprave • Ne postoji tim za pripremu i upravljanje projektima • Znatna dio kvalificiranih kadrova, posebno mladi emigrirao je u veća središta
PRILIKE	PRIJETNJE
<ul style="list-style-type: none"> • Mogućnosti financiranja iz nacionalnih i EU fondova • Rješavanje imovinsko-pravnih odnosa kao pomoć integraciji lokalne zajednice u kreiranju novih projekata • Podizanje svijesti mladih kako bi isti sudjelovali u lokalnim aktivnostima • Ulaganjem u stručno osposobljavanje populacije omogućiti kvalitetni razvoj Općine • Sufinanciranje lokalnih edukacija, seminara i programa usavršavanja cjeloživotnog učenja, strukovnog i visokog obrazovanja • „Uvoz“ radne snage 	<ul style="list-style-type: none"> • Nedostatak sredstava za financiranje rada i aktivnosti lokalnog stanovništva • Loše gospodarske prilike mogu dovesti do otežanog financiranja • Administrativne barijere za poslovna ulaganja

Izvor: Općina Postira, 2020

Tab. 2. Resursi i infrastruktura

SNAGE	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> • Privlačan i specifičan geografski položaj • Autentično mjesto za kvalitetan život • Mediteranska klima • Valorizacija prirodne baštine • Postojanje Plana gospodarenja otpadom 2017.-2022. • Bogata prirodna i kulturna baština • Pitka voda visoke kvalitete 	<ul style="list-style-type: none"> • Dobar geografski položaj nedovoljno iskorišten kao resurs za razvoj općine • Neiskorištenost prirodnih resursa za proizvodnju energije • Neodgovarajuća širina i nepostojanje suvremenog kolnika na poljskim i šumskim putevima • Nedostatak čekališnih traka za automobile i parking prostor • Star, prekapacitiran vodoopskrbni sustav • Zagađenje okoliša povećanom količinom otpadnih voda • Ribarstvo i marikultura nisu dovoljno razvijeni s obzirom na prirodne preduvjete

	<ul style="list-style-type: none"> • Neriješeni imovinsko-pravni odnosi • Divlja odlagališta čvrstog otpada • Nekontrolirana i neplanska gradnja • Depopulacija i denatalitet • Starenje stanovništva i odlazak mladih u veće gradove • Nedostatak kvalitetne radne snage • Mala ponuda radnih mjesta za osobe s visokim obrazovanjem
PRILIKE	PRIJETNJE
<ul style="list-style-type: none"> • Unaprijeđenje i povećanje zračne luke Brač • Unapređenje gospodarenja prostorom • Prepoznavanje važnosti zaštite okoliša na državnoj i EU razini • Obnova i prenamjena starih objekata • Ulaganje i poticanje ulaganja u obnovljive izvore energije • Pобољшanje komunalne infrastrukture • Pобољшanje prometne infrastrukture • Valorizacija prirodne baštine u turističke svrhe • Potencijal za korištenje alternativnih izvora energije • Uređenje pristupnih staza za interventna vozila, autobusnih stajališta i pločnika za pješake 	<ul style="list-style-type: none"> • Ilegalno građenje • Opasnost od požara i daljnje devastacije okoliša • Nastavak trenda odlaska mladih i obrazovanih ljudi • Starenje stanovništva • Potencijalni ekološki problemi kao što su devastacija obale i požari

Izvor: Općina Postira, 2020

Tab. 3. Društvene aktivnosti

SNAGE	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> • Unutar općine osnovano 25 udruga (kulturno-umjetničkih, sportskih...) • Kulturološka autentičnost: stil življenja, hrana, ambijent, arhitektura, itd. • Postojanje brojnih tradicijskih zanimanja • Mnoštvo spomenika • Inovativnost u kreiranju novih programa, radionica i projekata knjižnice (programi za poticanje čitanja i opismenjavanja) • Produženi boravak djece u vrtiću • Dobra sinergija obrazovnih institucija, roditelja, lokalnih institucija, vjerskih institucija i TZ-a • Prva Eko škola na Braču 	<ul style="list-style-type: none"> • Nedostatak financijskih sredstava za očuvanje materijalne i nematerijalne kulturne baštine • Nedostatak društvene infrastrukture: kulturnih centara, zatvorenih sportskih terena • Mali broj educiranog lokalnog stanovništva • Nedovoljan broj specijalizirane i kvalitetne radne snage • Needuciranost lokalnog stanovništva o EU projektima i mogućnostima njihovog financiranja • Neuređene rekreacijske staze (pješačke, biciklističke...) • Nedostatak odgojno-obrazovne infrastrukture

	<ul style="list-style-type: none"> • Nepostojanje staračkog doma • Nedovoljno valorizirana kulturna baština • Nedovoljno sadržaja za mlade
PRILIKE	PRIJETNJE
<ul style="list-style-type: none"> • Revitalizacija i valorizacija kulturne baštine • Razvoj ponude vodenih sportova • Unapređenje promidžbe kulturoloških, sportskih i drugih događaja • Lokalna, regionalna i međunarodna suradnja na polju društvenih djelatnosti • Pokretanje novih aktivnosti i programa u području odgoja i obrazovanja • Programi stručnog usavršavanja zaposlenika odgojno obrazovnih institucija • Izgradnja dodatne, odgojno obrazovne, društvene i sportske infrastrukture i obnova i nadogradnja postojeće infrastrukture • Korištenje sustava nacionalnih programa za razvoj poduzetništva u pogledu održivog društvenog razvoja • Mogućnost korištenja financijskih sredstava iz EU i nacionalnih fondova 	<ul style="list-style-type: none"> • Imovinsko-pravni odnosi kao kočnica daljnjeg razvoja i učinkovitijeg organiziranja društvenih djelatnosti • Otežano pronalaženje odgovarajućih izvora financiranja za društvenu infrastrukturu • Nastavak emigracije i depopulacije stanovništva što za posljedicu ima i manji broj učenika u školama i vrtićima • Razvoj društvenih djelatnosti usmjeren ponajprije na turizam / turističku sezonu, zanemarujući potrebe lokalnog stanovništva

Izvor: Općina Postira, 2020

Tab. 4. Gospodarstvo

SNAGE	SLABOSTI
TURIZAM <ul style="list-style-type: none"> • Geografski položaj, blaga mediteranska klima, čisto more, očuvana priroda i okoliš • Sinergija poljoprivrede, ribarstva i turizma • Duga turistička tradicija • Promišljeni razvoj i napredak • Autohtona i tradicionalna gastronomija • Postojanje tradicionalnih obrta i zanata • Turizam koji nije usmjeren ka masovnosti • Duga tradicija malog hotelijerstva i obiteljskih iznajmljivača • Podrška lokalne zajednice i lokalne samouprave razvoju turizma, ideji izgradnje novog hotela kao pokretača daljnjeg osmišljenog razvoja turizma POLJOPRIVREDA	TURIZAM <ul style="list-style-type: none"> • Sezonalnost • Sezonska radna snaga • Motiv dolaska je baziran većinom samo na sunce i more • Loša prometna infrastruktura • Nedostatak financijskih sredstava koji bi se usmjerili ka razvoju turizma • Nepostojanje strategije razvoja turizma POLJOPRIVREDA <ul style="list-style-type: none"> • Loša infrastruktura poljoprivrednih područja (navodnjavanje) • Usitnjenost poljoprivrednog zemljišta • Nedovoljna iskorištenost resursa za razvoj poljoprivrede

<ul style="list-style-type: none"> • Očuvani okoliš, nezagađeno tlo, povoljna mediteranska klima • Najrazvijenije poljoprivredno područje na otoku Braču • Poljoprivredna zadruga s dugom tradicijom i visokom proizvodnjom koja je dobar primjer sinergije uljarstva i turizma • Tlo povoljno za uzgoj aromatičnog i ljekovitog bilja, trajnih nasada, poglavito maslina, te kvalitetna ispaša za pčelare • Poljoprivredna tradicija • Velik broj OPG-ova • Članstvo Općine Postira u LAG-u Brač <p>MALO I SREDNJE PODUZETNIŠTVO</p> <ul style="list-style-type: none"> • Susretljivost, organiziranost i otvorenost Općine svakom potencijalnom investitoru i projektu • Razvijena industrija ribe (izlov, prerada i uzgoj) 	<ul style="list-style-type: none"> • Neriješeni imovinsko-pravni odnosi • Nepostojanje sustava navodnjavanja za više proizvođača odjednom • Zamiranje stočarskih i ratarskih djelatnosti • Slabi kapaciteti lokalnih poljoprivrednika za iskorištavanje fondova • Nedovoljno obrazovanog stanovništva u sektoru poljoprivrede i šumarstva • Visok udio staračkih domaćinstava što ima za posljedicu postupno zapuštanje obradivih površina i sklonost k prelasku na poljoprivrednu monokulturu (maslinarstvo na uštrb vinogradarstva) • Relativno male produkcije proizvoda maslinarstva i ovčarstva (maslinovo ulje, ovčji sir, sapun ..) • Nedostatak interesnog udruživanja OPG- ova. <p>MALO I SREDNJE PODUZETNIŠTVO</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nerazvijeno malo i srednje poduzetništvo • Ne postoji program mjera poticanja poduzetništva • Nedostatak investicija • Niska razina poslovnog optimizma/negativna poslovna klima • Prepreke pri razvoju djelatnosti (neusklađenost Zakona) • Neusklađenost ponude i potražnje • Nedostatak stručnog znanja za pripremu projekata, osobito za apliciranje projekata na EU strukturne fondove
<p>PRILIKE</p>	<p>PRIJETNJE</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Prilike financiranja projekata iz EU i nacionalnih fondova • Mogućnost izgradnje gospodarskih zona • Program poticanja poduzetništva <p>TURIZAM</p> <ul style="list-style-type: none"> • Razvoj novih oblika turizma • Jedinstvene i kvalitetne manifestacije • Autohtona gastronomija • Osmišljavanje sinergijske turističke ponude za cijeli Brač • Unaprjeđenje turističke infrastrukture 	<p>TURIZAM</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sunce i more više neće biti dostatni za privlačenje turista, kako stranih tako ni domaćih • Nekontrolirana divlja gradnja • Prirodna zagađenja • Teroristički napadi • Elementarne nepogode <p>POLJOPRIVREDA</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kontinuirani odlazak mlade radne snage s otoka • Opasnost od uzurpiranja poljoprivrednih površina uz obalu i naselja koja nisu u skladu s održivim razvojem i krajolikom

<ul style="list-style-type: none"> • Turistička infrastruktura koja omogućava boravak na čistom i svježem zraku (šetnice, biciklističke staze i sl.) • Infrastruktura koja je pogodna za boravak s djecom • Unapređenje promidžbe kulturoloških, sportskih i drugih tradicionalnih događaja • Identificiranje otoka kao eko destinacije • Različiti poticaji i programi kreditiranja za elitni turizam <p>POLJOPRIVREDA</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mogućnost korištenja mjera za unaprjeđivanje rasta i razvoja poljoprivrede • Financiranje putem EU i nacionalnih fondova • Brendiranje lokalnih proizvoda • Razvoj certificirane ekološke proizvodnje <p>MALO I SREDNJE PODUZETNIŠTVO</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dugoročno povoljno kretanje potražnje za proizvodima i uslugama • Raspoloživost EU fondova/programa za razvoj SME • E-marketing • Privatno-privatna i javno-privatna suradnja • Rastući interes lokalnog stanovništva za samozapošljavanjem • Uspostava suradnje poduzetnika i obrtnika za županijskoj, nacionalnoj i EU razini 	<ul style="list-style-type: none"> • Neupućenost poljoprivrednika u njihova prava na iskorištenje sredstava iz fonda za Ruralni razvoj • Zahtjevan i dugotrajan postupak za iskorištavanje sredstava iz fondova • Nerazumijevanje nadležnih institucija za probleme poljoprivrednika i njihova ulaganja • Klimatske promjene <p>MALO I SREDNJE PODUZETNIŠTVO</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nedovoljno proaktivna javna gospodarska tijela na nivou RH koje imaju zadatak poticati gospodarstvo • Nestabilna gospodarska politička situacija • Netransparentno poslovno okruženje • Gubitak interesa za obiteljskim poduzetništvom • Sporo i neefikasno sudstvo • Preveliki uvoz robe i usluga koji se proizvode i na domaćem tržištu • Administrativne barijere pri ulaganju u poduzetništvo
--	---

Izvor: Općina Postira, 2020